

PLANINSKI VESTNIK 9

GLASILO PLANINSKE ZVEZE SLOVENIJE

LETNIK LXXVII 1977

Dr. Marijan Breclj	Dr. Miha Potočnik — 70-letnik	521
Dr. ing. Dušan Lasič	Moja najtežja pot	525
Jože Medvešček	V Medani v Brdih se je ustavil za vedno	533
Drago Karolin	Snežnik med narodnoosvobodilno vojno	537
Slavko Tuta	Špranja v svobodo	540
Dr. Teodor Tomišek	Odgovornost planinskih vodnikov	542
Franci Vrankar	Ljubljanska v Triglavski	544
Urša Kolenc	Lupanje na istrskem zahodu	545
Nada Kostanjevič	Tri kratke, pa ne krotke	548
Jože Humer	Od Mozirske do Češke	552
Irena Tratnik	Prvi turni smuk	558
Tone Pustovski	Moja hoja v Amfiteater	560
Ciril Zupanc	Vodica čista se vila . . . po Primorski	561
Ing. Pavle Šegula	Francu Ivačiču v prezgodnje slovo	565
Matija Potočnik	Poglobimo svoje delo	566
Daša Maretič	Moja prva plezalna tura	568
F. Vogelcnik	Ob 40-letnici alpinističnega odseka PD Maribor (1937—1977)	569
Marijan Krišelj	Ekološki problemi sodobnega sveta	572
Cveto Jakelj	Kronika vodnikov lavinskih psov v Sloveniji in v svetu	573
Stanko Kos	Naša pota	579
	Društvene novice	580
	Alpinistične novice	588
	Varstvo narave	589
	Iz planinske literature	590
	Razgled po svetu	591

Naslovna stran:

Bavški Grintavec s planine Zapotok
Foto dr. Jože Andlovic

Notranja priloga:

- 1 Slap Boka — Foto Zorko Fon
- 2 Široka peč — Foto Dušan Lasič
- 3 Planina Viševnik za Pršivcem — Foto Dušan Lasič

Poština plačana v gotovini

Lastnik: Planinska zveza Slovenije, Ljubljana. — Glavni urednik: Prof. Tine Orel, naslov: 61111 Ljubljana — pošta 11, p. p. 38, odgovorni urednik: Stanko Hribar. — Uredniški odbor: Ing. Tomaž Banovec, prof. Marijan Krišelj, prof. Evgen Lovšin, dr. Miha Potočnik, Janez Pretnar, prof. Janko Ravnik, Franci Savenc, Tone Strojín, dr. Tone Wraber, ing. Albert Sušnik, ing. Janez Bizjak — Naslov: Planinska zveza Slovenije, 61001 Ljubljana, Dvořakova 9, p. p. 214. — Tekoči račun pri SDK 50101-678-47046, telefon 312-553. — Planinski Vestnik izhaja praviloma vsak mesec. Letna naročnina 120 din, plačljivo tudi v dveh obrokih, za inozemstvo 200 din (12 US \$). Oglase vodi Rado Lavrič. — Reklamacije se upoštevajo dva meseca po izidu številke. Spremembe naslova javljajte upravi glasila, navedite vedno tudi stari naslov s tiskanimi črkami. Odpovedi med letom ne sprejemamo. Upoštevamo pismene odpovedi do 1. decembra za prihodnje leto — Rokopisov in slik ne vračamo. — Tiska in klišeje izdeluje Tiskarna »Jože Moškrič« v Ljubljani

Glasiilo
Planinske zveze Slovenije
»Planinski Vestnik«
je bilo z ukazom
predsednika republike
Josipa Broza-Tita
ob 80-letnici izhajanja
za poseben prispevek
k razvoju planinstva
v Sloveniji
odlikovano
z redom zaslug za narod
s srebrnimi žarki

V gorah,
na delovnem mestu
in v prostem času
boste vedno
elegantni v oblačilih
Tovarne oblačil
in perila

»MURA«
Murska Sobota

DR. MIHA POTOČNIK — 70-LETNIK

Ko zapisujem prijatelju Mihi za njegov življenjski jubilej voščilo v »Planinski Vestnik«, se mi zdi, da imam pred seboj njegovo spominsko knjigo. V »Planinski Vestnik«, ki je nam vsem ljubiteljem gora nepogrešljiv in zvest sopotnik, piše Miha Potočnik že 50 let, in prav tako so o njem in o njegovem delu vanj napisali mnogo zanimivega in lepega njegovi sodelavci v planinstvu, pa tudi drugi. Podoba Mihe Potočnika je na straneh tega našega vestnika zaživela v vsej svoji razsežnosti in slikovitosti. Seveda pa sta tudi po mnogih drugih poteh postala njegova življenjska pot in delo, ki ga je opravil na tej poti, odprta knjiga, znana ne samo pri nas v Sloveniji, ampak prav tako v naši širši domovini in prek njenih meja. Težko mi je tedaj v to odprto knjigo zapisati kaj novega, kaj takega, kar naj bi dopolnilo njegovo podobo, ki jo imamo zelo jasno in v celoti pred seboj. Toda ob priložnosti, kakršna je prijateljeva sedemdesetletnica, se bolj živo oglasijo spomini na mnoga skupna pota po gorah in dolinah, v domovini in zunaj nje, na skupno poklicno in politično delo in na mnoge sproščene prijateljske razgovore, v katerih sva poskušala razvozlati marsikatero stvar. Predvsem mi pa stopa živo pred oči njegovo idejno, organizacijsko in publicistično delo, ki ga je posvetil razvoju planinstva in alpinizma. In ker sem spremljal to njegovo delo, ki je tudi meni ves čas pri srcu, moram vsaj nekaj malega o tem spregovoriti.

Na najina študentska leta me vežejo le bežni spomini. V bivši Jugoslaviji po uvedbi diktature 1929. leta je bilo življenje na univerzi precej razgibano. Tu smo se znašli skupaj v demonstracijah in v delu organizacij, ki so takrat ustvarjale skupno fronto naprednih študentov. Kasneje po letu 1935 sva se sešla v odvetniški pisarni našega dragega in nepozabnega prijatelja dr. Aleša Stanovnika, ki so ga pred 35 leti ustrelili fašisti. Sodelovala sva z njim tudi v političnem delu, v katerem je bil Aleš Stanovnik zelo aktiven.

Takrat sem šele Miho Potočnika dodobra spoznal. To je bil čas, ko je pri svojih najboljših močeh, z že zdavnaj dobljeno diplomom visoke plezalske

Miha Potočnik

šole Jože Čopa, z velikimi izkušnjami zlate naveze, z vedrim značajem pravega gornika osvajal stene, grebene in vrhove v Julijcih in v Centralnih Alpah v Švici, Franciji in Italiji. V njem sem spoznal človeka, ki ga je — kot pravimo — že obrusila gora, jasnega in odločnega človeka v dejanjih, pri izpolnjevanju nalog do kraja vztrajnega in pravega tovariša.

Leta druge svetovne vojne sva preživela v različnih krajih in na različnih dolžnostih, oba udeleženca narodnoosvobodilne borbe. Ko je prišel z Jesenic, kjer je bil prvi povojni direktor Železarne, v Ljubljano in prevzel odgovorne naloge v ministrstvih takratne slovenske narodne vlade in dolžnosti v družbenopolitičnih organizacijah, sva se tesneje povezala. Sodelovala sva v strokovnem in političnem delu in v planinskih organizacijah ter hodila skupaj v naše slovenske gore in v druga pogorja Jugoslavije, parkrat pa sva se povzpela tudi na kak vrh onstran naših meja.

Miha Potočnik je že daleč pred vojno pričel aktivno sodelovati v planinskih in alpinističnih organizacijah. Generacija planincev in alpinistov z dr. Klementom Jugom na čelu je pričela odločno posegati v osvajanje naših gora, njenih sten, grebenov in vrhov, dajala pobudo za graditev postojank in planinskih poti, vse z lastnimi silami našega naroda in vse pod geslom: »Ničesar več prepuščati tujcem!« Izbrana vrsta naših alpinistov z Jožo Čopom in Miho Potočnikom na čelu je z osvajanjem novih, težkih in najtežjih sten v polni meri to nalogo opravila.

Miha Potočnik je bil prepričan, da mora planinska organizacija ohraniti svoj patriotični značaj in da mora z jasno idejno opredelitvijo in s svojimi delovnimi programi trajno utrjevati domovinsko zavest ter se tako vključiti v skupne družbene napore, da bi dosegli tiste cilje, ki naj zagotove narodu samostojno življenje in napredno ureditev njegove družbene skupnosti. Miha Potočnik se je ves čas svojega dela v planinski organizaciji zavzemal za množičnost planinstva. Mreža planinskih organizacij naj bo čim širša in naj se razširi v šole, podjetja in ustanove, število članstva, predvsem mladih, naj bo čim večje. Ti pa naj ne bodo dobri planinci le zaradi svoje rekreacije, ampak naj z aktivnim delom v planinskih društvih ustvarjajo vse potrebne pogoje, da bo čim več delovnih ljudi iz vseh okolij, starih, mladih in najmlajših, zahajalo v prirodo, v gore.

V doseganju teh dveh ciljev, to je patriotizma in množičnosti v planinstvu, je osebni delež Mihe Potočnika v vseh teh petdestih letih njegovega planinskega, organizacijskega in publicističnega dela zelo velik. Vztrajno in pri vseh dejavnostih, ki so kakorkoli posegali v razvoj planinstva in alpinizma, je prepričljivo zagovarjal načine in pota, kako naj se te ideje v čim večji meri oživotvorijo.

Vsak, ki je od blizu spremljal delo Mihe Potočnika v planinskih organizacijah, je zelo hitro spredidel, da gre za človeka, ki je temeljit, sistematičen in vztrajen in ki ima zelo zanesljiv občutek, po kakšni poti je mogoče najhitreje in najuspešneje doseči cilj, ki si ga je postavil. Ti cilji pa so bili vedno usklajeni z začrtano razvojno potjo celotne naše socialistične skupnosti. Kakršnokoli dolžnost in položaj je imel v organizaciji, vedno je bil enako delaven in vedno je prevzemal tudi nase odgovornost za celotni razvoj planinstva. Pokojni najin dobri prijatelj Fedor Košir, ki je bil dolga leta predsednik Planinske zveze, mi je večkrat to še posebej potrdil.

Miha Potočnik se je spopadal z vsemi vprašanji razvoja planinstva v Sloveniji in Jugoslaviji. Zelo uspešno in z veliko avtoriteto je posegal tudi v razreševanje nekaterih problemov v mednarodnih alpinističnih organizacijah. Pri nas ne ve tega le Planinska zveza Jugoslavije, ampak vedo to vse planinske organizacije naših bratskih republik in obeh pokrajin, pa tudi naše planinske organizacije na Koroškem in v Julijski krajini. Potočnikovo

delo je cenjeno v UIAA — mednarodni alpinistični organizaciji, v IKAR — mednarodni organizaciji gorske reševalne službe — ter v mnogih alpinističnih organizacijah dežel srednje Evrope.

Miha Potočnik se je zavedal, da ima sodelovanje v Planinski zvezi Jugoslavije pomen ne samo za razvoj planinstva, ampak da gre tu za širši družbeni pomen. Planinske organizacije v Jugoslaviji izpolnjujejo zelo pomembno nalogo za našo skupnost, to je utrjevanje bratstva in enotnosti med našimi narodi in narodnostmi. To patriotično poslanstvo živi v vseh planinskih društvih naše ožje in širše domovine. S svojim delom v mednarodnih organizacijah je Miha Potočnik prav tako opravljal pomembno poslanstvo sporazumevanja in prijateljstva med narodi. Opravljal ga je uspešno tudi zato, ker je nastopal ne samo kot predstavnik slovenskih in jugoslovanskih planinskih organizacij, ampak tudi kot aktiven alpinist, ki je vodil naše odprave v gorstva bližnjih in daljnih sosedov, v Centralne alpe, v Kavkaz, v Pamir in drugam.

Miha Potočnik je bil v prvi vrsti tistih planinskih delavcev, ki so omogočili prodor našega alpinizma v svetovno areno. Jugoslavija je začela l. 1956 s himalajskimi odpravami. Dosegale so vedno večje uspehe. Vzponi na Anapurno, Kangbačen in Makalu so uvrstile naše gornike v izbrano svetovno alpinistično vrsto. In ne samo Himalaja, tudi na mnogih vrhovih najpomembnejših gorstev Azije, Južne Amerike, centralne in severne Evrope je zaplapolala naša trobojnica in naznanjala svetu zelo pomembne uspehe slovenskih in jugoslovanskih alpinističnih odprav. In ta izredno uspešna in hitra razvojna pot našega alpinizma se nadaljuje. vsako leto prinaša nove vzpone na gorske velikane in naše alpiniste čaka v bližnji bodočnosti »Streha sveta«, tretji pol, Čomolungma — Everest.

Miha Potočnik je bil ves čas gorski reševalec, organizator gorske reševalne službe in njen dolgoletni vodja. Človek, ki je kot reševalec izpolnjeval v najtežjih okoliščinah svojo plemenito in tovariško dolžnost do planincev in alpinistov v nesreči, je dobro vedel, kakno reševalno službo moramo imeti. Ta služba je pri nas v Sloveniji postala ena najboljše organiziranih in najuspešnejših reševalnih služb v vseh alpskih deželah Evrope. Bila je in ostaja nepogrešljiva pomoč razvoju planinstva in alpinizma.

V letošnjem novoletnem sporočilu v »Planinskem Vestniku« je Miha Potočnik odgovarjal na mnoga vprašanja o stanju in razvoju planinstva pri nas. V tem svojem sporočilu je ponovno dokazal, da je ostal zvest svojemu poslanstvu v razvoju planinstva in da z občutkom odgovornosti sistematično in neutrudno izpolnjuje naloge človeka, ki mu je poverjeno vodstvo naše planinske zveze. Dokazal je, da je ohranil pri tem svojem delu vso širino pogleda pri razreševanju položaja in vloge planinske organizacije v celotnem našem družbenem življenju: poleg temeljne telesno-vzgojne in rekreacijske dejavnosti utrjevati patriotični značaj planinskih društev, vzpodbujati njihovo vključevanje v organizacijsko zgradbo splošnega ljudskega odpora, prispevati s publicističnim, založniškim, vzgojnim in prosvetnim delom kulturnemu napredku naroda in države. Vse to daje planinski organizaciji družbeno pomembno vlogo, ki naj jo uresničuje v korist naše samoupravne socialistične skupnosti.

Tečejo leta in desetletja, toda Miha Potočnik v svoji žilavosti in odpornosti pri delu na vseh področjih svojega bogatega delovanja prav v ničemer ne popušča. Veliko je svojih telesnih in duhovnih moči dal goram, toda zopet so bile gore tiste, ki so njegove moči podvojile, utrjevale njegov značaj in ga usposabljale za uspešno borbo tudi v najtežjih preizkušnjah ter ga ohranile fizično in psihično v taki meri, da mu sedmi križ nič kaj mnogo ne hodi v napoto.

In še to bi rad rekel: Ko sem prej napisal, da bi težko kaj novega povedal o Mihi Potočniku, nisem s tem mislil, da je že opravljena naloga izpopolniti zgodovino našega planinstva in alpinizma in v takem zgodovinskem prikazu pravilno ovrednotiti delo vseh tistih posameznikov, ki so to zgodovino ustvarjali. Upam, da bodo pomemben del take zgodovinske dopolnitve opravile najavljene publikacije ob 200-letnici prvega vzpona na Triglav in da bodo te dale pobudo tudi za nadaljnje zgodovinske prispevke.

To je nekaj skromnih besed, ki sem jih želel napisati o alpinistu in planinskem idejnem usmerjevalcu, publicistu in organizatorju planinstva Mihi Potočniku. To pa seveda ni njegova celotna podoba. V javnem življenju živi Miha Potočnik prav tako s svojim pomembnim strokovnim delom na odgovornih položajih v vsem povojnem času, živi kot aktiven družbenopolitični in kulturni delavec. Zato mu ob njegovem jubileju ne izreka čestitk in priznanj njegovemu delu le naša slovenska planinska družina, ampak mu daje priznanje za opravljeno ustvarjalno delo tudi naša celotna družbena skupnost.

K tem skupnim čestitkam, priznanjem in najboljšim želim za srečno nadaljevanje njegove bogate življenjske poti se iskreno priključujem tudi sam. Želim mu pa izreči še posebej tudi svojo prijateljsko zahvalo. Miha Potočnik mi je marsikdaj omogočil uživati tudi tisto lepoto naših gora, ki jo odkrivajo njihove stene, grebeni, kuloarji in stolpiči, lepoto, ki se toliko bolj približa človeku, kolikor je za to, da bi jo od blizu doživel, premagal manjše in večje duševne in telesne napore. Mnogo takih poti po čudovitem skalnatem svetu sem preplezal na vrvi, ki je bila vedno v krepkih in zanesljivih rokah človeka, ki je z gorami zrasel v eno, v rokah prijatelja Mihe. Vse najboljše in še na dolga svetla, zdrava in zadovoljna leta!

Marijan Breceč

Kulturno-propagandna komisija Planinske zveze Slovenije razpisuje za 200-letnico prvega vzpona na Triglav NAGRADNI NATEČAJ za najboljše literarne in dokumentarne prispevke na temo »Triglav in ljudje«.

Tematika naj bo poljubna, vendar vsaj povezana s Triglavom.

Obseg najmanj pet tipkanih strani.

Nagrade:

1. 1500 din,
2. 1200 din,
3. 1000 din.

Rok za predložitve: 1. 1. 1978, na naslov: Kulturno-propagandna komisija PZS, Ljubljana, Dvořakova 9, z oznako »Za natečaj ob 200-letnici vzpona na Triglav«.

Za komisijo:
mr. Tone Strojın I. r.

MOJA NAJTEŽJA POT

Dr. ing. DUŠAN LASIČ

Mnogokrat vzamem v roke zemljevid zahodne Bosne in po njem spet vijugam po poti, ki smo jo trije vojni prijatelji ubirali pred 33 leti. In ko tako na papirju opazujem temne lise za gorske čoke in rumene pasove za doline in ravnine, se mi zdi, kot da gledam plan nekega orjaškega velemesta, ki so ga pred veki zasnovale in nato skoz ere in ere dograjevale geodinamične sile, po enotnem in dosledno spoštovanem urbanističnem načrtu, v popolnem nasprotju z današnjimi navadami, ko se zasnove in celo načela spremene večkrat celo v teku ene same človeške generacije.

Vse monumentalne zgradbe so postavljene vzporedno, lepo v vrsti, in so kot v Parizu vse približno enako visoke, masivne in mogočne. Zahodni bloki so iz apnenca, srednji pa iz mehkejših paleozojskih kamenin. Vse gore potekajo od severozahoda proti jugovzhodu; začenjajo se z obema Kapelama, Velebitom, Dinaro, bolj v notranjost pa so pomaknjene Plješevica, Grmeč, Vitorog, Prenj in druge. Med njimi so ulice, ozke doline, ki pošiljajo vse vode v severozahodni smeri v zbiralni kanal, v mogočno Savo. Po teh ulicah seveda potekajo od nekdaj naravne in vse umetne prometne zveze. To se razume samo po sebi; ni ne vode in ni živlega bitja, ne kože ne konja ne osla (z izjemo alpinista), ki bi raje šel čez hrib kakor pa okoli njega. Posnemajo jih vsa vozila, ceste in železnice. Če pa že ni mogoče drugače, izbirajo kolovozi, ceste ali železni tiri čim položnejše in čim nižje prehode iz doline v dolino. Vse to je v skladu z dobro znanim, vseobvladajočim zakonom fizike: s principom najmanjšega napora (z drugimi besedami največje lenobe), ki je tudi najprvobitnejši agens vsega takoiimenovanega napredka. Nam trem transverzalcem ta princip, ki ga s tujim izrazom imenujejo tudi princip najmanjše akcije, ni bil samo prirojen, marveč v šolskih klopeh nešteto krat dokazan in vbit v glavo.

Kljub temu pa smo v Bosni z vso pravico podvomili vanj in sicer zaradi žalostnega spoznanja, da velja za partizane prav nasprotni zakon, da je za doline, reke in ceste, skratka za vse globine in lahke prehode in veljavi princip največje akcije, namreč sovražnikove, in da se po teh nizkih izohipsah stalno prevažajo ti prekleti križasti tanki, patrolirajo vojaški kamioni, pa tudi naše lastne zasede najraje tam prežijo. Za nas torej v Bosni ne bo nič z načelom največje lenobe. Tako smo se morali mi transverzalci dosledno izogibati teh ulic in cest, vedno hoditi tako rekoč le po podstrešjih in celo po strehah obcestnih visokih stavb, pri tem pa smo neutrudno škilili dol in prisluškovali zvokom iz dolin.

Seveda smo morali po teh hajduških poteh neprestano v breg in z brega, gor in dol, ali kakor se je izrazil Filip — Slovenec, ki se nam je pridružil nekje v Bosni — »z ene preklete čuke (vrha), na drugo hudičevo čuko«; po vojni pa da bo stanoval samo v hiši, ki ne bo imela najmanjše stopničke.

Takih izbruhov si jaz kot priznan alpinist nisem smel privoščiti, saj bi pravzaprav moral namenoma iskati čim strmejšo in težavnejšo pot. Toda čim dlje sem živel v Bosni, tem pogosteje mi je prihajalo na misel, da ima beseda »alp«, od katere izvirajo vse mogoče izpeljanke od alpe do alpinizma, v nemščini dva značilna pomena: planino in moro. In ta naš bosenski alpinizem je bil res bolj »morizem«, prava mora za ranjena zagnojena stopala, lačen in bolan želodec in za tur na hrbtu, na katerem sem moral ležati na trdih ležiščih. Ta »alp«-inistični podvig je na koncu potovanja postal moja najtežja telesna preizkušnja, kar se je pokazalo v tem, da sem od svojih 75 belokranjskih kilogramov prinesel v italijanski Bari le še kakih 60. »Vidiš«, bi rekel moj profesor fizike, »quod erat demonstrandum« (kar smo hoteli dokazati).

Zlagal bi se, če bi tu napisal, da sem v takem stanju užival lepote Bosne, toda tudi ni res, da bi bil za te lepote slep, si v beležnico kaj ne skiciral ali zapisal kakšno pripombo v tem smislu. Res pa je tudi, da v tej beležnici nimam zabeleženega nobenega veličastnega slapu ali strah vzbujajoče debri ali imponantnega vrha, niti mi kaj podobnega ni ostalo v spominu. Naše vandranje torej ni bilo nič posebnega; ničesar čudežnega in veličastnega nismo videli, da bi v kaki družbi lahko uporabljali superlative. Pokrajina, vsa dosledno zelena in tako bogato vodnata, je bila seveda lepa, boljše: ljubka. Če bi jo moral s čim primerjati, bi morda rekel, da je kakor čudovit sklekljan ali zvezen prt — sami lepi motivi drug za drugim, podobni, a vendar vedno malo drugačni. Daleč od tega, da bi bil to bahaško krasen gobelin, ki ima sicer manj slik, zato pa mojstrovine, s katerim bi lahko primerjal kako švicarsko pokrajino.

Kot sem že povedal, smo odšli iz Podgrmečja proti Medjedjemu brdu in smo izjemoma prekršili omenjeno hajduško pravilo. Od Majkić Japre smo hodili najprej po beli cesti, nato pa po sicer blatnem, toda neobičajno vodoravnem kolovozu, ki je pod severo-

vzhodnim pobočjem Grmeča peljal proti Ključu. Pokrajina je bila podobna Ribniški kotlini proti Kočevju, samo hribi so bili mnogo višji. Velika, lepo obdelana koruzna polja so se izmenjavala s predeli zamočvirjenih travnikov. Nad izvirom Sanice se je zadrževal štab V. korpusa. Zelo lepo so nas sprejeli in pogostili pa mnogo zanimivega pripovedovanja je bilo, saj smo prihajali prav iz nemškega Rajha. Kako morete sploh obstajati kot organizirana vojska v tako civilizirani in povsod dostopni deželi, so nas izpraševali. Nazadnje se je to zdelo čudno še nam samim, ko smo videli neizmerne gozdove in skrivalnice v Bosni.

Tu pa je bilo naše zadnje res izdatno tankanje želodcev. Odtlej se je začelo črpanje iz lastnih rezerv, kajti kalorije, ki smo jih dobivali bodisi od vojaških enot, ki smo jih srečali, bodisi v obliki kake skodele mleka ali koščka kruha od dobrih, toda že čisto oskubljenih kmetov, so bile daleč pod normo, predpisano za moderne stradače. Posebno jaz sem se hitreje izčrpaval kakor moji prijatelji. Imeli smo še nekaj hrvaških kun, s katerimi smo kupili po poti kake češnje, ki jim pravijo tam šlame, nabaviti kaj drugega pa ni bilo mogoče. Zato sem pri vsakem studencu pil, da sem z nečim napolnil želodec. V omenjenem štabu so se nam pridružili še trije bosenski partizani, od katerih je eden — Filip, bil v Bosni živeči Slovenec. Bili so na poti k svojim enotam, ki so jih morali šele poiskati. Kot domačini so se pri iskanju hrane mnogo bolje znašli kot mi, ki smo bili tujci; zato tudi niso tako vidno sublimirali kakor mi trije. Če pa je človek zares lačen, se mu vzbujajo zelo slabi instinkti, ki se jih v siti družbi sploh ne zavedaš, da so v tebi skriti.

Z veliko težavo se peham po strmi poti, ravnokar sem se spet nažlokaj vode. Vendar sem bogat, skrita v nahrbtniku me še čaka zadnja od obeh Povahvih škatel sardin; prijatelj sta svoje že porabila. Ne morem se več upirati skušnjavi. Nad potjo je gošča in to izkoristim, češ da moram nujno na potrebo; drugi naj gredo kar naprej, jih bom že dohitel. Komaj mi izginejo izpred oči, vzamem škatlico ven, odstranim pokrov, in v najlepšem jezercu sveta se pokažejo plavajoče ribice. Fantastično, rekel bi, da je

Družina Milana Davidovića iz Majkić Sapre

to bila prava Fantastična simfonija v Es-molu, čeprav bi moral pravzaprav napisati v »Ess-molu«, ker mi je umetniški užitek tokrat prihajal skozi usta in ne skozi ušesa. Še »pleh« je bil dober, z užitkom sem ga oblizal. Malica to ni bila, oziroma sendvič, ker ni bilo kruha, kosilo še manj, ker ni bilo ničesar zraven razen lepega razgleda, pač pa je to bila velika požrešna lahkomiselnost. Sicer se mi je res zdelo malo preveč olja, toda kako naj ga spravim; da bi ga privoščil drugim, toliko moralne moči nisem premogel. In to zares grdo izdajstvo se je maščevalo. Že dva tedna nisem pojedel nič mastnega, žolča in drugih potrebnih fermentov sploh nisem več proizvajal, kako naj vso oljno zadevo sploh prebavim? In zaradi ene laži glede tistega grma sem potem za kazen še neštetokrat hodil v goščo, vsakikrat brez laži. In spet sem dneve in dneve stradal in še naprej pil vodo, nazadnje me je želodec tako bolel, da nisem prenesel drugega kot mleko. Še danes mi je žal, ko se spomnim dogodka v neki vojni enoti. Spekli so ovco in mi ponudili velik, lepo zapečen kos. To je bila prava poslastica, prijetno je hrustala pod zobmi, toda želodec, ta pokora, je odklonil in zavrgel to zlato valuto; o prejoj!

Kljub izkušnji s sardinami ni mnogo manjkalo, da bi zopet padel v tako egoistično skušnjavo. Srečno smo prekoračili cesto in deroči Vrbas, nato pa še cesto iz Travnika v Jajce. Potem smo celih pet dni počivali na čudovitih planinah nad Kreslukom, na obronkih Vlašić planine. Tam je bilo precej stanov, toda ljudje so se večinoma razbežali. Pokrajina je bila zelo podobna kaki predvojni Uskovnici ali Veliki planini, le s to razliko, da je bilo vse veliko bolj zeleno in da je teklo mnogo potokov po planoti in nato v globokih grapah, ob katerih so se vrteli mlinčki.

Ker smo čakali na kurirja, ki naj bi nam sporočil naslednjo etapo naše poti, in smo imeli veliko časa, sva se z Branetom nekega dne spustila v eno takih grap, da se okopava, morda pa celo najdeva kaj za pod zob. Sredi gozda je bil z bruni zajezen potok, da je nastal majhen bajerček, prav pripraven za kopanje. Motiv mi je ugajal, pa sem potegnil beležnico in skiciral mlin in jez. Brane se je nekam izgubil, po vsej priliki je šel iskat kake jagode, ki jih je bilo povsod prav v izobilju. Ko sem risal skico, ki mi je kar ugajala, in sem se pri tem spomnil, da so vsi veliki umetniki v življenju stradali, je pristopil mlinar in pogledal, kaj počnem. Ali ga je slika impresionirala, kakor se danes temu reče, ali mu je vzbudil usmiljenje moj izčrpani obraz, segel je v torbo in

mi dal pol hlebca imenitnega, ne, božanskega kruha. Kasneje nisem nikoli več tako užival ob kruhu. Oh to grdo naključje, ali ti ne pripelje mimo Braneta ravno tisti trenutek? Da bi ga sto hudičev! K sreči, pravim k sreči, mi je takrat razum, čisto goli razum, pomagal premagati živalski pohlep telesa in sem Branetu dal pol svojega kruha. Še tako me je danes sram takrat spremljajočih občutkov. Bil je prav zanimiv psihološki eksperiment, kako privzgojen in zgolj razumski motiv prevlada prirojenega.

Pa je šlo spet naprej, vedno bolj brezciljno in iz dneva v dan teže. Ko je naša šesterica skušala prekoračiti cesto iz Travnika v Spodnji Vakuf, smo tik pod Komarjem naleteli na zasedo SS-ovcev, ki so na nas streljali prav od blizu. Z begom smo rešili cele glave, pa tudi v hrbte nismo dobili nobenega strela. Eden od naših bosenskih tovarišev je pri tem izgubil kapo in torbo, kar ga je stalo nemalo zafrkavanja, čeprav smo kar vsi zaslužili zasmeh. Marsikaj bi lahko povedal v opravičilo, pa ne bom, da ne bi prenapenjal potrpežljivosti bralca.

Katera je bila najlepša progna na naši transversali? Prav gotovo tista od Skakavcev pod Komarjem pri Travniku pa do Vranjice planine nad Prozorom. In obenem moja najtežja v življenju in najbolj žalostna. Današnjemu pravemu gorniku se moram v naprej opravičiti, če ga bom s tem opisom zopet dolgočasil, saj tudi o tej poti nimam poročati kaj prav posebnega ali znamenitega. To bo bolj poročanje o težkih okoliščinah oziroma zdržljivosti in si ga predstavljam kot doprinos novemu, zdravemu pokretu današnje dobe proti pretirani lagodnosti, kot memento zoper današnjo pomehkuženost.

Brigada, kateri smo se priključili po omenjenem ponesrečenem poskusu, je po celonočni hoji po strašnem nalivu prispela ob 7. uri zjutraj v Medino, skupino hišic v naselju Skakavci. Namesto da bi zasedli vrhove, smo se predali počitku, kmetje so nas povabili na šlame in tudi jaz sem splezal na drevo in si nabasal prazni in bolni želodec, kar mi je prineslo vsaj trenutno olajšanje. Nato pa sem ves dan poležaval, dokler me niso poklicali k večerji. Dobil sem neslane polente, kolikor je je šlo v obe prgišči rok, saj nisem imel ne porcije ne žlice. Toda lakota, tur in stalno boleči želodec niso bili edine sitnosti, ki so mi grenile hojo. Vseh dobrih stvari je troje, pravijo pametni ljudje, toda kazalo je, da je vseh slabih reči četvero. Pa naj še to izklepečem.

Še vedno sem nosil predvojne kvedrovce iz slavne Erženove delavnice v Mojstrani, pa ji z njimi v Bosni žal nisem delal dobre reklame. Njihova življenjska doba je bila, kakor je bilo dobro znano gornikom, ki se po hribih niso ravno sprehajali, marveč jo raje ubirali po gamsje, približno dve leti. Moji pa so imeli že čez pet let in tako so prenehali biti kvedrovci, celo čevlji, postali so nekaki panti. Zgornje usnje se je držalo podplato le še pri petah, ki so torej bile tečaji za odpirajoče se podplate. Ti so pri vsakem koraku zazevali, pogoltnili, kar jim je prišlo v doseg, kamen, konjsko figo ali najraje kako trnjevo vejico in to odlagali pod stopala. Ni bilo čevljarske veleuma, ki bi mogel tu kaj storiti. Še koščka žice ni bilo nikjer. Pa se mi le nasmehne sreča. Naletim na plot, ograjen z železno žico. Snamem je precejšen kos, si bandažiram podplate kot kako zlomljeno toporišče, ostanek žice pa spravim za, žal, kmalu pričakovane naslednje operacije. V dobro vsem borcem, ki so videli moje čevlje, malce podobne prevezanim velikonočnim šunkam, moram povedati, da se mi ni nihče smejal, nasprotno, vzbudil sem njihovo občudovanje. Toda, neglede na ta »naredi si sam« sem dobil boleče, ne žulje, marveč nekake gnojne »novotvorbe« (ker jih pač preje tam ni bilo). Kako sem tako »novotvorbo« dobil tudi še na hrbet, natančno tja, kjer je pritiskal nahrbtnik, mi ni razumljivo. Tam seveda nisem mogel uporabiti tehnike železne žice in tako sem odslej čutil korake tudi nad sedalom. Kot sledi iz tega, mi Bosna ni privoščila niti udobnega spanja na svoji tako trdi zemlji.

V taki športni kondiciji so me 6. julija ob pol štirih zjutraj zbudili za nadaljnji marš; bilo pa je že prepozno, ker so nas domobranci in Nemci ponoči uspešno obkolili. Našega vestnika ne naročajo zato, da bi v njem brali o borbah, juriših in o vojnih smrtih. Zato bom izpustil podrobnosti tega dne. Od nas kot prehodnih gostov niso pričakovali udeležbe v bojih in staro pravilo pravi, da se ne praskaj, kjer te ne srbí. Vendar je nama z Marjanom velevač čut časti in solidarnosti, da sva se le v polni meri vmešala. Brigada je pregnala sovražnikovo pehoto in topništvo ter dopoldne zasedla dominantni vrh Kamenjak (1510 m) v Komarju. Prostovoljci smo nato šli reševati neko našo obkoljeno enoto in tako je v bojih minil ves dan. Toda zvečer, ko je boj ponehal in sem mislil, da sem naredil vse, kar je bilo v moji moči, mi je komandant prizadel veliko bolečino. S sumljivim nasmehom in čudnim poudarkom mi je sporočil smer našega nadaljnjega premika, čeprav ga sam nisem vprašal; čez par ur, po ubogi večerji, pa smo ubrali pot v popolnoma nasprotni smeri. Takrat sem se spomnil njegovega prisiljenega nasmeha in doumel, da je mene in moje vsaj malo sumil, da smo morda privabili sovražnika. Zelo naju je z Marjanom prizadelo, toda to neizrečeno žalivko sva pogoltnila. Že čez 24 ur smo se od tega komandanta ločili. Sedaj se ne spominjam niti njegovega imena, pa tudi zamero sem popolnoma pozabil.

Čez dan na svoje tegobe nisem utegnil misliti, toda ko je bilo vse postorjeno, sem prestane napore vseeno močno občutil. Ta dan borbe sem bil v gibanju ali vsaj na nogah od pol štirih zjutraj do trde noči. Zvečer smo zmetali vase malo pure in košček kuhanega mesa in se ob 23. uri odpravili naprej.

Ni mi znano, koliko naših so pokopali na bojišču. Videl pa sem po odhodu naše brigade, da je bilo v koloni precej najtežjih ranjencev na nosilih, nekaj pa jih je lahko hodilo samo s podpiranjem. Začel se je marš do čez poldne naslednjega dne brez prekinitve, razen za čas, ko so kopali grobove za borce, umrle med potjo. Tega turobnega nočnega pohoda pač ne bom nikoli pozabil. Bilo je skrajno žalostno doživetje, toda moja utrujena duša je bila ravno tako uglašena, da je celo v teh bolečih prizorih našla nekako tragično lepoto.

Naši so ujeli precej domobrancev in so jim slekli bluže in čevlje. Tako so morali bos, izmenoma nositi na ramenih nosila z ranjenci. Ni si težko predstavljati, kako »nežen« je bil ta prenos v temi, ob spotikajočih se nosačih, ko spremljajoča bolničarka ranjencu ni mogla dati drugega kot požirek vode iz čutare. Stokanje, kak klic po materi. Kolona stoji! Kaj je? Slišimo lopate, domobranci kopljejo plitek grob. Pristopim bliže: mehka gozdna zemlja, vsa posuta s pomladnim cvetjem in vsa rdeča od jagod troskovcev (trosk). Tudi one umirajo poteptane pod nogami pogrebcev. In na koncu bo le uničena in zgažena gozdna jasa znamenje, kje leži dober in nedolžen človek in kje se je končala njegova mučeniška pot. Drugo leto pa bodo rožice in jagode spet pognale, troske mogoče bolj rdeče kot letos, ne od krvi, temveč od dobre junakove zemlje. Le v mislih sem ubogemu fantu zapel tisto: »Gozdič je že zelen«, katere besedilo se je tako zelo ujemalo z žalostnim prizorom. Če bi bil takrat sposoben zjokati se, bi mi zelo odleglo. In spet je šlo naprej vedno v višinah med 1000 in 1200 m, po visoki planoti, ki spremlja desni breg Vrbase od Zgornjega Vakufa pa do Travnika. Je na gosto in brez vsakega reda presekana z jarki in potoki, ki odvajajo vodo bodisi na levo v Vrbase, bodisi na

Mlin v Dukatih pod Vlašić planino

desno v rečico Rijeko in po nji v Laško. Naši vodniki so nas vodili po izredno kompliciranem razvodju, slabo izraženem grebenu čez Harambašiče, Čardake in Jagodiče. Noč je bila temna, videl sem le malo, le noga je čutila, da gazi samo travo in cvetlice. Včasih smo hodili po dolgih planinskih pašnikih brez stanov ali hiš, pa spet utonili v bukove gozdove. Ves čas smo se vzpenjali ali se spuščali po kakih sto metrov gor in dol. Najprej so me stoki ranjencev motili, potem pa sem utonil v nekako brezbržnost, ki me je rešila tudi bolečin v želodcu in nogah. Zopet je bilo treba neke neskončno visoko gor na neko prav alpsko sedlo, kjer je pravkar vzhajajoče sonce osvetlilo neizmerne poljane pogačic, nekih meni neznanih sviščev in drugih planinskih cvetk. S sedla je šlo dokončno samo še navzdol. Spominjam se izredno dolge, kot ravnilo ravne gozdne soteske, položne, s popolnoma pravnimi, gladkimi, a z bukvami poraslimi pobočji. Po sredini je tekel ozek trak gozdne jase, večinoma suhe, le tu pa tam se je radovedno pokazal in zopet izginil bister potoček. Bila je prava, urejena in pometena pokopališka aleja, po kateri smo spremljali umirajoče. Tla so bila ponekod posuta z neko rjavo, gobasto železno rudo v kepah, včasih pa z bleščeče črnimi kamni. Ponovni stop. V to železno rudo bomo zopet zakopali nekoga in ne daleč naprej še nekoga. Kdo bo le kdaj zvedel za kraj zadnjega postanka teh fantov na njihovi trnovi poti, kdo se bo spomnil njihovih imen? Le matere jih ne bodo nehale pričakovati in šele po svoji smrti bodo morda njihove sence našle to gluho sotesko in se odzvale klicu ubogih fantov.

Soteska je končno pripeljala ven na belo cesto, ki so jo pred vojno začeli graditi iz Travnika v Zgornji Vakuf, a je še niso dokončali. Zato se nismo bali zakoračiti po nji. Pa ne za dolgo; ko smo visoko v bregu zagledali nekako naselje ali planino (mislim, da je to bila Koprivnica), smo cesto zapustili. Z zadnjimi močmi sem se spehal navkreber še tistih 300 m ali kaj in kmalu popoldne smo se ustavili ob nekih stanovih.

Ah ta sladka horizontala v planinski travi! Nad nami je morala biti Vranica planina, tamkaj onstran doline se je vrstil hrbet za hrbtom tja do Vranja in Čvravnice; zadaj za njimi pa sem slutil morje, simbol vodoravnosti in slanosti. Soli skorajda nismo okusili ves čas transverzale, tako da se mi je zbudil sum, ali ni morda veliko pomanjkanje natrijevega klorida, te za mišični metabolizem tako važne snovi, tudi delno povzročilo meni tako nerazumljivo hitro izčrpanje zmogljivosti?

Mislim, da je bil razgled veličasten, toda bolj me je zaposlil pogled na moje obuvalo in skrb, kaj bi se z njim sploh še dalo narediti. Okoli 17. ure so zakurili pod kotli, jaz pa sem leže računal, kaj so te uboge noge in moje nemarno klopotačo srce danes takega naredili, da se tako revno obnašajo. Izračunal sem, da smo včerajšnji dan zaradi bojov bili na nogah dobrih 16 ur brez hrane in pravega počitka, čeprav je res, da nismo ves čas le hodili. Da smo nato sicer pri sinočnji večerji počivali dve uri, nato pa takoj odšli na nočni marš, ko smo spet brez hrane in počitka pešočili najmanj 13 ur. Sedaj pa že dolgo vdihavam dim v upanju na kakšno že zopet neslano polento.

Ribnik, zadaj Dimitor

Suho jezero pod Vranjic planino

Avtor risb Dušan Lasič

Ta bilanca je marsikaj razjasnila in moral sem kar odpustiti ubogim nogam in jih poskusiti razumeti ter prav tako tudi Erženovim kvetrovcem, oziroma temu, kar je od njih ostalo. Toda tem bolj sem bil ogorčen nad želodcem. Take lenobe in brezposelnosti še živ dan ni uganjal in ob vsaki le mogoči priliki sem ga lepo izpiral z vodic, kar so sirotne noge le redko doživale. Zakaj se on punta in stalno grize kot sitna baba? Pa še ihto in trmo zganja. Ko so mu ponovno ponudili najlepše zapečeno in toplo ovčetano, pa reče: nočem in vse neolikano zavrže. Kaj naj naredim s tem pomehkužen-cem, ki se je po pomoti vtihotapil v moje sicer utrjeno in asketsko telo? Pa tudi s srcem nisem bil prav nič zadovoljen; kaj ima razbijati v grlu in v sencih in sapo krade? Ali se spomniš, kako si me nekoč pripumpalo iz Aljaževega doma do Kredarice v slabih dveh in pol urah, zdaj pa take komedije po teh gričih?

Takim razgovorom in samogovorom smo v tistih časih rekli samokritike. V večini primerov so bile hinavske in ponavadi niso koristile kaj prida. Tako tudi tokrat.

Malo pred nočjo smo se znova premaknili, seveda spet navkreber. Šli smo v nek breg, v široko gozdnato grapo, suho, pa poraslo s smrekami in borovci. Po skrajno strmem pobočju se je v ključih počasi vzpenjala kolona. Tam je stalo korito, izdolbeno deblo, v katerega je kapljala voda. Spet bi bil pil, toda časa je bilo le za ducat kapelj in že so te odrinili drugi žejniki.

Bila je že trda noč, ko smo se privlekli na nekakšne planinske pašnike, ki niso bili več tako nesramno strmi. Nad njimi so se komaj razločevala strmejša skalna pobočja. Končno smo se o polnoči ustavili na planini Uložnici v višini okrog 1800 m. Polegli smo v mehko in dišečo gorsko travico in tako zaključili zelo naporni pohod, ki je trajal od včeraj pred sončnim vzhodom do današnje polnoči. V teh 45 urah, seveda s počitki, toda brez spanja, smo prehodili več kot 50 km samih klancev gor in dol, o hrani pa skoraj ni da bi govoril. Bilo mi je zares zadosti!

Prostor našega tabora je bil imenitno izbran. Voda je kar brizgala iz številnih izvirkov, da se nisi mogel odločiti, iz katerega bi pil. Suhih vej za kurjavo je bilo na pretek, voljne travne blazine pa so kar vabile naša trudna telesa. Takoj je zagorelo vse polno ognjev, da so se ljudje grelji, morda pa je kdo tudi kaj ocvrl, ne vem. Mi trije smo ostali osamljeni, umaknili smo se v stran, pokrili se s tem, kar smo imeli, in poskusili zaspati. Pa bi bil krivičen, če bi okrvil le proteste mojega telesa za to, da spanec ni hotel priti. Vso mojo pozornost je namreč pritegnila edinstvena slika, ki se je nudila očem.

Kot silhuete fantastičnih bitij iz podzemlja so se od rdečih plamenov odražale skupine slikovito v »ponče« ogrnjenih borcev, razmetano orožje, kaka vreča. Soj plešočih zubljev je komaj še osvetljeval bolj oddaljene straže, ki so se že utapljale v noč; videti so bile kot pokojne duše padlih, ki se še ne morejo ločiti od prijateljev in so se vrnile stražit še zadnjikrat. Kakšen komaj še osvetljen skrivenčen bor ali v mrak toneči skalni parobek so tvorili zaključno kuliso te podobe, take kot bi jo naslikal kak Paja Jovanovič, ki je znan po svojih slikah iz zgodovine Črnogorcev in Albancev. Pomislil sem, koliko piscev povesti z divjega zahoda se drzne opisovati take tabore pustolovcev in traperjev, pa jih niso nikoli sami doživeli. Jaz pa z vso to realistično pred očmi ne bi znal napisati sto vrstic, ki bi zveneje resnične. Lagati moraš, da ti verjamejo.

Drugo jutro smo ostali brez toplega zajtrka, dobil sem pa kos mrzlega mesa, ki sem ga takoj izbljuval. Napil sem se hladne vode in odšepali smo proti grebenu Vranice. Tu se je brigada razdelila, očitvidno so pravi borci morali poiskati kako bolnico, kjer bi odložili svoje ranjence. Bilo pa je v brigadi še okrog 120 novincev, večinoma neoboroženih, ki so bili napoteni v 1. korpus neznanu kam. Mi trije iz Bele krajine smo se jim pridružili le za ta dan, našo četico pa je pomnožil zelo ljub prijatelj Karlo, prav tako Slovenec, ki se je iz bolnice vračal v svojo enoto. Mi štirje smo se potem držali skupaj do konca, tj. do otoka Visa. Ostala skupina pa nam ni bila prav nič všeč zaradi svoje nediscipline in pomanjkanja tovarištva. Prav veseli smo bili, ko smo jih zapustili.

Ker sem bil bolj spočit, sem tudi z večjim zanimanjem opazoval pokrajino, ki me je po obliki in rastlinstvu spominjala na Karavanke. Prostrani, sočni cvetniki so se pod nami spuščali v majhno, blago kotlino, kjer je ležalo ljubko jezerce (Suho jezero), s par stanovi in planinsko kočjo. Navgor pa so se prelepi vrtovi v prizanesljivem nagibu vzpenjali proti grebenom Vranice planine. Tudi ti so bili bolj ponižne narave, tu in tam goli, opasani s položnimi stenami ali bolje s skrotjem. Prečili smo te grebene najprej proti vzhodu, potem pa proti jugu, ves čas v višini kakih 2000 m in smo tako tukaj dosegli svojo najvišjo točko bosenske transverzale.

Razgled v jasnem jutru je bil seveda čudovit, posebno pogled na res alpski Prenj, toda jaz sem gledal bolj na tla, ker se mi je kar tožilo, ko sem moral gaziti svišče, murke, rožnate kačjake (Scorzonere), rumene anemone, neke plave mačehe, neznane kukavice, pa še toliko drugih. Žal se nisem spoznal na cvetano, da bi ta sprehod med nebom in rožami, proč od krvi in sovraštva, lahko še bolj užival. Morda mi je ušla v čevelj tudi kakšna čudodelna zdravilna cvetka ali je možganski center, preza-poslen od lepote, izključil centre bolečin? Kar lahko sem hodil po tistih božjih vrtovih. Prišli smo do Sarajevskih vrat in se od tam spustil do Jeličev, do Vrbasa, ki tam izvira. Po kratki evforiji na grebenu Vranice pa so vse težave navalile name v povečani meri. Tako se godi najbrže narkomanu, ko mu doza neha delovati.

Izpustil sem mnogo dogodkov, opisov in razmišljanj, prav tako vam mislim prihraniti dolgočasenje, če bi vam pripovedoval o našem nadaljnjem blodenju po Hercegovini. Tudi o tem, da so mi prerezali bule na stopalih, da sem celo dobil opanke, ki pa sem jih uničil v štirih dneh, da sem potem hodil v nogavicah in cunjah, o vse hujšem stradanju nočem bralca več moriti. Naj zaključim to pripoved le še s tem, da nas je vseh težav rešila 19. julija ena od osmih usmiljenih ameriških dakot, ki so nas z Bla-gajskega polja skupaj z bolniki in ranjenci odpeljale v Bari.

Morda je zanimiva reakcija telesa, ki sem jo doživel po izkrcanju v Južni Italiji. Sredi julija, ko je menda tu najbolj vroče v Evropi sploh, me je še nekaj dni mrazilo celo na soncu, čeprav sem bil oblečen v volneno angleško srajco, pulover in težko volneno vojaško bluzo. Kako sem bil potreben katerihkoli kalorij, izpričuje dejstvo, da me je moglo ogreti samo močno italijansko vino, ki sem ga lahko absorbiral po litrih, ne da bi čutil najmanjše motnje v glavi.

Res je bila ta »transverzala« v svojem zadnjem delu moja najhujša preizkušnja doslej. Lansko leto sem 69-letnik s srčno boleznijo želel za slovo obiskati še Finsterraarhorn, sen svoje mladosti. S sinom sva se vzpela že nekaj nad 4000 m, nato naju je, enako kot vse druge naveze, snežni metež in sploh vremenski preobrat zavrnil. Nisem lahko hodil, mnogokrat sem moral počivati. Toda napor, mehke noge in utripanje srca se niti od daleč niso mogli primerjati s popolno izčrpanostjo na Vranici, 32 let poprej. Jaz verujem, da telesna zdržljivost nima meja, da jo lahko volja napenja poljubno daleč, namreč do smrti. O takih primerih smo večkrat brali v planinskih revijah. Pač pa obstajajo meje volje, te pa se od človeka do človeka razhajajo v izredno velikem razponu.

Ko se v skoraj vsaki današnji družbi govori o shujševanju, omejevanju kalorij, postanem alergičen na take teme. Od tistih časov dalje nisem več priznal nobenih omejitev pri hrani, zlasti pa ne morem zavreči še tako starega kruha.

V MEDANI V BRDIH SE JE USTAVIL ZA VEDNO

JOŽE MEDVEŠČEK

Iz Plavi proti Vrhovljam so peljali avtobusi. Drseli so umirjeno, brez nervoze in prehitavanja. Spredej je vozil mrliški avto. Vozila so pustila za sabo Soško dolino že tonečo v mrak. Zapeljala so v Brda, na katera so še sijali žarki zahajajočega sonca. V beneški tramonto toneče sonce je še zadnjokrat pozdravilo briškega sina, ki se je vračal v rodna Brda, v rojstno Medano.

Še eno noč je želel biti Ludvik Zorzut v rojstni vasi, v rojstni hiši, da so se poslovili od njega njegovi Medanci in drugi Brici, ko so se bili od njega že poslovili Kanalci, med katerimi je preživel zadnjo tretjino življenja. Pri Profesorjevih v domači hiši so ga položili na mrtvaški oder. Kako je bil lep še v smrti! Njegov obraz ni izgubil vedrine; le bolj spokojen je bil.

Naslednji dan se je zbrala v Medani prava množica ljudi. Prišli so Brici od Števerjana, Kojškega in Šmartnega, Dobovega, Vipolž in Kozane, od Neblega, Gradnega, Višnjevika in Vrhovelj; prišli so prijatelji, znanci in tisti, ki so ga poznali iz Mohorjevega koledarja, Planinskega Vestnika, iz njegove Ptičke briregarce, nekdanje goriške Soče, iz različnih drugih časopisov; prišli so stari goriški študentje, etnografi, planinci, turisti; prišli so zamejski Slovenci z Goriškega, s Tržaškega in iz Benečije; prišli so ljudje s Krasa, z Vipavskega in z goriških Gor. Vsa dežela ob Soči in do Nadiže je imela svoje zastopnike. Prišli so celo od Save in Drave. Bolj učeni in bolj preprosti ljudje so se zbrali, da so se poslovili od blagega pokojnika; da so ga pospremili iz vasi dol na pokopališče, kjer si je izbral zadnje počivališče poleg rojaka Alojza Gradnika med svojimi Brici. Vso množico je družila ena misel: hvaležnost do skromnega a plemenitega pokojnika.

V Brdih poznajo drobno živahno ptičko z imenom briregarca. Drugje po Primorskem ji pravijo tudi lujer ali lujerč. Po Slovenskem ji pravijo menda čížek. Briregarca je dobila ime po tem, ker zleta po briških gričih, po briških bregovih, vinogradih. Briregarca ni bila nikoli na miru. Plašile so jo granate, ki so tolkle ob Sabotin in na Oslavje v prvi vojni; preganjali so jo tuji gospodarji med vojnami; vznemirjali so jo lakomneži naše zemlje v zadnji vojni. Ko so zadihala Brda v miru, prosta in svobodna, si pa briregarca še sama ni dala miru. Vedno je imela nekaj opraviti, kot bi hotela biti tudi ona v novem zamahu; kot bi hotela tudi doprinesiti svoj delež boljšemu življenju Bricev.

Takšna briregarca je bil pokojni Ludvik Zorzut. Izpod domače strehe je šel v goriške šole; med prvo svetovno vojno je bil v begunstvu v Italiji; med obema vojnami je živel v Mariboru, od koder se je med zadnjo vojno umaknil prek Ljubljane v Gorico in prišel po vojni v Kanal ob Soči. Tu naj bi užival zasluženi pokoj; pa ga ni užival.

Kanalci so videvali novega občana, kako je prihajal z Gradu. Preudarno je stopal čez trg, postal na mostu, se zagledal v bistro Sočo in krenil na železniško postajo. Enkrat se je odpeljal proti Jesenicam, drugič proti Gorici, največkrat samo do Plavi. V Plaveh je izstopil. Ker tista leta ni bilo avtobusov in še manj avtomobilov, je udaril kar peš po Veliki dolini čez Vrhovlje v Brda. Mimo Šmartnega in Dobrovega je prišel v Medano. »Gospod Ludvik je prišel,« so ga sprejeli Brici. »Joj, ubogi gospod Ludvik, mora biti truden, tako od daleč!« »Gospodu Ludviku« se je zdelo lepo in mu je šlo na smeh. Brici niso vedeli, da ga hoja čez njihovo Vrhuje ni tako utrujala, kot so oni mislili, saj niso niti slutili, kje vse je bil od takrat, ko je odšel v goriške šole. Obhodil je več gora, kot jih vidijo Brici iz svojih Brd, pa čeprav gledajo gor na Krn, na Matajur, na Kanin pa še čez Furlanijo na Monte Cavallo in druge hribe, kamor zahaja Bricem sonce in od koder jim nosijo nevihte točo. Brici niso vedeli, da poznajo njihovega Ludvika na Štajerskem, kjer mu je zeleno Pohorje vrsto let nadomeščalo Brda in so mu štajerske gorice nadomeščale briške vinograde. Spravil je podse najvišjo slovensko goro že davno, še ko je bil študent. Če bi vedeli Brici, da ga poznajo planinci, tisti zanje malo čudaški hribolazci, če bi vedeli, da je tudi on eden izmed njih, bi se mu bili nemara še smejali. »Kaj pa lazi po tistih strminah in po tistem skalovju,« bi rekli, »nam

Ludvik
Zorzut

Kanal ob Soči

tega ni treba. Imamo dovolj hoje, ko gremo v vinaje; ko nesemo češnje, breskve in fige naprodaj, je imamo pa še preveč«. Če bi »gospod Ludvik« tedaj vedel za njihove misli, jim ne bi nič zameril. Prizanesljivo bi se jim nasmehnil, Bricem, ki niso imeli časa za drugo kot za delo, za trdo delo za vsakdanji kruh v svoji lepi deželici.

Kod je vse hodil in kje je bil, ne bi pravil Bricem. Tudi jim ne bi povedal, da piše pesmi, pesmi o Pohorju, o slovenskih planinah — njegovih ljubih gorah, o Brdih, o rdečih češnjah, o briških pupah, pa še o njih, Bricih, in o njihovem delu. Vse to bodo že sami izvedeli. Raje bi jim kar ponovil tisto izpred let, ki govori o naši besedi. Takole bi povedal:

Zdaj smo sami
in med nami
v hiši naša je beseda,
staršev je, otrok in déda
in sosedov; prosta vsa in mirna,
ob ognjišču zvesta, verna.

Med Brice je prihajala v knjigah in časopisih zopet naša beseda, tista, ki:

Dušo našo vso prevzame,
ko domače zgodbe pravi,
s toplim dihom nas objame,
žalostne vedri in zdravi.

Brici so brali v Soči, Novem listu, v Mohorjevem koledarju zgodbe iz Benečije, Karnije, Rezijske doline pod Višarjami, iz Brd s to in z onstran meje. Pod zgodbami je bil podpisan Ludvik Zorzut.

Radi so ga imeli Brici, ker so vedeli, da ima rad nje in njihova in svoja Brda. Posebno radi so ga imeli, ker je bil z vsemi tako domač. Vabili so ga v klet, da so mu dali pokusiti, kar so pridelali v svojih vinogradih.

Vstopal je v briške hiše, da je videl, če še drži tista njegovca:

Pr' vas je po starem ognjišče
z okroglo, s povésjeno napo,
da burji zajéme vso sapo.

Kanalcem je pomagal postavljati spomenike zaslužnim možem: Čargu, Kocjančiču, Kogoju, še najbolj pa alpinistu in prosvetitelju Staniču. Pomagal je peljati turistično in prosvetno društvo. Šalil se je, da je »gospod grajski«. To zato, ker je stanoval v stavbi nekdanjega gradu. Od gradu ni bilo ničesar več, razen imena in lepega pogleda na

Zanimalo ga je, če je to ognjišče še vedno

... tópelce, górkice z bančo ob strani, ...

in, če še zmerom:

... okú an okú vsi domači so zbrani, ...

Enako kot starožitnosti je bil vesel napredka. V Čeriešnjah je zapisal:

Zdaj z brd asfaltirana ciesta se vije,
vas vozimo z avti na dobre kupčije,
zdaj gra ku fužéta navzdol an navzgor,
zdaj vas an še nas vozi vražji motor.

Ko novi kanalski občani ni šel v Brda, je šel obiskat znanca v Ljubljano, v Zagreb, v Maribor. Stopil je v Novo Gorico, da so s starimi goriškimi študenti načrtovali odkritje spominske plošče temu in onemu zaslužnemu Goričanu. Šel je v zamejsko Gorico in najraje v Beneško Slovenijo. Obiskal je Pirnove na Trčmunu, stopil k Svetemu Ivanu v Čelé, na Staro goró, med beneške izseljence v Čedad. Vabili so ga medse planinci iz obeh Goric, iz Tolmina.

Še so ga videvali Kanalci, kako prihaja z Gradu z nahrbtnikom, v pumparicah in gorskih čevljih, s popotno palico v roki. Takrat je šel v Trento, v Kranjsko goro, na Pohorje in celo še na Triglav. Nekje se je zbrala planinska družčina, da bi praznovala pomembno obletnico. Odpirali so novo kočó. Odkrivali spominsko ploščó. Kdo naj zloži doživeto prigodnico, če ni briško-pohorskega in planinskega pesnika? Kdo naj zaključí slovesnost s čudovitimi rimami, če ni njega? Sijočih oči in s šopkom za klobukom je po takih priložnostih primahal s kanalske postaje in se namenil domov na Grad.

Ludvik Zorzut med svojimi

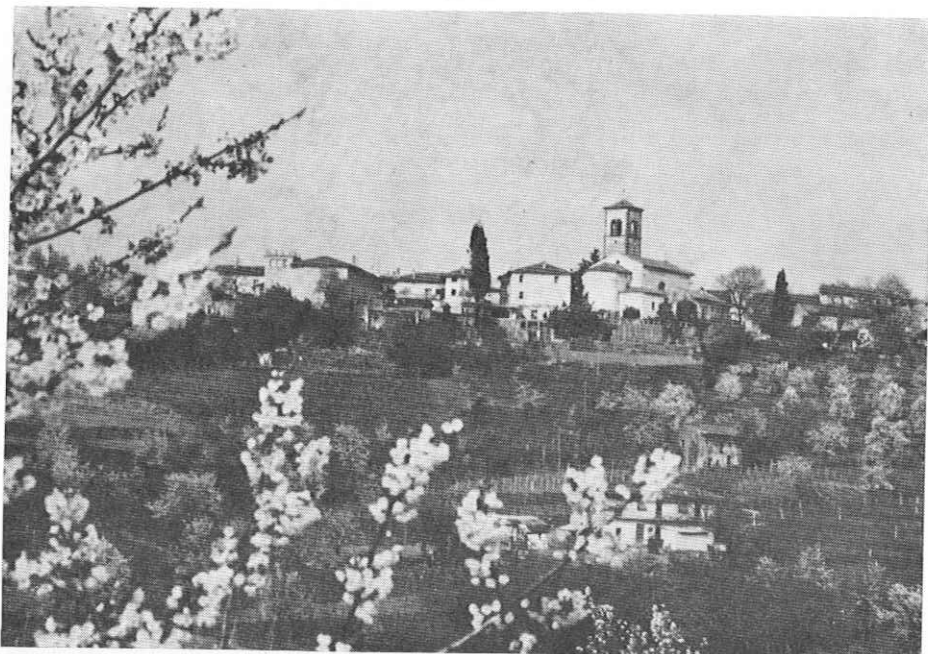
Doma na kanalskem Gradu ga je zvesto čakala življenjska družica. Bolj za šalo kot zares ga je okregala, če je predolgo izostal ali ko je zakasnil. Potrpljenje je imela z njim, ko ji je nanosil v stanovanje papirjev in vsakršne pisarije. Skrbno ga je odpravljala na pot in se mu včasih pridružila, ko je zopet odhajal. Še najbližjo pot je imel v Kanal. Kanal. Stavba skoraj ne spominja več na grad. Tudi »gospod grajski« ni bil gospod; najmanj v smislu povezave gospoda in gradu. Kvečjemu v razdajanju notranjega bogastva. Tega je razdajal z vso plemenitostjo. V občevanju z ljudmi, v snovanju in v pisanju.

Vsako življenje se nagne v jesen. Tudi Zorzutovo se je. Nič več ni hodil peš iz Plavi v Medano. Ne samo zato, ker se je v petindvajsetih kanalskih letih nabralo avtobusov in avtomobilov, da ni bilo več varno. Tudi zato ne, ker ga noge niso več tako ubogale kot nekoč. Pa se ni dal. Še vedno je stopal vzravnano. Oko je imel še vedno bistro in duh mladostno živahen. Le za potovanja si je rad poiskal tovariša z avtomobilom ali priložnostnega šoferja. Njegove planinske poti so postajale krajše. Skrbna življenjska družica na kanalskem Gradu ga je še skrbneje odpravljala na pot. Zadnjič mu je pripravila planinsko opravilo pred dvema letoma. Takrat je zadnjič občudoval cvetoči sleč in si zataknil za klobuk planinski šopek. Na planini Razor nad Tolminom je bilo. Tam je podoživljal svoje planinske dogodke, vse od časov, ko je kot mlad fant hitel po poteh Trnovskega gozda s svojim mentorjem Francetom Setničarjem.

V jesenskih letih je doživel še en vesel dogodek. Njegova srčna kri, bi lahko rekli z Gregorčičem ali njegove najlepše rožce poezije s Prešernom, so izšle lepo, skupaj zbrane in povezane v knjigo. Niso tako mokro cvetoče kot Prešernove. Tudi taka mojstrovina niso. So pa ljudsko domače. Lep biser v mozaiku slovenske poezije so. Sicer pa naj o tem sodijo strokovnjaki. Svojih raztresenih rožic Zorzut ni sam zbral. Drugi so mu jih morali poiskati po raznih revijah in koledarjih. Sam si ni dal časa za to. Preveč se je razdajal. Bil pa je otroško vesel svoje Ptičke briegarce.

Šele ko je Ludvik Zorzut stopil v petinosemdeseto leto življenja je začel zares omagovati. V Kanal je še šel, za domov na Grad pa mu je zmanjkovalo sape. Hudo mu je bilo, da mu pero ni več teklo, pa je bil še poln idej. »Kaj si misli urednik Planinskega Vestnika, ko ni članka o Breginju,« je tožil. »Poleti, ko se malo pozdravim, bova šla v Benečijo,« se je menil z mlajšim prijateljem, ki ga je včasih kam zapeljal. Gotovo bi rad še kaj pisal o Beneški Sloveniji, ki mu je bila tako pri srcu. Njegovi obiski Brdom so izostali. Le še parkrat je bil v Medani. V njegovi petinosemdeseti pomladi je bilo. Ta pomlad je bila zanj slovo od Brd. Ni se mogel načuditi cvetočim

Medana

češnjam v Brdih in zasneženima Matajurju in Kaninu v ozadju. »Take podobe ne bom več videl,« je obžaloval. Res je ni. Petinosemdesetega poletja ni več dočakal. Poskrbel je še, da bi bilo za njim čim manj dela in skrbi. Sestavil je oporoko. V nji je želel, naj bi se poslovili od njega s poljskimi rožami in odločno odklonil, da bi pred krsto nosili odlikovanja. Tudi številnih prijateljev in znancev ni pozabil. Zapisal je: »... pred slovesom s tega lepega sveta, posebej iz rodnih Brd, se spominjam svojih sorodnikov, prijateljev, dobrotnikov, nekdanjih stanovskih tovarišev, sošolcev, starih goriških študentov — briških in drugih rojakov — zlasti planincev v goriški in štajerski deželi, urednikov Planinskega Vestnika, pa še Mohorjevega koledarja...« in dodal, »Če ne morem vsakemu posebej izročiti svojega spominka, naj vam pa Ptička Briegarca poje zahvalnice, spominčice...« Poskrbel je celo za napis na svojem grobu. Tako je naročil: »Na moji nagrobni plošči naj bi se vdolbel naslednji napis:

Tu sem se za vedno ustavil
večni popotnik
Ludvik Zorzut
rojen: 24. 8. 1892
umrl:
Ljudski pevec in pripovedovalec

Doli niže:
Ko mimo greš postoj
in v duhu tudi ti z menoj
veselo pesmico zapoj.

Datum, za katerega je pustil prazen prostor v napisu, je 27. april 1977. Tisti dan je dejal ženi, da se dobro počuti in da pojde ven. Pa ni šel. Drugi dan so ga planinci prenesli iz hiše v Gradu v mrliški avto in v Medani iz avta v rojstno hišo. Še dan kasneje so mu otroci na medanskem pokopališču natresli na krsto marjetic. Takrat sta bila Matajur in Kanin zavita v oblake in na pogrebce je rosil dež, kot bi tudi nebo žalovalo za briškim sinom.

Kajneda, planinci, posebno vi iz obeh Goric! Ko se boste vračali iz gora, boste včasih naredili ovinek čez Brda. Saj vidite, da naš pesnik ne bi bil rad sam in žalosten niti v smrti. Ker menite, da gorske rože živim in mrtvim planincem najlepše cveto kar v gorah, počastite pokojnega planinskega tovariša Ludvika s tisto veselo pesmico. Takrat, ko se boste v mesecu avgustu spominjali njegovega rojstnega dne, bo pa le prav, če bo na njegovem grobu tudi planinski šopek.

SNEŽNIK MED NARODNOOSVOBODILNO VOJNO

DRAGO KAROLIN

Ko nas vodi pot na Snežnik, od katere si bodi strani, povsod naletimo na sive, neprijazne zidine. Razbite utrdbe se nam z mrkimi linami vsiljujejo, da bi se ob njih pomudili in rekli kako besedo. Malo naprej od njih so izravnani mejniki. Kot mrtvaki ležijo ob gozdnih cestih, na zeleni jasi in na sončnih Bičkih lazih. Na njih je vdolbena letnica 1920. Rapallo, Rapallo, Sacra confine della patria! Čas se pri njih ni hotel ustaviti; pregazil jih je! Dež, mraz, veter, sonce in vse naravne sile so se združile, da bi to črno letnico in črke I in SHS iz njih izprale in izbrisale, da bi splahnel spomin na temne dni okupacije.

Potujemo naprej proti Leskovi dolini, Županovemu lazju, Mašunu in Sviščakom; povsod nas opozarjajo pomniki; sezidani so iz kamnov, prvi večji, drugi manjši. Na nekaterih lahko beremo imena borcev, gozdnih delavcev in kmetov, ki so v času NOV padli tod okoli tik pod vznožjem ljube gore, Snežnika, zadeti od strelav hitlerjanskih hord in od domačih izdajalcev.

In tu na jasi, v začetku steze na Snežnik, je spomenik brez imena... Postavljen je neznanim partizanom, katerih trupla trohniijo bogve kje v gozdovih okoli Snežnika: mogoče na jasah Klanske Police, mogoče v Kambrcah, ali v grapah pod Leskovo dolino in drugod. Ljudje vedo, da so bili ustreljeni, a pod katero rušo počivajo, je neznano.

Skromno, mnogo preskromno piramidico so jim sezidali v spomin bistriški planinci po osvoboditvi.

Malo postojmo in si priključimo v spomin, kaj se je v teh odmaknjenih gozdovih dogajalo v času NOV, pred več kot tridesetimi leti.

Ljudstvo na Pivški planoti, na Brkinih in v Ilirsko-Bistriški dolini je že v drugi polovici 1941 hitro prisluhnilo glasnikom odpora, to je Osvobodilni fronti. V krajih, ki so dali narodnega heroja Toneta Tomšiča in v Brkinih, v zibelki primorskega partizanstva, sta bili kot prvi osnovani dve borbeni skupini, imenovani Pivška in Brkinska četa. Narodno-osvobodilni boj se je začel z dnem 28. oktobra 1941 s partizansko akcijo pri Kilovčah, na železniški progi proti Reki, ko sta borca Karlo Maslo in Ervin Dolgan iztirila nemški vojaški vlak, v katerem so bili letalci. Od tega dogodka naprej se je okoli Snežnika nadaljeval osvobodilni boj brez prestanka vse do končnega zloma hitlerjanske Nemčije. V letih 1941, 1942 in do kapitulacije Italije dne 8. septembra 1943 so se premikale po snežniških gozdovih le manjše partizanske čete, ki so se po akcijah na terenu zatekale v zeleno zavetje. V gozdu so napadale italijanske uslužbenke in voznike, ki so izvažali les. Zaradi takih napadov so postajali prevozi vedno redkejši, a kar jih je še bilo, jih je moral okupator zavarovati z močnim vojaškim spremstvom. Čete so ovirale tudi sečnjo lesa in pripravljanje oglja.

Po kapitulaciji Italije pa vse do osvoboditve so postali snežniški gozdovi za NOV važni in neobhodno potrebni. Predstavljali so za obdobje po nekaj mesecev nekako osvobojeno ozemlje, kjer so bila nastanjena poveljstva ali komande zaledja. Te so imele poleg mobilizacijskih in obveščevalnih nalog tudi dolžnost, da vzdržujejo prehodne stanice za potujoče kurirje in funkcionarje, nadalje, da pomagajo pri organizaciji in zavarovanju znatnih prevozov materiala iz Italije za glavni štab NOV Slovenije. Tudi zavezniški piloti, ki so se rešili s padali iz sestreljenih letal, so našli pri teh poveljstvih prvo pomoč, nakar so bili odpremljeni k svojim misijam pri glavnem štabu. Kakor nekdanj v dobi turških in hunskih napadov so dali prostrani gozdovi tudi v času NOV streho in zaklonišče enotam, brigadam in odredom, ki so se ali umikali pred močnejšim sovražnikom ali pa jim je bil po dolgih pohodih potreben počitek, pa čeprav pod krošnjami dreves.

Ker ima Mašun strateški položaj na točki, kjer se stekajo vse važne ceste, posebno pa tiste, ki drže iz severnih krajev skozi Loško dolino na Primorsko, je postalo to gozdarsko naselje sredi gozdov tudi središče za organizacijo NOB na tem območju. Po razpadu Italije so se na Mašunu zbirale in od tam odhajale v boje mnoge partizanske enote in sicer: Tomšičeva, Šercerjeva, Loška, Brkinsko-Snežniška in Rabska brigada. Slednja je bila sestavljena iz internirancev in bivših italijanskih vojakov. Brkinsko-Snežniška brigada je nastala iz enot Istrskega odreda, ki je bil sredi septembra na Mašunu, toda po prvih težavah je, podobno kot Tržaška, prenehala z bojem, ki ga novinci niso bili vajeni, in se razšla.

Brigade XIV. divizije, najprej Šercerjeva in Tomšičeva so sledile in razoroževale italijanske vojake, ki so ob razsulu Italije bežali čez snežniške gozdove proti zahodu. Tedaj se je na Mašunu nabralo veliko orožja in drugega materiala, ki so ga gozdarji in drugi delavci pomagali skriti v razne votline in špilje. Proti koncu septembra so obiskali Mašun tovariši Edvard Kardelj, Franc Leskošek-Luka, narodni heroj Bračič, Tone Vidmar, komandant Stane Rozman, Dušan Kveder in drugi visoki oficirji. Imeli so tako imenovano mašunsko konferenco, ki je trajala od 25. do 30. septembra 1943. V gradu Snežnik pri Starem trgu je bil v tistem času nastanjen štab XIV. divizije, ki je od tam pošiljal na Mašun organizatorje in instruktorje.

Nemci, ki so napadli Mašun z manjšo silo že 16. oktobra, so devet dni pozneje usmerili nanj obširno ofenzivo. Da bi ovirali nemško motorizacijo, so gozdni delavci prekopavali ceste, podirali čeznjo velika drevesa in prevračali skale. Tomšičeva brigada je imela z Nemci srdite boje, toda pred napredujočimi tanki se je morala umikati proti Leskovji dolini in kočevskim gozdovom. Pri umikanju je z mino uničila nemški tank hkrati s posadko in zažgala mašunski gradič. Nemci so ujeli in usmrtili nekaj partizanov, toda brigadi niso mogli priti do živega. Kakor pobesneli so streljali gozdne in druge delavce v Leskovji dolini in na Klanski Polici, a njihove žene in otroke odvažali v internacijo. Istočasno so na Klanski Polici zažgali vsa poslopja in do tal porušili italijansko planinsko postojanko Guido Rey.

Nepoškodovano so pustili dvonadstropno italijansko vojašnico na Morelah in jo pripravili za svoje ranjence. Prav tako so rezervirali tudi italijanske podzemeljske kaverne na Gomancah in namestili v njih svojo posadko. Ofenziva je trajala dva tedna.

Po umiku Tomšičeve brigade je ostalo na Mašunu le nekaj relejnih stanic in zbirališče mobilizirancev. Medtem ko je pozimi leta 1943/1944 bilo v snežniških gozdovih zaradi visokega snega zatišje, so slednji z nastopajočo pomladjo, kakor hitro je začela snežna odeja kopneti, ponovno oživeli. Po odredbi 7. korpusa NOV in POS z dne 6. marca 1944 je bila osnovana komanda istrskega vojnega področja (KIVP) s pripadajočimi komandami mest Ilirska Bistrica, Št. Peter (sedaj Pivka), Materija in Koper. Njeno operativno območje je bilo od železniške proge Postojna—Trst do črte Rupa—Gomance in na

jugu do reke Dragonje, a naloge so ji bile predvsem utrditev vojaške oblasti v zaledju, zdravstvo, sodstvo in prehrana. Kot posebna dejavnost pa ji je bilo sodelovanje s političnimi organizacijami in utrjevanje ljudske oblasti z narodnoosvobodilnimi odbori (NOO) in osvobodilno fronto (OF).

Znotraj območja KIVP in vzporedno z njo je deloval na brkinskem in snežniškem ozemlju Istrski odred. Ustanovljen je bil že 5. 10. 1943. leta in je v začetku imel dva bataljona po 150 mož in sicer prvega v Brkinih, drugega pa v Slovenski Istri. Bil je podrejen raznim štabom in divizijam, a je vseskozi obdržal svoje operativno območje in naloge. V svojem 20 mesečnem delovanju do 9. maja 1945 je sodeloval z KIVP in njej podrejenimi poveljstvi mest. Imel je skrivno partizansko bolnišnico v gozdu Krogliku nad Padežem. Ker se je vedno bolj uveljavljala partizanska taktika hitrih premikov, so se tudi odredovi oddelki pojavljali danes na snežniškem, jutri na brkinskem območju. Stalno so se selila tudi poveljstva mest in KIVP.

Ker je imela KIVP med svojimi nalogami tudi skrb za zdravstvo, je dala postaviti med Mašunom in Leskovo dolino, severno nad Sladkimi vodami, majhno prehodno bolnišnico, namenjeno težjim bolnikom. V njej so dobivali ranjenci prvo pomoč, a v primeru večjih poškodb so jih prenašali po skritih poteh v glavno bolnišnico, ki je bila v precej oddaljenem gozdu blizu Županovega laza. Vodo, ki je bila za bolnišnico nujno potrebna, so partizani donašali iz vodnega zbiralnika, ki je bil pri opuščeni italijanski utrdbah prav na bližnjem vrhu Velike Kozare, tj. na koti št. 1034. Zdravniški material je prihajal iz Trsta in s terena. Med zdravniki te bolnišnice so znana imena: dr. Ludvik Kovač, dr. Václav Pišota in Radim Visenjak. Bolnišnica je delovala od 21. marca 1944 do 9. marca 1945. Ta dan so četniki ujeli v Zagorju obveščevalca in kurirja Andreja Faturja in ga z mučenjem silili, da bi jih vodil do bolnišnice. Ker je vedel, da je v njej dosti ranjencev, je z namenom, da jih reši, vodil četnike okoli hriba, tako da ga je slišala partizanska straža. Ta je pomagala ranjencem in zdravniškemu osebju, da so v zadnjem trenutku pobeignili in si rešili življenje.

Ko so četniki spoznali, da jih Fatur nalašč zavaja, so se sami lotili iskanja. Bolnišnico so res našli, bila je še topla, toda prazna. Pobrli so živež in jo zažgali. Faturja so mučili, mu izžigali peterokrako zvezdo na čelo in ga na vrhu Vel. Kozare pri vojaških zidinah usmrtili, privezanega na razbiti topovski cevi. Njegovo truplo so svojci pokopali v Zagorju.

V letu 1944 so dosegli zavezniki velike zmage: 4. junija so zasedli Rim; 6. junija so se izkrcali v Normandiji; Rdeča armada se je približevala bloku fašističnih držav itd. Tihi val navdušenja je zajel tudi snežniške gozdove. V obgozdnih vaseh in Zgornji Pivki so nastajale organizacije NOO z gospodarskimi komisijami, ki so imele nalogo, da prevažajo vojaški material iz Primorja v notranjost Slovenije.

Takšen prevoz so dne 8. junija 1944 opravili tudi kmetje iz Bača in Palčja. Ko so v gozdu odložili pošiljko na določenem mestu, so se vračali čez Mašun proti domu. Na cesti so jih ustavili Nemci in vrnili nazaj na Mašun. Tu so jih mučili in silili, da bi priznali sodelovanje s partizani. Nekatere priče trdijo, da so jih žive sežigali v dolini nasproti mašunskega gradu. Trupla so pozneje domačini pokopali v Knežaku. Imena teh žrtev so: Albert Žele, Ivan Žužek, Jožef Kalčič in Tomaž Česnik.

Nemški napadi so se vrstili vse leto, a posebno srditi so bili na jesen 1944. Z domobranci in četniki so zasledovali partizane po snežniških gozdovih. Spopadi in boji so bili na Dedni gori, v Jurjevi dolini, Javorju, Kambrcah, Sviščakah pa tudi na Starih ogencah, kjer se je za nekaj časa zadrževal pesnik Kajuh. V bojih je bilo dosti padlih in ranjenih na obeh straneh.

Protí koncu aprila leta 1945 je prišla dolgo zaželena pomlad. Na vrhu Snežnika je sneg hitro kopnel in odstopal mesto cveticam, da bi mogla tudi gora v praznični spomladanski obleki pozdraviti osvoboditeljico, JLA, ki se je prikazala pod njenim vznožjem. Da bi do 1. maja osvobodile Trst, so motorizirane edinice ubrale pot v loku čez Prezid in čez snežniške gozdove na Mašun in Pivko in s tem obšle sovražnika, ki se je ugnedil v Ilirski Bistrici. Pri tem prodiranju JLA je obležalo v snežniških gozdovih okoli 350 Nemcev, četnikov in domobrancev, poleg tega pa je topniški odred uničil še nemško posadko na Gomancah.

Še nekaj dni je minilo in v snežniških gozdovih, ki so polna tri leta dajali zavetje partizanom, je spet zavladal mir. Brigade, odredi, poveljstva in druge enote NOV so odšle v dolino, kjer so jih čakale nove naloge.

V gozdnih samotah so ostali grobovi. V naslednjih letih so dali Zveza borcev, domačini in sorodniki prenesti kosti iz znanih partizanskih gomil v skupne grobnice. Ob gozdnih cestah in jasah so zrasli spomeniki, posvečeni padlim za svobodo.

Literatura:

NOB — NOO — Brkini 74. Ljudje in kraji ob Pivki — 1975. Mašun v štiriletnem boju — Ivan Sedmak; 1974; Vinko Sket — Váznost snežniških gozdov za NOV — zapis 1963.

ŠPRANJA V SVOBODO

SLAVKO TUTA

Utrinek iz moje preteklosti, ki ga je PV 1976 objavil, je bil namenjen prijatelju Božiču ob njegovi smrti 14. 10. 1976. Privrel mi je iz srca, kot privre ljubezen, ki se porodi v nas in ne veš, kje se začne ne kje se konča. Ko sem odmaknil zastor svoje preteklosti, da bi se zazrl v čas, ko naju je vezala skupna ljubezen do idealov, za katere sva se vsak po svoje razdajala, sem zagledal pred seboj nič manj jasno sliko Ladove žene, Slavice Lenarjeve. Tedaj sem izluščil iz svojega spomina naslednji dogodek.

Slavičino prvo šolsko leto v Ljubljani je bilo pri kraju. Treba jo je bilo prepeljati domov v Tolmin. Med domom in šolo pa je bila zastražena veriga Julijskih Alp in državna meja.

Spet je Srečko Šorli, njen sorodnik, eden izmed najaktivnejših podtalnih delavcev v Tolminu, rešil to vprašanje.

»Seveda,« pravi »tja na črno, domov na črno, ni druge pomoči.«

»V redu,« sem rekel, »v soboto, ko se stemni, pojdeva ponjo na Jesenice, kjer verjetno že čaka na naju.«

Vsi taki zaupni pomenki so se razvijali pri Slavičini mami Kati v Klancu, kjer smo imeli naše sestanke ilegalne dijaške organizacije, tolminske srenje društva Adrija iz Gorice, čigar prvi predsednik je bil Srečko Logar iz Idrije, po njegovem odhodu v Gorico pa je bilo delo preloženo name. Tudi gornišstvo je bilo v programu naše srenje. Tiskali smo na šapirograf dijaški listič »Soča« in nič koliko knjig smo znosili beneškim Slovincem. Knjige sem pripeljal iz Gorice, knjige Goriške matice. S tem seveda nismo naredili nobene usluge uradni politiki fašistične vladavine, toda kaj smo mogli spričo nasilne politike, ki je nismo mogli požreti.

»Kaj pa če bo dež?« pravi Srečko.

»Če bi prekle padale, greva, kaj bi tisto!« je bil moj odgovor.

Nujna je bila nočna hoja iz Tolmina do Zlatoroga ob Bohinjskem jezeru.

Stanovali smo tisto leto in prejšnja leta v Gasi. Pot v Klanec je bila kratka in temačna, kot bi si jo bil izmislil za te vrste dejavnosti.

»V kontrabant jo pripeljeva domov,« sva potolazila zaskrbljeno Slavičino mamo, ki je na puncu visela vse življenje, kot če bi na svetu ne bilo drugega kot njena hči. Njene temne zaskrbljene oči so mi gledale naravnost v dušo. Želja in upanje, občudovanje in skrb, vse se je prepletalo v tem pogledu. Ko se je v svoji lepi slovenščini s podbrškim prizvokom zahvalila, kakor bi se danes za enako delo komaj kdo znal, je bilo gotovo. Pojdeva. Bilo je to pošteno dejanje, toda ne za vse. Jaz se imam sicer za poštenega človeka, toda vsakdo se ima za boljšega, kakor je v resnici. To sem pomislil potem, ko me je za moje prestopke, ki so mu jih prinesli na uho vohuni, tolminski tenente proglasil za »farabutto« (barabo). Bikovka me ni popravila in tako sva se za vedno ločila, jaz »farabutto«, on poveljnik karabinjerske postaje v Tolminu, »poštenjak« do kraja in pravičen izpolnjevalec zakonskih predpisov, posebno v preiskovalnem postopku. Signor tenente! Pozneje sem moral samega sebe spet prepričevati, da se o sebi motim, ko me je kifelj v čisti ljubljansčini nagnal z »barabo«. Takrat sem pa že dobil na svoja pleča 30 let zaporne kazni, njegova psovka je bila torej nekako upravičena. Seveda, kakor se vzame! Jaz sem se imel — ne glede na obsodbo — za poštenjaka. »Farabutto« je bil vsekakor namenjen človeku, ki se je često zmuznil skozi špranjo v sosednjo državo. Če drug ne, so skoraj gotovo lesni trgovci, ki so hodili in po naključju v Bohinj, to počekali tenenteju, saj so bili pri njem dobro zapisani. Se morda motim? Kaj pa štiri leta pozneje, ali niso zaprli Tomaža Groharja in Janeza Zgago iz Podbrda, jih 10. januarja 1934 obsodili zaradi vohunstva vsakega na 20 let zaporne kazni? Pri tem ne izključujem možnosti, da so bili tisti lesni trgovci le namišljeni! Večina so bili Italijani.

No, zdaj smo bili spet tam! Kontrabant prepeljati čez mejo deklet, ki se poslednjič vrača v italijanski Tolmin k svoji mami. (Oče je padel nekje v Galiciji.) Spet dejanje, ki je bilo v časih črnosrajčnega terorja vse prej kot dopustno.

Mlademu človeku so nevarne poti mikavnejše kot varne steze. To je zmerom tako. PV mi je leta 1971 objavil zapis »Črno-belo v planinah«. Tam sem zapisal le enega izmed ilegalnih »skokov« v planine. Vsak je bil po svoje zanimiv. Današnjega bom zgrabil na drugem koncu, saj smo šli po Slavico v Jugoslavijo.

Ker govorimo o mladih ljudeh, ponovimo, da ne priznajo zaprek, ki se jim nasujejo z leti. Kolikor sem takrat poznal mladih ljudi, se nikomur ni dogodilo, da bi jim bili граниčarji delali težave pri vstopu v Jugoslavijo. Za nazaj smo imeli prepustnice za enkratno potovanje, ki smo jih uničili pred prestopom meje. Na Jesenicah smo tak papir dobili v neki pisarni in je šlo. Toda enkrat se je bilo pa le zataknilo. Vzrok je bil verjetno v latinici napisan »papir«. Kako je že bilo? Slavica, Srečko in jaz smo izstopili

v Bistrici. Po Bohinju takrat ni švigalo toliko avtobusov kot danes. Taksija nismo dobili, pač pa nam je zapregel kočijo domačin in odpeketalni smo proti Zlatorogu.

Luna se je vzdignila nad Črno prst, pokrajina je v poletnem večeru zasanjala z nami. Tiho smo sedeli in poslušali cvrčanje murnov. Topotanje konjskih kopit po makadamski cesti je spadalo v melodijo tople noči. Ko nas je kočija prizibala do Save Gorenjke, se je še oglasil slavček, da je bilo vzdušje še popolnejše. Ko smo bili ob jezeru, je voda pljuskala komaj zaznavno. Ko smo se vozili skozi zastore mogočnega bukovja, je v duši zavihralo nekaj skrivnostnega. Če se mi je potovanje tako ohranilo, da mi je še danes živo v spominu, kot bi se bilo dogodilo včeraj, pripisujem to nenehnemu obnavljanju tega doživetja v letih, ki so sledila na daljnih Eolskih otokih. Ta doživetja sem nosil s seboj kot čudežen zaklad, ki me je reševal iz obupa, mi vlival poguma in razkrajal cinizem, ki se tudi mladega človeka loti, če ne vidi izhoda.

Pozno v noč smo se ustavili v Ukancu. Zdaj je bilo treba stakniti graničarskega poročnika, da potrdi prepustnico. Našel sem ga v Zlatorogu. Mlademu Srbu pa naš papir ni nič kaj po godu in nam ni dovolil, da bi šli proti meji. Kaj zdaj? Noč. Časa ni bilo veliko na razpolago. Doma nas čakajo. Mi bi zgodaj zjutraj morali biti v Tolminu. »Eh«, pravi, »treba da idete v Bistrico kod gospodina pukovnika, pa se onda vrnite.« Lahko reči, njemu, ki smo ga motili pri zvokih harmonike v lokalu. Nam pa ni bilo ne za glasbo in ne za ples, pa še manj za popivanje. Staknili smo neko pristavo, polegli po tleh in do zgodnjega jutra prespali noč. Po telefonu smo priklicali taksi iz Bistrice in že sem stal pred zelo vljudnim vojakom, ki mu je bilo žal, da se nam je to dogodilo. »Kaj takega se ne bo ponovilo,« mi je zagotavljal, ko sem mu moral pojasniti, čemu vsemu se izpostavljam spriču črnih srajc, ki jih lahko srečamo na povratku.

Nov papir je bil napisan v cirilici in je nosil žig vojaške komande.

»To je nekaj drugega,« je trdil poročnik, »in oprostite.« Kaj smo hoteli? Zavili smo v Žagarjev graben. Pot bi bila prijetna, če bi se ne kopicili oblaki v stenah Vogla in Šije.

»V tiste saje ne gremo,« smo soglasno sklenili.

»In če je ‚vahta‘ na Globokem?« je bil pomislek.

»Pojdi, pojdi,« je Srečko modroval »kaj mislita, da je ‚patria‘ res tako važna, da se bo fašist zanjo močil? Še malo ne!«

To je držalo in smo lezli na Globoko. Tu pa so škrti igrali na orgle. Treskalo je kot na sodni dan po vsem grebenu. Le sreča naša je bila, da globoka zaseka na Globokem ni prispevala k mogočnemu orgelskemu koncertu.

Usekali smo jo naravnost navzdol in kaj kmalu smo stali za stanom planine Razor, ki je bila takrat tam edina stavba; zidana kočica.

Kaj hitro smo ugotovili, da je tam govorjenje teklo v poljubinščini in da lahko vstopimo. Začuden so nas pastirji pogledali, ko smo mokri kot cučki stopili skozi vrata. Takoj smo dobili toplega mleka in tri odeje, da smo naše cunje lahko razobesili ob ognju.

Lepi časi mladosti! V Razorju je vladal mir. Zdaj je mir le, če zaklenejo kočjo. Ampak zdaj je v Razorju bolj ugodno. Za tistega, ki hodi, in za tistega, ki se pripelje, če treba pred kočjo. Za nas so ostali spomini, ki jih je treba razumeti. Ko se ob takih razmotrivanjih vračam h Kugyju, razumem globlje njegovo brezmejno ljubezen do preprostosti! Gorjan je preprost človek, pastirje sem vedno imel za aristokracijo preprostosti. Zdaj je nekoliko drugače. Pastirjev tudi skoraj ni več. Zamenjali so jih količi in vmes napeta žica, po kateri teče električni tok iz majhne škatlice. Drugje si kmetje pomagajo kako drugače. Planin ne rabimo več. Vse se spreminja. Novi časi. Nove potrebe. Nove zahteve. Lažje nam je. Nekoč, pred vojno, je pastirja osrečilo prgišče črnega tobaka in kos časopisnega papirja. Kdo bi danes razpravljajal o tem? Toda človek še vedno išče zadovoljstvo.

Pa se samo zamislimo v razgovore tedanjih časov. Če bi si jih zapisal! Koliko modrosti je bilo v njih. Koliko doživetij preprostih ljudi! Koliko znanja v tistih skuštranih glavah! Oblezli so vse avstrijske fronte in puščali po vseh deželah svoje prijatelje in sorodnike. Sibirija, Karpati, Galicija, Cinque busi, Piave, Doberdob.

Slavica, Srečko in jaz smo imeli tisti popoldan kar precej časa za poslušanje. Pred mrakom nismo smeli kolovratiti kot planinci v bližini Tolmina. Tema nas je vzela, tema nas mora vračati. Pa smo res v temi prišli v Klanec in stopili skozi hišna vrata.

Mama Kati ni našla besede. Sedla je na stolico, uprla svoje oči v edinko Slavico in ostala brez besed. Počakati smo morali, da se je znašla. Končno so ji solze privrele iz srca. Célo leto hčerke ni videla, čakala je na ta trenutek. Tudi mi smo bili ginjeni. Tako je bilo trpljenje naših ljudi! Tiho in globoko.

»Joj, prepričana sem bila, da so vas ujeli,« je končno prišlo iz njenega grla.

»Pa nas niso!« se je oglasil Srečko.

Pri meni doma je bilo tudi tako.

»Hvala Bogu, da si se vrnil,« je bil pozdrav moje matere, ko sem zaropotal po stopnicah. Ni jih slišala dolgo časa, mojih stopinj. Tudi ona je čakala in čakala.

Nekoč se je zgodilo, da je zaman čakala. Takrat je bilo po njej.

Uboge matere Primorke tistega časa!

ODGOVORNOST PLANINSKIH VODNIKOV

DR. TEODOR TOMINŠEK

I. Temeljni in splošni pojmi

1. Kaj je odgovornost: trpeti nevarne posledice svojega (nepravilnega) ravnanja. V nekem smislu je vsak človek odgovoren za svoja dejanja (storitve ali opustitve). Vprašanje odgovornosti postane pomembno, kjer dejansko pride do negativnih posledic. Npr. nesreča na Zelenici.

2. Odgovornost planinskih vodnikov ne smemo obravnavati izolirano, temveč v sklopu splošnih načel odgovornosti. Planinski vodnik odgovarja torej predvsem za vse tisto, za kar odgovarja vsak član naše družbe. Razlika je le v tem, da je njegova odgovornost v primerih, ko opravlja svojo funkcijo, razširjena in poostrena glede na prevzete posebne obveznosti (npr. odgovornost za celotno akcijo).

3. Vsak družbeni sistem ureja vprašanje odgovornosti po svoje. Naša družba temelji na socialističnem samoupravnem sistemu, temu ustrezno se postavlja vprašanje odgovornosti: medsebojna solidarnost ljudi, odgovornost vsakogar do vseh in vseh do vsakogar (195. čl. ustave SRS). V skupini ljudi ima torej določene obveznosti (in s tem odgovornost) do drugih — pa tudi do samega sebe — vsak član, obveznosti vodnika so samo večje in dodatne. Zato je potrebna zavestna disciplina in čut solidarne odgovornosti vsakega posameznika, ki bi preprečila marsikatero nesrečo. Zato je za naš predmet še zlasti pomembno splošno pravilo 242. čl. Ustave, »da je vsakdo dolžan priskočiti na pomoč drugemu, ki je v nevarnosti«. Vodnik naj svoje varovanje na to izrecno opozori.

4. Vrste odgovornosti so številne: pravna (kazenska ali civilna-odškodninska), disciplinska, moralna, politična, družbena itd. Vse te pridejo v poštev tudi pri planinskem vodniku, vendar se omejimo na dve glavni: pravni in moralni, s poudarkom na moralni.

5. Stopnje odgovornosti — Odgovornost je večja, če kaj napravimo z naklepom (name-noma), manjša, če kaj napravimo iz malomarnosti (nepredvidnosti, nepremišljenosti, površnosti). Ker so primeri naklepnega ravnanja redki in dovolj jasni, obravnavamo samo dejanja iz malomarnosti, ki so zelo pogosta. Malomarnost ima več stopenj: težka, lahka, zelo lahka (neznatna). Od stopnje malomarnosti je tudi odvisna stopnja odgovornosti za posledice. Posebna stopnja odgovornosti je t. i. profesionalna odgovornost, kamor spada v nekem smislu tudi planinski vodnik, saj ima posebne vodstvene obveznosti in je zanje tudi usposobljen. Zato so merila za njegovo odgovornost ustrezno strožja.

Odgovornost je večja tudi takrat, če so posledice težje (npr. smrtna nesreča).

II. Posebne odgovornosti v planinstvu

1. Vsak član slovenske planinske organizacije ima splošno odgovornost za svoje delo in obnašanje v planinstvu in je v zvezi s tem še dodatno odgovoren po častnem kodeksu slov. planincev (ČK). Tu so zlasti pomembne določbe o humanizmu, solidarnosti in tovarištvu.

2. Povečana je odgovornost kateregakoli planinskega funkcionarja, za katerega določa ČK pod tč. VIII še poostreno in dodatno obveznost.

3. Izrazito pa stopa v ospredje že od nekdaj odgovornost planinskih vodnikov in reševalcev glede na težke posledice, ki lahko nastopijo tudi pri najmanjši malomarnosti. Glede tega je tudi v javnosti največ (često povsem neupravičene) kritike, ki ne upošteva težavnosti (nevarnosti) teh poklicev in lastno odgovornost poškodovanega. Kar je v naslednjem poglavju rečeno o odgovornosti planinskih vodnikov, velja ustrezno tudi za gorske reševalce, ki jih izrecno omenja ČK pod IV. 1. Vsekakor mora planinski vodnik vsaj v grobem biti seznanjen s pravili GRS in reševanjem, ker lahko pride v položaj, ko bo moral osebno v tej smeri ukrepati. (Glej 3. čl. pravilnika o organiziranosti gorskih vodnikov PZS.)

III. Odgovornost planinskih vodnikov

Predvsem je treba poudariti, da bistvo vzgoje in ravnanja planinskih vodnikov v zvezi z njihovo odgovornostjo ne sme biti strah pred kazensko, odškodninsko ali disciplinsko odgovornostjo. Pravi planinski vodnik je le tisti, ki ima visoko razvit čut moralne odgovornosti (časti). Ta čut odgovornosti se ob neuspehu (nesreči) kaže v tem, da

vodnika grize vest, da sam spozna svojo napako in ga to boli. Kdor nima tega čuta, ne more biti dober vodnik in sploh ne bi smel biti. Zato je treba o tem svojstvu posebej razpravljati.

Seveda mora vodnik poznati tudi svojo pravno odgovornost tj. odgovornost za kršitve dolžnosti, ki jih urejajo zakoniti predpisi z zakonskimi sankcijami (kazen, odškodnina), če jih krši.

1. Kazenska odgovornost je najtežja oblika pravne in vsakršne odgovornosti. O tej vrsti odgovornosti vodnikov nimamo posebnih predpisov, temveč veljajo splošni kazenski predpisi (kazenski zakonik). Večja odgovornost je v zvezi z njegovimi posebnimi dolžnostmi (glej 13. člen predloga novega pravilnika o planinskih vodnikih). Te mora dobro poznati in se natančno ravnati po njih. Kot že omenjeno, obravnavamo le odgovornost zaradi kršitev iz malomarnosti tj. neenakomerno kršitev teh dolžnosti, ki jih je lahko veliko. Navajamo samo nekaj primerov:

vodja ne zahteva od udeležencev nujne posebne opreme za zimski izlet v gore (cepin, dereze, očala) ali vedoma dopusti, da se udeleži ture nekdo, ki ji ni kos, in se zaradi tega ta ponesreči;

vodja ne pozna dovolj terena, skupina zaide in pride do nesreče. Pri tem je še važno to, da lahko vodnik odgovarja kazensko (pred sodiščem) tudi v primeru, ko dejansko ne pride do nesreče, npr. če spravi v nevarnost življenje ali zdravje ljudi, ki jih vodi (recimo, da vodi smučarje čez strmo snežišče v času in na kraju, kjer neposredno grozijo plazovi, čeprav se plaz ne sproži);

kazensko odgovarja vodnik tudi v primeru, če članu, ki je v smrtni nevarnosti (četudi po lastni krivdi), ne nudi vso možno pomoč, tudi če se s tem izpostavi sam nevarnosti (navaden član ni dolžan, da se izpostavi).

2. Odškodninska (civilna) odgovornost — Kazenska obsodba ima vselej za posledico tudi odgovornost za škodo, ki je iz dejanja oz. opustitve nastala. Škoda je lahko velika in lahko prizadene vodnika mnogo bolj kakor sama kazen (dosmrtna renta, invalidnina itd.). Normalno je sicer, da so člani na kak način zavarovani, vendar to ni vedno in običajno je škoda večja od zavarovalnine, pa tudi zavarovalnica ima ev. regres zoper vodnika. Poleg tega se mora vodnik zavedati, da lahko odgovarja za škodo tudi v primeru, ko ni bil kazensko obsojen. Takí primeri so številnejši, ker za odškodninsko odgovornost lahko zadostuje manjša stopnja odgovornosti ali nastopi v primeru, če posledice niso tako težke (npr. zlom noge). Vsekakor vodnik tvega, da bo odškodninsko odgovarjal, če bo kršil katerokoli obveznost navedeno v pravilniku.

3. Moralna odgovornost — Morala se od prava razločuje po tem, da ni predpisana z zakonom ali drugim pravnim predpisom (ta ima obvezno za posledico kazensko oz. civilno sankcijo), temveč da temelji na načelih sožitja (običajnih, navadah), ki jih šteje družba za dobre. Kršitev moralnih načel sama po sebi nima za posledico kazen ali odškodninsko obveznost (pravne sankcije), temveč posebno odgovornost pred družbo, ki šteje take kršitve za zlo (moralna obsodba, prezir, zaničevanje). Planinci imamo še svoja posebna moralna pravila zapisana v ČK, ki dopolnjujejo in konkretizirajo splošna pravila in na katera je vsak planinec vezan.

Pravila ČK — razumljivo — obvezujejo tudi in predvsem planinskega vodnika, ki mora v tem pogledu imeti vzor skupini, ki jo vodi. Skrbeti mora tudi, da se vsi tega držijo, ker vsaka kršitev gre tudi na njegov rovaš kot odgovorne osebe za celoto.

Kršitve, ki imajo za posledico kazensko oz. odškodninsko odgovornost, so večinoma tudi kršitve moralnih načel (glej prej navedene primere). So primeri, ko so z enim dejanjem kršene vse tri odgovornosti in odgovarja vodnik za vse tri. Npr. vodnik pusti člana svoje skupine, ki je zaostal, na cedilu v nevarnih okoliščinah in se ta ponesreči. Odgovarja kazensko, odškodninsko in moralno.

So pa neredki primeri, ko pride v poštev samo moralna odgovornost. Takih kršitev je največ, samo da se često spregledajo (zaradi obzirnosti, neznanja ali površnosti nadzornih organov) in vzamejo v postopek (pred častnim razsodiščem) le v primerih, ko je nastala težka posledica. Prav bi bilo, da bi vsaki, tudi najmanjši kršitvi sledilo vsaj opozorilo (konstruktivna kritika) organizacije (PD), ki ji pripada vodnik, in da bi bil tudi vodnik samokritičen. Nečastno je, če vodnik računa na popustljivost. Stalno je namreč treba imeti pred očmi možnost, da tudi najmanjša kršitev vodnikovih dolžnosti, tudi na videz nepomembna, lahko povzroči veliko nesrečo. Predlog novega pravilnika o planinskih vodnikih podrobno našteva te dolžnosti, vsak vodnik pa jih mora dobro poznati in se po njih ravnati. Važno pa je še to, da opozori vodnik tudi člane svoje skupine na njihove dolžnosti (samoodgovornost, solidarnost itd.), ki se na splošno pri nesrečah ne upošteva, temveč se vsa krivda rada prevali na vodnika.

LJUBLJANSKA V TRIGLAVSKI

FRANCI VRANKAR

Za to plezarijo sva se s Cenetom zmenila pred dvema letoma. Takrat sva do kože mokra ponoči izplezala iz »Funkcije«. V dežju tavajoč sva preklinjala pakleniške škraplje. Potem sva naslednji dan veselo razpravljala, da »Funkcija« že v dobrih razmerah ni kar tako smer, kaj šele v dežju. Iz tega je sledila burna razprava o smereh, samih plezalskih »cukrčkih« in tako je mednje padla tudi Ljubljanska. »Drži, ta smer pa bo za naju!« Zmenjena sva bila kar za prvo poletje, pa sem jaz zatajil, zlomil sem si namreč nogo. Potem sva se vsak zase podila po Mont Blancu. Le na začetku jeseni sva ujela zadnji vlak za dobre razmere v Julijcih. V Vratih je veselo drobil dež, tako da sva mirno debatirala in uživala ob pivu. Na večer je že vse kazalo, da bo iz lepo namišljene ture nastal potop, pa se je od Luknje sem prav lepo spredvedrilo. Preklinjala sva uro, steno in vse po vrsti, ko sva se kobacala izpod odej. Čisto črna noč je bila, ko sva začofotala po poti. Počasi se je popolnoma zdanilo, tako, da sva lahko gledala in se čudila: »Kje le gre smer, saj so same strehe?«

Kaj nelagoden občutek imaš takole, ko vse visi nad tabo. Že vstop je bolj čuden. Ko Cene obrne, govori nekaj o temi. Tudi jaz se stegujem, nato pa mi le uspe zoprn prestop. Nadaljujem po lepem kotu navzgor, vse do previsne zapore. Opazim ogromne kline. Ko se Cene obesi v prvega, se pod njegovo težo prav lepo ukrievi. Ker sem lažji, moram naprej, navzgor po klinih, nato zopet prestop levo okoli roba.

Nadaljujem po plateh s trenjem, za nameček se ti kaj odkruši. Sledi prečnica po ozki polički pod streho. Na stojišču zabijem kline, pa vsi skupaj niso za enega dobrega. Pa si rečem, saj ne bo nič hudega, in samo čakam na Ceneta, da nad mano zabije dober klin. Tega ne dočakam, pač pa sporoča, da mora čez veliko majavo lusko. Vse je šlo srečno. Svoje kline sem populil z roko. Nadaljevanje je videti prav neumno. Rumene previsne plati s klinom. Potem je videti, da ne gre več. Nad starim klinom zabijem še enega. Zopet je bil na vrsti neroden prestop v zajedo. Previsen bolvan me poriva ven. Zabijem profilni klin in prečim naprej. Za robom postane svet lažji, vse do strehe, pod katero se splazim v veliko kotanjo. Ko pride Cene do mene, pravi, da je za mano prav lepo plezati, saj se s klini sploh nič ne »matra«. Seveda, nisem samo jaz kriv, svet v tej smeri je tak. Razjezila sva se nad opisom. Piše: Dva raztežaja prečnice v desno, do zajede s klini. Gledava, po kakšnem terenu gre prečnica. Skoraj obupava. Cene vseeno poizkusi in se po tridesetih metrih znajde pod zajedo. Zajeda je res nabita, vendar samo do polovice, kjer je majhna polička. Nadaljujem prosto, zabijem nekaj klinov. Pa niso za nobeno rabo. Nazadnje vržem še lestvico s klina. Ne da bi se dotaknila stene, odleti v šoder pod njo. Postane mi vroče, z nekaj hitrimi prijemi se potegnem čez previsno mesto in ves prepoten zabijam stojiščni klin. S Cenetom ugotavljava, da je bil ta raztežaj kar lepo zabeljen. Opis nama obljublja nekaj lažjih raztežajev, vendar imava že v prvem opraviti z gladkim žlamborjem, tako da je ves črn od gume, ko sva bila oba čez. Potem nama je bilo nekaj raztežajev res lepo. Na vrhu piramidastega stebra se razgledujeva in ugotoviva, da sva že pečena: Bivak nama ne uide. Sredi naslednjega raztežaja Cene ugotovi, da je pri meni skoraj vsa oprema. Da to urediva, uprizariva kar lep transport, čas pa seveda teče. Cene je imel potem opraviti z resnično zoprnim raztežajem. Vse je bilo krušljivo, vse je viselo. Nad nama se zdaj vzboči streha. Končno raztežaj, v katerem ne bo treba nič zabijati, saj je vse potrebno že notri. Nad streho varujem na zelo majhnem platastem stojišču. Cene spleza nad mano nesramno gladko ploščo, varovališče pa si naredi precej levo pod previsom. Ko grem za njim, mi na majhnih stopih spodrsne, vendar se z rokami ujamem in obležim na plošči. Cene mi z vrvjo ne more nič pomagati. Malo pobrcam, nato pa se s težko sapo le potegnem čez. Sprejme naju gostoljubna majhna polička pod previsom.

»Če bo kje bivak, bo tukaj!« Zabijeva kline in nekoliko urediva poličko. Sedela bova sicer dobro, le noge bodo visele čeznjo. Kmalu naju zmanjka skoraj nepretrgoma do polnoči. Zdajci se nekaj zasveti, v siju vidiva obrise Stenarja, nato zamolklo zagrmí. Zdaj bo šlo pa zares. Že začne škrebļjati po ponjavi. Skrčiva se, kolikor moreva, vlečeva vrečo pod hrbet, da voda ne bi našla pot. A kaj! Voda je hujska kot ogenj. Začne teči po vrveh, namaka hlače in nogavice, izpod previsa nama pere hrbet. Začne naju mraziti, trese naju, šklepetava z zobmi.

»Francelj, takle čas je lani Medvodčana v Sfingi zamedel sneg,« omeni Cene. Na to pa še pomislil nisem. Nič ne govoriva, do česa utegne priti, skoraj povsem mirno — kajti od mraza se treseva — se izročava usodi. V glavnem prebediva noč, morda sva zadremala kako uro. V vreči postane svetleje, pa tudi občutno hladneje. Z dnevom preneha tudi dež, sneg nama je prizanesel. Nekaj časa se še treseva, nato zlezeva iz vreče. V njej se je nabralo nekaj litrov deževnice. Stresa naju od mokrote in mraza,

v roke in noge naju prijemljejo krčji. Kakšen oduren občutek, v tej mrzli mokroti morava začeti s plezanjem. Cene se počasi odpravi. Zanesljivo napreduje, zabija kline in se pregoljufa čez krušljivo, izpostavljeno mesto do stojišča. Nerodno plezam za njim, res sem še trd. Ko pridem do stojišča, sem ravno prav ogret za naslednji raztežaj. Strumno se zaženem v kamin, ga preplezam, tudi plošča nabita s klini me ne zamudi, še lahko kaminsko plezanje in že se nad mano odpro položne police vršne stene. Ko prihaja Cene iz kamina, se mi zdi, kot da prihaja iz strašnega brezna, ki mu zaradi megle ne vidim dna. Malo zavpijeva, kot da bi v takem vremenu še kdo plezal, nato se skozi meglo odtihotapiva, iz stene in udeneva pot.

Pospraviva opremo in se zapodiva proti Luknji. Pod steno se odpraviva iskat izgubljeno lestvico. Tam srečava dva plezalca, ki prav pridno trenirata vrvne manevre. Lepo jima poveva, od kod in kam greva. Pa se zadereta: »A vidva sta tista tiča, ki sta naju s konzervami skoraj pobila!« Zmencava nekakšno opravičilo in jo brž odkuriva. Seveda sva sklenila, da na bivakih ne bova več počela takih neodgovornih reči. Zmenila sva se tudi tole: Dokler kake smeri ne bova preplezala, je ne bova pitala s cukrčkom. To človeka zanese. Sploh pa ne veš natančno, kaj tako ime hoče povedati.

Opomba: Ljubljanska smer v S steni Triglava, ocena V—VI, višina 700 m. Plezala: Cene Kramar, Franci Vrankar.

LUPANJE NA ISTRSKEM DIVJEM ZAHODU

URŠA KOLENC

I.

Jezik, kakšna čarovnija je to, čudovita vreča brez dna! Ne, ne mislim tisto anatomsko gibčno stvarco, ki vneto skače in miga po ustni votlini, ne na tisto enkratno in odločilno orožje nežnega spola, ne na tisto pomembno reakcijo pobalincikov za vogali, ki s pestjo in pogumom ne opravijo prav nič. Spomnila sem se na njegovo plemenitejše poslanstvo — sporazumevanje med ljudmi. In ker nas je pravo morje in ker smo pač razbiti po vsej zemeljski hruški, zato pač čvekamo tudi »morje« jezikov. Nič nenavadnega, saj že na čisto majhni krpici vsak drugače zavija in besediči, neverjetno kako velja tisti stari slovenski pregovor, da »ima že skoraj vsaka vas svoj glas«. Sama sem šestnajst let živela v Trbovljah, ko pa sem v kakšni »nobl« ljubljanski štacuni zahtevala »škrince« ali pa »konce«, so prodajalci vame zijali kot »tele v nova vrata«. Le 60 km stran od naše »bele prestolnice« pa že nihče ni vedel pristnega izraza za čisto navadne napolitanske in kranjske klobase. No, včasih pa se že ljudje v istem kraju ne razumejo med seboj. Le kdo bi vedel za tisoče sočnih izrazov naših nadobudnih šoferjev, nogometišev, »dohtarjev« in nazadnje tudi ljubiteljev gora. Voznikom motor crkuje, bremze štekajo, mašina žre olje, v hribih pa faperice švasajo, smer je bila orng, abzajlamo po vrvi (le povejte mi koga, ki se fino spusti po vrvi), v četrtkih pa fantje in dekleta lupajo ob tradicionalnem pivu in sadnem soku v vedno zasedenem in strašno zasmrajnem Riu. Pa smo tam. Priznajmo, da je tako.

Lupati — kakšen vsebinsko bogat glagol! Pri nas na društvu je prav gotovo na prvem mestu na top-pop listi verbov. Lupamo (pogovarjamo se) o naših preljubih gorah, lupamo (kolovratimo) po svetu, lupamo v smeri, kadar nas zanese naš genialni orientacijski čut. Ena sama besedica, samo šest črk ima v nedoločniku, pa takšen pomen! No, pa recite, če jezik ne prekaša najbolj zanesljive in vsemogočne čarovniške palice na svetu.

Nekje v srcu Istre, bolj bogu za hrptom, leži naselje s hvaležnim imenom — Lupoglav. Že res, da skozenj pelje železnica proti Puli, res da imajo tudi nekaj metrov asfaltirane ceste, ampak res je tudi, da tiste hišice ležijo pod Učko v bližini Vranjske drage. Nič ni lepšega kot nekega vetrovnega aprilskega dne lupati okoli ozelenega Lupoglava. In zato sva se z Andrejem odpravila tja.

II.

Dvignjenega palca ob prašnem makadamu se je usmili star, razmajan kamion.

»Dodite, udite! Odakle ste?«

Prijazen možakar nama je krepko stisnil roko.

»A, Slovenci, a? Ja sam Ero, a ovdje se mi sviđa. Ljudi su dobri, ne zarade mnogo, a imaju srce kao med.«

»Gledajte Učko!« Ustavil je svojo škripajočo kovinsko zverino. »Kažite, nije li ovo najlepše na svijetu! Ovdje ima 18 stupnjeva, a tamo je nula i snjeg. Pa to je skoro neverovatno.«

Midva sva pridno poskakovala na sedežih, še bolj pridno kimala navdušenemu šoferju. Nisem se najbolj strinjala z njegovo oceno lepote, takoj se mi je prebudila moja patriot-ska žilica. (Pa svet okoli Špenk, pa lovska pot pod Kukovo Špico, Kepa s svojimi rožicami, Podrta gora nad Komno, pa zasanjani Zapotok. O, ne ljubček moj! Videla sem že kaj lepšega, kot je tole. Kdo bi se le prepiral s teboj?) Tako očarljiv je bil v svoji otročji zagnanosti, da sem mu prav rada pritrčila.

»A sada djeco moja, gdje ćete spavati?«

»Zunaj v šotoru, vse imava s seboj.«

»Ne, ne djeco moja. Nađite vi ljepo ovdje jednu sobu, a mi da popijemo čašicu ili dve i budemo veseli. Ako vi ne možete da potražite krevet, ja ću da vam pomognem.«

»Ne, ne, hvala lepa! Bova že kako, raje spiva zunaj.«

Tovornjak se je ustavil.

»Hvala za vožnjo pa srečno pot.«

Pomahal nama je v slovo, mislil pa si je gotovo svoje:

»Ala su ovi ljudi blesavi, vole da spavaju na kamenju.«

Povprašala sva za pot. Trop mladincev se je zabaval pred gostiščem. Zbirali so se za že tradicionalni pohod na Učko. Malo so nama ponagajali, se ponorčevali, nazadnje pa so zamahnili z roko. Oba čudeža, z ogromnima omarama na hrbtih, pa sta srečna zavila po samotnem kolovozu.

»Adijo, tovariši, pa zdravi bodite.« (Kot Krpan ministru Gregorju.) Midva sva bolj čudaške narave, zato greva filozofirat v samoto. Vi pa se še kar naprej nalivajte in šalite. Vsem pač ne godijo takšnele vzgojene množice! Češnje so na livadah cvetele prav japonsko lepo, ptički so se oglašali internacionalno razumljivo, travca je zelenela prav po pomladansko poživljajoče, dan je ugašal prav vsakdanje, sivo in tiho. »Ti, Andrej, a greva skozi tunel? Kaj pa če pride vlak? Punčka na križišču je rekla, da je skozenj najbližje.«

Vodič je zamahnil z roko: »Ne vem, koliko lahko verjamem takemu otroku. Poskusiti ni greh.«

Pogumno sva stopila v temo. Svetilki sta osvetljevali le čudne bele cikcake v nemi črnini. Vedno počasnejši so bili koraki, vedno glasneje sem slišala bitje srca. Preglasila sem ga:

»Hej, tole mi pa ni niti najmanj všeč. Vidiš, zato pa me ne zanima jamarstvo. Pod zemljo si tako zaprt, utesnjen, na gori pa tako svoboden, poln življenja in prostosti.«

»Ne boj se, Urša! Tudi meni ni prijetno v krtovi deželi. Glej, tamle je stranski rov. Greva ven, na zrak.«

Složno sva zavila svetlobi naproti. Še dvajset korakov pa bova rešena more.

Hov, hov, hov! Divje, besno lajanje nama je takoj spremenilo cilj. Brez premisleka sva zdvijala nazaj v temo. Je pa že bolje v rovu kot pa med zobmi. In spet so odmevali najini koraki po načetih tirih. Tistih petsto metrov pa res ni imelo ne konca ne kraja. Črnina, sivina, svetloba, zrak, prostost, odrešitev. Spet sem lažje zadihala.

III.

Kmalu pa bi jo raje pobrisala nazaj, od koder sem prišla. Mrak se je s svojo neomejeno širokosrčnostjo prerinil v najmanjše kote in špranje, zimzelena drevesa so pople-savala v temperamentnem plesu razigrane burje.

Midva pa sva sama, samcata obstala med dvema predoroma, kot kupčka nesreče sva ždela na nasipu industrijske proge in počasi sprejemala divjino. Povsod moreč molk, le tu in tam se je hreščeče oglasila vrana in zaokrožila nad tesnijo. Ob strani pa so stali stražarji, skalni stolpiči, vsi mrzli in negostoljubni. Iz grma se je oglasil zaspani ptič. Nerodno sem se prestopila.

»Ali je to kavka? Verjetno jo pritajeno oponaša kak Indijanec, ki čaka v zasedi. Še nekaj sekund, zavpil bo svoj bojni krik, ves namazan s kričečimi bojnimi barvami bo izkopal tomahavk in smrtonosni lok.«

Čakala sem, se nervozno ozirala naokoli, rdečekožec pa na srečo ni našel izgubljenih sledov iz zapuščine Karla Maya. Stolpiči okoli naju pa so še vedno vztrajali v svoji pokončni drži, varovali sotesko in novo gradbišče. (Precej višje gori gradijo cestni predor skozi Učko.)

Nekako sva pregarala noč. Tisti Hercegovec je imel kar prav. Trdo je bilo, hudičevo jetniško in naporno. Ostri grušč je silil skozi spalno vrečo, nikjer ni bilo sproščene mehko-be, ki človeku tako dobro dene med virtuoznim nočnim koncertiranjem. Na koncu koncev pa se je le zdanilo, sonce je nadelo pokrajini prijetnejšo obleko. Razvel-selila sem se božajoče toplote, nebesna modrina je zaklenila vrata tesnobi in molku.

Povsod se je prebudilo življenje. Odprli so se rosní cvetni popki, zaplavali so pisani metulji, zabrneli so debelušni čmrlji, pevke so zažvižgale pomladne budnice, leni martinčki so prilezli iz lukenj in se cmarili na skalnih otočkih.

Oddahnila sem se:

Tisto včeraj o »Divjem Zahodu« je bila le fantazija. Bala pa sem se vseeno. Vso noč sem prisluškovala, da bo v Pasjo uto (ime šotorá) pogledala poraščena glava, z nožem med zobmi. Planil bo na naju in naju razmesaril. Saj vem, da sem koza, ampak slišala sem, da se skrivajo po Istri malce trčeni tipi. Se ti ne zdi, da je tole neverjetno primeren kraj za take skrivače?

IV.

Odšla sva na delo. Spet me je presenetila narava, tisti enkratén bog vseh bogov, stvarnik najbolj nenavadnega začaranega kroga. Voda je s svojo kemijo in silo izoblikovala visoke vojščake, stalno in skoraj nepremagljivo legijo skrivnostne doline. Le kako je slavni Comici našel sem dol? Kar dobro se je naigral, popraskal in natreniral v 20—30 metrov visokih smereh. S prijatelji je krstil te nenavadne kraške hokus — pokuse. Najbližje se razkazuje Palac z izrazitim palčnikom, pogovarja se s svojo sosedo Rukavico, skromnejši je Psetance, zadaj pa je v zeleno ogrinjalo odet previsni Bršljanov kuk. Vsa armada pa spoštljivo pozdravlja in uboga svojega ponosnega vladarja Comicijev toranj (stolp). Skromnejša po višini, vendar najlepša pa je kraljica Garizenda. Čudovito oblikovana, nenavadno vitka in zala. Ostrmiš, ko jo zagledaš — drobna kot zobtrebček, a nedostopna kot resnična cesarica (20 m visoka, 3 m v premeru).

Navezala sva se in se začela seznanjati s stolpki. Menda so se Kugyjeve ljubljénke v Sloveniji objestno obmetavale z igračami in vrgle nekaj kock daleč tja, tam nekje blizu morja. Prav pošteno sem se namučila, da sem prilezla na tisti Palčnik, jezdila kot cowboy ozki grebenček in se kvalitetno mahnila po prstu pri izbijanju prvega letošnjega klina. Mučila sva se v kaminu »Cucka« (sicer sva upoštevala Gradišarjev nasvet, da kamine do 5 metrov plezamo v razkreki, samo kakšne noge moraš imeti!) in se nazadnje pozabavala z enkratno, prav dolomitsko vrtoglavo prečnico na Velikem stolpu. Nepozabni pa so bili spusti, po vrvi. Na konički stolpa je bilo prostora le za dve najbolj »dachavski« ritki, zato pa se je bilo neverjetno zopрно spustiti navzdol. Najprej si se položil na trebuh, na to pa si zaplaval v zraku (podobno kot bi se z visoke skakalnice z vrvjo spustil v vodo). Strašno naju je dražila prelepa »miss« tesni ali Duizov toranj ali Garizenda.

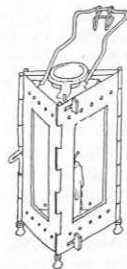
»Veš kaj, Andrej, tam gor pa že ne bom lezla. Oslarija! Če bom pa doma kdaj obžalovala, se bom že kako prigoljufala na telegrafski drog, nato pa si bom ogledala še lepoticin diapozitiv. Ti pa kar pojdi, dobro te bom varovala. Povem ti, da na drevesa brez vej lahko plezam tudi v Mostecu.« Morala sem biti prav prepričljiva, tudi partner je obstal le pri oboževanih nogah lepote Garizende.

»Kaj po tisti prečki sva šla? Če bi mi jo nekdo tule pokazal, bi me ne spravil tja gor za noben denar, tam pa ni bilo videti tako grozno.«

V.

Spet sva se pogreznila v temo predora, tokrat pogumnejša in odločnejša. Prepričala sva se, da ni ne Apačev ne banditov, tam med dolgima železniškima predoroma so le kamnite klade, polne nenavadne privlačnosti.

Še se bom vrnila v istrski Divji Zahod. Čaka me krasotica, z vratom kot babilonski stolp, vabi me kot morska deklica junaškega Odiseja, kot slaščica lačnega otročička. Še posnetek ob napisni tabli: S kamnom nad glavo pred napisom LUPOGLAV. Svoji k svojim, bi rekla mami, ki me prav gotovo pozna.

Zložljiva luč

Narisal Vlasto Kopač

TRI KRATKE, PA NE KROTKE

(Konec)

NADA KOSTANJEVIC

4. Pa še ena zelo dolga, za povrh!

Jasno, tudi otoki imajo svoje planine. Seveda ste najprej pomislili na Fujijamo, na Etno, kvečjemu še na Vidovo goro na Braču. Tja pa ne greste: Poleti ne, ker je morje preveč mikavno, pozimi pa ne, ker je predaleč.

Krk in Cres sem s svojega okna gledala dolgih trideset let svojega deklištva. Da bi bilo tam kaj vzpona vrednega, se mi ni niti sanjalo. Pravzaprav, sanjalo se mi je. Eden mojih bratov je z dvema sestrama in starši pa še z nekim stricem šel v notranjost Krka in se povzpел na neki višji vrh. Tam se jim je precej približal kondor (neka vrsta te ujede živi na otokih), in so se otroci hudo ustrašili. Takrat sem bila še zelo majhna, a odsihdob na nobeno otočno planino nismo več šli.

Na Cresu pa nikoli nisem bila. Najprej je bila meja, državna seveda, a ko sem s poroko med sebe in Cres postavila republiško mejo, sem skoraj pozabila, da je Cres na svetu.

Pa se je dober sorodnik spomnil in mi podaril Poljakovo knjigo »Planine Hrvatske«. »Hrvatica ste in planinka, kaj za vas bo že tu!« O otoku Krku, o otoku Lošnju je tam nekaj več besedi. O Cresu pa le slabe pol strani, zadosti, da mi je postalo jasno: Sis na Cresu je tisti okrogli hrbet, ki ima včasih »čepico« iz oblakov, včasih pa, s Snežnika gledano, štrli iz megle. In da te lepa cesta pripelje v borih 45 minutah pod vrh... In tako smo se jesenskega dne, bil je že 17. oktober, zbrali zopet v polnem številu in nabitim avtobusu na našem rednem zbirališču, vipavskem glavnem »trgu«. Bilo nas je pač vseh vrst — od zelo mladih, do še nekaj takih, ki so dosti let na svetu. Bilo nas je moških in žensk, abstinentov in alkoholikov, pa Budanjcev in Vrpoljcev, Slapencev in Vipavcev, Gradiščanov. Bilo nas bi še več, če ne bi, noč pred tem, vpoklicali še nekaj ljudi na vojaške vaje. Tako je bil zopet — ženski svet v večini. Jeli smo se tlačiti v avtobus, po glavi nam je škropil dež, pa še mornik je močno pihal.

V Bistrici je bila prva — deževna — postaja. »Kako se počutite, ko potujete proti vaši ožji domovini?« me draži Valči. »Kot se boste vi zvečer, ko bo zazvonilo na dupeljskem turnu!« ji ne ostanem dolžna.

Sedim na vodniškem sedežu, da bi lažje kaj razlagala. Otroci pa so ta sedež poimenovali »vojvodski prestol« in mi obljubili cikasto kravo in lisastega vola, če jim ga odstopim. A raje vsakega nekaj časa pestujem, ker sicer nimam pregleda nad pokrajino.

Pri Matuljih sicer vidimo Cres, v meglo zaviti, morje razburkano, Učka pa nima čepice iz oblakov. »Vreme bo, vreme! Burja bo premagala jugo!« Saj se spominim vremenskih napovedi iz mojih otroških dni. Očetova svaka, pomorščaka, in njuna sinova, morska

SMER BONATTI-GOBBI V GRAND PILIER D'ANGLE

Čeprav gre za zelo težko in zelo slovito turo, bi ne ponavljali zgodbe, če ne bi bil njen nosilec Michel Vaucher, simpatični in prav toliko sloviti ženevski plezalec, skromen, prijeten družabnik, po poklicu profesor matematike.

Ali ima alpinist res rad svobodno naravo, se vprašuje za intonacijo članka o Bonattijevi smeri. Skoraj dvomi o tem ob pojavih modnega turizma pa tudi ob gneči v planinskih kočah. Celo pri velikih turah je treba čakati, kajti tudi neizurjeni se jih lotevajo s kladivi in klini. Pomislite! Od 25. dec. 1974 do konca februarja 1975 je bilo samo v Mont Blancu 60 reševalnih akcij! Ne preostane ti drugega, da se ogneš tej gneči in odkriješ kako smer, ki še ni v modi ali pa je že iz mode.

Pred nekaj leti je Vaucher imel srečo, da je preplezal več smeri na italijanski strani Mt. Blanca: Peutereyski greben, la Poire, voie Major. V zavetišču Fourche in pri plezanju je bil s svojo družbo sam. Od takrat mu je italijanska stran Mt. Blanca v najboljšem spominu, imel pa je pred njo tudi respekt zaradi njenih himalajskih dimenzij: 1500 m visoka stena, treba je plezati iz dna vse do vrha, šele potem je na vrsti sestop. Treba je torej zadeti tudi znosno vreme.

Medtem so na prelazu Trident postavili kočo s 30 ležišči. Razmere so se spremenile, ko je Vaucher pred tremi leti plezal Pilier de Fréney, se je v koči naselilo kakih 80

volkova, sta me učila opazovati vreme, in tam doma me je malo kdaj prevaralo. Pred Opatijo pa se je ulilo. »Se ne bo razgnalo!« vzdihne šofer Vladimir, in malo počaka, saj se sploh ni dalo voziti. Ven seveda ne gremo. Pokažem kar iz avtobusa sprehajalno pot, ki je ob morju več kilometrov — tam od Voloska pa vse do Lovrana. Dolga leta je tujec gazil to zemljo in zatiral to ljudstvo. »Ali ste smeli čez mejo?« vpraša otrok. »Saj sem stanovala na Sušaku, v prejšnji Jugoslaviji, le dober streljaj od takratne krivične meje. Do dvanajstega leta otroci nismo potrebovali nobenih dokumentov ne za na to, ne za na ono stran, a ker so mnogi uporabili otroke za tihotapstvo, smo bili posebno pozimi, ko je človek bolj oblečen, deležni natančnih pregledov. Vendar je tudi najmanjše deklince vedno pregledovala ženska, fantiče pa moški. Kar mnogo veselih dogodivščin je bilo tu! Moji babici je nekoč zazvonila budilka pod klobukom ravno na carini, teti pa je izpod klobuka pogledala naramnica tam skrite kombineže. Mati je namesto s svojim potnim listom prišla na mejo z očetovim. Naš čuvaj tega ni opazil, Italijan pa. Ker sta se moja brata v šoli učila latinsko, je mami ta jezik bolj ležal kot italijanščina, in se je začela prepirati s carinikom po latinsko. Smeha je bilo sploh na pretek, a ne vedno.

Bilo mi je kakih osem let, ko je prišla na obisk materina mati, moja druga babica. Vzela me je s seboj v Opatijo. Sedeli sva tako — glejte tam, pri sidrišču za čolne. Babica se je zatopila v branje, jaz pa sem tekala ob obali in zlogovala imena čolnov. Italijanska so bila, nenavadna zame. Giulietta, Bianca, Italia, Laurana... zdaj me zbode nekaj v oči. Stečem k babici in ji povem, da je tam čoln, ki mu je ime ravno tako kot meni — Nada. Babica mi pomigne, naj molčim. Nisem vedela čemu. V roke mi potisne neko knjigo, ki jo je imela s seboj, ukaže mi, naj berem, in odide do čolna. Tam je bil star mož in se je z njo nekaj pogovarjal. Poslovila se je od njega, me naglo prijela za roko in odpeljala proti domu. Poprej je možakarju dala nekaj denarja. Komaj smo prišli čez mejo, je pravila: ta čolnar ni hotel krstiti čolna z italijanskim imenom, zato skorajda nima nobenega prometa. Najhuje pa ga je prizadelo, ko se mu je edina hči — z imenom Nada — poročila s fašistom.

Babica je dve leti po tem umrla. Ko je bilo vojne konec, sem seveda zopet prišla v Opatijo. V pristanišču so bili zopet čolni — sedaj Proleterka, Partizanka, Učka, Marica, Anka... le Nade ni bilo. Povprašala sem mladega čolnarja po starčku. Da, vedel je zanj. Bolan je, h koncu gre. Nekaj pokojnine so mu dali. S hčerko, ki je odšla v Italijo, se ni nikoli pobotal. Medtem ko pripovedujem, dež preneha. Po mokri cesti gremo skozi lepa letoviška naselja. Ika, Ičići, Lovran, kot beli ptički čepijo ob vznožju Učke.

Na to pa še Medveja in Moščenička Draga. Moščenice so pa višje gori v pogorju s svojo cerkvico na gričku. Še Brseč, domovina pisatelja Kumičiča, in že se spuščamo proti morju, kjer je pristanišče za trajekt. Kot bi kdo pometel nebo — oblaki so le sem ter tja v kakem kotičku. Morje se odpira na vse strani. Avtobus se disciplinirano postavi v vrsto za nekaj avtomobili. Ljudje naj bi šli peš na trajekt, nam rečejo na blagajni. Nepotrpežljivo čakamo to čudno vozilo, s katerim se marsikdo nikoli še ni vozil. Danes pa ob obali nadomešča male potniške ladje na kratke proge. Te se več ne splačajo. Vsi otoki imajo dosti dobrih asfaltnih cest, na trajekt naložijo čudo vozil, in tako se poišče le najbližja zveza otoka s kopnim in vse drvi tja! Trajekt se je že prikazal, ko se triletni Igorček spusti v bridki jok: »Ne grem na šif, ne grem na šif.« Šofer se hitro znajde: »Pa kar v avtobusu ostani, jaz bom šel lepo nazaj v Vipavo!« Seveda

alpinistov. V nekem kotu si je kuhal juho in se počutil kot v mednarodnem vagonu: razni jeziki, duhovi in kupi plezalskega orodja, v smereh naveze, zjutraj vsepovsod čelne »kresničke«. Bo v Grand Pilier d'Angle mir? Kje pa! Osem plezalcev je bilo pred njimi. Razočarani in jezni obrnejo in pomislijo: »Kaj pa Bonatti-Gobbi?« Nekam zapuščena smer, je dejal eden od chamonških vodnikov.

In tako so avgusta 1975 na sedlo Géant stopili — Armand Sarasin, Vaucherova žena Yvette, o kateri smo v tej rubriki velikokrat poročali, in seveda Vaucher. Ko so se navezovali, je ugledal Walterja Bonattija. Že deset let se nista srečala. Bonatti je kar naprej na neznanih, eksotičnih poteh in o njih redno poroča v reviji »Epoca«. Objeli so se, obujali spomine... Bonatti je osivel, za gore se še vedno zanima, se posmiha, če sliši kaj o modernih »junaštvih« v stenah in ostaja zvest svoji alpinistični etiki. To pot je bivakiral na sedlu Géant.

Vaucherova družba je nato naletela na štiri Japonce, namenjene v severno steno Pilier d'Angle. Naravnost navpik ob la Poire. Ura je bila 19, Japonci so šli dalje na sedlo Moore in šele ob vstopu v steno opazili, da so pozabili vrvi. Niso se sekirali, temveč vstopili v smer Sentinelle.

V koči gneča. Neki Čeh je Vaucheru dejal: »V tem ledeniku je našlo smrt šest mojih prijateljev.«

Ob prvem svitu so bili pod steno. Vaucher je vodil, hitro so napredovali, ker je Yvette

malček ni niti opazil, kdaj ga je avtobus odpeljal na trajekt. Ko pa je enkrat »šif« odplul, malega ni mogel nihče ugnati — bila ga je polna ladja! Skakal je gor in dol — vsi drugi mulčki seveda za njim. Zaman smo jih z vso posadko vred krotili na vse kriplje.

V Porozinah, ki se sestojijo iz dveh gostiln in nekaj lepih hišic, se naložimo na avtobus. Lepa, asfaltna cesta nas vleče po otoku. Strm in skalnat je. Mali hrastovi boršti pa gmajne polnega samega žajblja, ki diši noter v avtobus. Sem ter tja kaka vas, deset, petnajst kamnitih hišic in zelo stara cerkev, Vodice — bržkone brez vode, Dragoze-tiči... končno pa pridemo na slame, kjer je otok najožji, in kjer se slaba pot cepi za vas Beli. Po mojem vodniku bi tukaj morala iti pot na vrh Sisa. Ustavimo v kam-niti goličavi. Na oba kraja je sijajen razgled na morje. Na zahodu vidimo razčlenjeno istrsko obalo, vasi pod Učko. Proti severu pa je Reka, zavita v oblak industrijskega dima, še Krk, zelen in ves gojen, živo nasprotje divjemu in skalnatemu Cresu. Saj, krivico mu delamo. Burja tolče z Velebita in iz Gorskega Kotarja, zato so vsi otoki s severne strani pusti in skalnati, z južne pa ravni in rodovitni. Gremo po stezi, ki se vije skozi grušč in žajbelj. Nekateri otroci so od žajblja in njegovega močnega vonja in izhlapevanja dobili kar izpuščaje, ki pa so se čez nekaj dni zgubili. Gremo vkreber med suhimi zidi — skladovnicami kamna, s katerimi je ubogi istrski kmetič zgradil svoje njivice in pašnike. Njega dni so z otoka na otok ovce gnali kar po morju, one so lepo plavale, pastir pa je šel s čolnom za njimi. Srečamo čredico ovčic brez pastirja. Ko ovce ne molzejo, jih spustijo prosto po gmajni. Enkrat tedensko ali celo mesečno jih zbero — »radunajo« in preštejejo. Koz pač dandanes tod ni — prepovedane so, da ne bi uničevale redkih gozdov. Krk je precej gozdnat. S Cresa to vidimo. Ko sem bila še majhna, se spominjam, da so nam s Krka v ladjah pripeljali drva za kurjavo, saj je otoški »bodulski« les veljal za najboljšega. »Mama, kateri ptiči pa so to?« vpraša Gregor. Ne, to niso galebi, saj jih vidiš tam, pri morju. Tudi vrane niso, videti jih je bolj dol, proti cesti. Čudno se oglašajo, veliki so — saj to so vendar »kondorji«, ujede, ki so bile strah mojih otroških let! Veliki so kot galebi, morda še nekoliko večji, umazano bele barve in skoraj gole glave. Spuščajo se in dvigajo le nekaj deset metrov pred nami, a se mi danes ne zdijo prav nič strašni. Mar so se tudi oni navadili turistov? Čim višje smo, tem lepši razgled je! Za borštom pa vrh, grmada zloženih skal. Po njih posedamo. Kamnite kotanjice nas odžejajo. Pred nekaj urami je nehalo deževati. »Tam, glejte, je moja hiša!« pokazujem. »Tam pa je Bakarac, Bakra ne vidimo, tam pa je šel s Kraljevica! Ali vidite Plovnik in Zec?« Otok je ozek, tukaj komaj dva tisoč metrov širok. Kot martinčki smo posedali na soncu, veselimo se lepega dne in razgleda. Treba je sestopiti!

Ko smo že tukaj, pojdemo si ogledat mesto Cres. Res, sedaj smo že v bolj ljubeznivem kraju, saj se peljemo med skrbno ograjenimi njivicami in vinogradi do mesta Cres, ki leži kot pod zidom, pod visokim hrbtom gore. V mestu je ladjedelnica, kopališče, lepo pristanišče, cel regiment gostiln, in še en regiment cerkva. Vse gostilne so odprte — vse cerkve pa, kljub nedelji — trdno zaprte, saj je že minilo poldne. Tudi muzej se ponša z zaprtimi vrati. Vsi Cresani pasejo firbec, saj v pristanišču nekakšno dvigalo vleče nekakšno razbitino iz dna morja. Pasejo firbec tako vneto, da nam živ krst noče ali ne ve ničesar povedati o zgodovini mesteca. Vrh mesta je trdnjava, zaprta tudi ona. Pa trafike tudi vse zaprte, nikjer nobene razglednice!

in Armanda varoval v »obliki puščice«. Stena je krušljiva. 200 m nad njimi je plezala naveza, ki je v steni prenočila. No, kanonade kljub temu ni bilo, sta pa zgornja dva plezala zelo počasi. Seveda, Vaucher je spadal pred 10 leti v vršiček alpinizma in ni čudno, če je razsodil: Malo več poguma je treba, če je svet samo kočljiv in se lahko zmaguje brez klinov. Ko so priplezali v požledene gladke plati, so gornjo navezo dohiteli. Bila sta dva simpatična Jugoslovana z res primitivno tehniko. Z grozo sem videl, kako je drugi mož v navezi z roko izpulil stojni klin in z nogami »à la Charlot« prestopil v ledeno vesino 60°, njegov tovariš pa je sedel na bolvančku in varoval čez rame. Jaz sem si uredil solidno stojišče, onih dveh pa se skoraj nisem upal gledati. Saj nam utegneta zgrmeti na glavo. Nisem se upal premakniti. Vznemirjeni smo bili vsi skupaj in nismo vedeli, kaj naj ukrenemo. Končno — vzdih olajšanja! Prvi je dosegel greben, potem ko je nevarovan iz slabega stojišča ves raztežaj plezal po zelenem ledu.

Na grebenu so prišli do ravnega mesta, na katerem sta Bonatti in Gobbi drugič biva-kirala. Od tu dalje ni posebnih težav, plati tretje, četrte stopnje. Bili so v višini Hruške, ko se je vse naokoli stemnilo, črni oblaki so se nagradili, usekali so bliski, začelo je snežiti. Ni jim kazalo drugega kot iti na vrh. Snežilo je vso noč, namedlo ga je do 30 cm in še je snežilo. »Kako se bomo spravili iz te zagate? Kje sta Jugoslovana?« Ob njih popoldne se je še vsipalo z neba, 18 ur so menciali na enem mestu. Ko se je zvedrilo, so v novem snegu rinili na vrh Piliara. Ob 19 so ga dosegli in tu bivakirali

Ko se vrnemo v Porozine, lahko le pozdravimo trajekt, ki je odplul pet minut pred rokom, ker je bil poln. Eno uro bomo čakali! »Mati... teta...« me začnejo milo gledati otroci. »Ali se lahko kopamo to uro?« »Pa se dajte!« Po navadi imajo otroci med prepovedanimi predmeti žveplenke, frače, stripe, danes so — glej čudo — imeli vsi kopalke s seboj! Brisačo seveda le eno, in še to so temeljito oškropili, ko so kar s pomola skakali v morje. »Peronospore res ne bodo dobili!« se smejejo gledalci. Le neki kuža ni bil s tem sporazumen. Ko je kdo od otrok skočil v morje, je žalostno bevsknil za njim, ko je prišel ven, ga je veselo oblizal. Gospodar je povedal, da se ta psiček boji za vsakogar, ki skoči v morje.

Ko se je ondi od Brestove pokazal trajekt, so se jeli vsi mulci hkrati »brisati« z oškropljeno brisačo in se preoblačiti. Pa naprej, skozi »krasno zemljo, Istro milo«! Globoko se zajeda v kopno Plominski zaliv. Naprej pa zemlja, rodovitna in ljubezniva, s svojimi vasicami, ki so vrh gričev, s svojimi lepimi vinogradi in sadovnjaki, s svojimi številnimi belimi cerkvicami vrh gričev... s spomeniki, v katerih so premnoga imena padlih za svobodo te izmučene deželice! Gračišče, Pičan, Lindar, in nazadnje Pazin s svojo slovito »fojbo«, globoko ponikalnico pod graščino — ki je tudi trdno zaprta, čeprav vsebuje prav dragocene muzejske zbirke. Pa Beram vrh griča, pa Motovun Velega Jožeta. Noči se že, kilometri asfaltne ceste ostajajo za nami. Obrnemo proti Istrskim toplicam.

Pečina nad njimi je visoka več sto metrov. Pod njo lepo belo naselje treh hotelov in parkov, na pol naravnih. Iz velikega bazena smrdi po žvepleni vodi, ki niti ni preveč svetla in bistra. Na mojo srečo, mularijo ta umazana in smrdeča voda ni prav nič mikala. Raje so se vdinjali na avtomatskem kegljišču, okrog luč črne, žveplene vode, v lepo okrašenih predsobah vseh hotelov. Čeprav nismo bili nič preveč »nobel« družba, so nas tukaj zelo lepo sprejeli in prav poceni postregli. Te toplice so že zelo stare. Poprej se jim je reklo »Sv. Štefan«. Vrh one velike skale je še sedaj cerkvena, posvečena temu svetniku. A lepi, marmornati kip svetnika, ki je bil tik nad prepodom, fašističnim zavojevalcem ni dal miru. Kakor so nekoč kamnali pravega Štefana, so pobožni fašisti kamenjali kamnitega, dokler se ni sesul v prepad, doli na gostišče! Cerkvico so po okupaciji in vojni obnovili, kipa pa niso mogli sestaviti.

Trdna tema je že, ko odidemo iz topic. Sedaj je pokrajina bolj zanimiva — saj vsake toliko časa iz teme vstane kaka gručasta vas na vrhu griča, kakšna osvetljena cerkvena, in ob cesti obvezna črpalka, gostilna, trgovina in spomenik, ki nam pove, kdo je dal svoje življenje za to lepo in skopo zemljo.

Smo že na slovenski strani, smo že na glavni cesti. Šofer Vladimir nam predlaga, da bi šli še na Socerb. Le zakaj ne? Saj z njega mora biti čudovit razgled na Trst v večernih urah. Cesta ni nič kaj čudovita, sem ter tja se je kdo na njej vdajal misticizmu in klical na pomoč nebo in zemljo, če je ovinek le bil prehud... Socerb je, jasno, bil že zaprt. Od Trsta pa je svetilo na vse kraje in konce, prav do nas je slišati večerni hrušč velemesta, pa še z moja so svetile luči ladij in ribiških čolnov.

Zato smo se raje vkrcali nazaj na potegavščino in se po nekaj vzdihih in kletvicah na ovinkasti in ozki cesti znašli spet na naši magistrali.

Drugi dan zjutraj sem srečala Igorčka, ko je s sestrico šel v trgovino. Nisem ga opazila, on pa me je poklical: »Teta, teta! Kdaj pojdemo zopet z ladjo? Drugič se bom šel peljat na vrh dimnika!«

drugič. Vso noč sneg. To niso mačkine solze v višini 4000 m. Ponoči se je zvedrilo, pritisnil je mraz. Odločili so se, da se vzpno na Mt. Blanc, še 500 m višine po razu, ki veže Pilier d'Angle in greben Peuterey.

Pri tem jih je dvakrat preletel helikopter, vendar pomoči niso sprejeli, čeprav jih je čakalo še veliko dela do vrha Mt. Blanca. Rili so navzgor praktično brez pravega varovanja. Vaucher je vsakih 40 m steptal pršič, da so se na ravnem oddahnili. Na vrhu Mt. Blanca je divjal tak veter, da so morali na vse štiri.

»Smešno, pa se nismo smejali.« Vitko Yvette je veter odnašal z grebena v brezdno, za las je manjkalo. Za derezo jo je zagrabil Armand, Vaucher pa se je uprl v vrh. Kot živali so se pomikali proti vrhu. Pravijo, da je tu že marsikakšno navezo odneslo. Zdaj so verjeli, da je to možno, čeprav greben ni težak, zato je veter toliko bolj silovit. Na vrhu je veter popustil na kakih 100 km na uro. Postalni so brez besed in sestopili v Goûter, kjer je kakih 200 ljudi le sanjalo o Mt. Blancu.

T. O.

ŠVICARJI V YOSEMITE

Tega je že blizu pet let, kar so trije švicarski plezalci, C. Dalphin iz Ženeve, dr. Ebnetter in Roger, čakali na vreme, da bi spoznali proslule smeri v stenah Sierre Nevada v Kaliforniji, zajete v ameriški nacionalni park. Začeli so s Capitanom — piše Dalphin v

OD MOZIRSKE DO ČEŠKE

Ali kako se je Ive »slaninar« levil v »planinara«

JOŽE HUMER

Človek ima pravico do zdravega življenjskega okolja. Kako bi neki prepevali ptiči po robah teh golteških frat, ko so smreke tako goste, da nimajo kam sestiti, kaj šele da bi se mogli pretegniti, kakor se za pravo prepevanje spodobi!

To misel nosim že od tistega dne pod jezikom. In že odtlej tehtam in omahujem, ali naj povem, da nam v »neplaninskem nedomu« na Golteh tudi argo juhe niso hoteli skuhati, čeprav je bila poldanja ura. Eh, saj nam ni bilo sile, ne tako ne tako. Le mislim si, kako bi eden tistih, ki so pred leti tovorili in zbijali in maltali, da je nastal ta lepi ponosni dom, grenko pljunil.

Z nami je bilo pa še vse tako oglato, neupeto, zlikano, vsi smo še dišali po svežem, nahrbtniki trebušasti, kot bi se bili sparjene detelje napokali...

Dobro mi de, kadarkoli se v mislih prestavim tja na presedlaj nad Hleviško planino, od koder se vidi Pohorje (ali ga pa vsaj jaz vidim); odkoder sva se bila z Mico zadnjokrat ozirala po prehojenem poročnem potovanju; kjer sva dve leti kasneje Sinetu nabrala prvih jagod; odkoder bi zdaj lahko pokazal vso jutrišnjo turo od ranega Smrekovca do pozne Raduhe, ko bi se ne bal, da se bo Majdki zdelo predolgo, lvetu pa kar neverjetno.

Neverjetno, da sem tokrat zaman stikal za jagodami in za sirovkami in skorajda tudi za vlažnicami in brusnicami.

Najbolj neverjetno pa bi bilo, ko bi Majdka neutegoma ne razprostrla tiste svoje teorije, tako stare, kot je moja zavest o gorah: le zakaj zdaj tako neumno navzdol, ko bomo zato morali potlej spet navkreber! Verolomna teorija, od katere so se mi fantiču jezili lasje, zdaj me pa le še malo zabava in malo opominja, da Majdi pravzaprav nobeden od teh klancev, v katere rine, ni ravno poklonjen.

Žalostno: morišče smrek in macesnov. Nikoli ne bom doumel, kako si more veter v teh gostih hordah izbrati drevesa, enaka med enakimi, pa jih preklati, raztreščiti na zobotrebce. In koliko tega že spet to leto!

Častitljivo: macesen. Mrtev pa mogočen. Ogolel pa visok. Sam vase zagledan, a vsem na očeh. O, tudi naravo gloda sla, da bi kako presešla svojo smrt.

To je tisto!

Razkošno: poletiš čez zeleni predpasnik kočice na Smrekovcu — svež predpasnik s težkimi naborki smrek ob robah — in si domišljaš, da si našel prav v sredo stvari in da boš zdaj tu majčkeno manj kot za vselej; razkošje brez robov in brez plotov. Tudi čaj je razkošje in silen curek vode pred hišo in smreka tam poleg.

Tu me je Ive pregovoril, da sva skočila še na vrh, čeprav je po malem curljalo od megle. Le zakaj? Je pač hotel izpiti čašo prvega planinskega dne do dna? Je hotel

»Les Alpes 1974/1« — z veliko tremo, kajti v Ameriko so prišli brez ostrega treninga, vso zimo so jim vzele priprave za Wakhan. Izbirali so med »Nosom« in »Salathé«. Nos so leta 1958 v 13 dneh preplezali Harding, Merry in Whitmore, o čemer smo v tistih letih poročali. Pravzaprav pa so v steni prebili 47 dni in s tem odpirali nove strani v zgodovini alpinizma, strani, ki so marsikomu pomenile madež v zgodovini alpinizma od klasičnih začetkov do druge svetovne vojne.

V 12 letih je »Nos« preplezalo kakih 40 navez, v zadnjih 6 letih se jih je nabralo še več. Ker je prišlo do srditega izbijanja klinov, so morali ponavljalci jemati s seboj tudi do 500, 600 klinov. Leta 1967 sta Francoza Gauci in Dupont plezala »Nos« celih 6 dni, leta 1972 so ponovitve trajale 3 do 6 dni.

Frost, Pratt in Robbins so leta 1961 splezali »Salathé« v 6 dneh. Napeli so 300 m vrvi in jo razglasili za težjo in bolj eksponirano od Nosa.

Švicarji so najprej plezali vzhodni steber Middler Cathedral Rock na drugem bregu Merced Riverja, klasično smer brez večjih težav. Hoteli so spoznati ameriški granit in ameriške kline.

Potem so se preizkusili v 200 m visoki smeri v Ranger Rock, vežbališču yosemitskih reševalcev. Potem so spoznali smer v Nutsrakeru, zelo uhojeno smer, ki pa je prav zato kočljiva, kajti izbijanje klinov steno »kvari«. Njihovi klini »nuts« in »chockstones« se v takem bolj obnašajo. Na drugem stojišču je Švicarjem prišel v nos vonj po

sam sebi brez odlašanja dokazati, da je »kos«? Ali pa si je hotel le pošteno prislužiti še en štempelj v deviško novi planinski knjižici? Začopatila sva torej Smrekovec za čopasto grivo temena, od malega razgleda po bližnjih pobočjih sva si pustila mnogo tega prišepniti, naužila sva se tistega posebnega zadoščenja, ki je morda samo od tega, da si prav pod nebom, pa čeprav oblačnim.

Delovni ljudje in občani imajo pravico in dolžnost, da s telesnokulturnimi dejavnostmi ohranjajo in razvijajo svoje telesne in umske sposobnosti.
Občinsko sodišče II v Ljubljani je po sodniku posamezniku... v pravdni zadevi... zaradi spolnitve dolga...

Obljubil sem bil lvu, da se bomo na poti po hrbtuh Smrekovca do Loke nagledali tudi srnjih hrbtov. To sem storil lahkomišelnost: kako bi mogel vedeti, kakšne volje bo v tej zgodnji megličasti sopolari brezrepa divjad?

Toliko sem pa bil pameten, da ves dan nisem dajal nobenih izjav o tem, koliko je še do tja in tja. Pri nas se namreč nikoli ne ve. Po logiki bi moralo biti na Komnu še zgodaj za zajtrk, a je bil že za južno primeren čas in lakota tolikšna, da je lve v velikem svojem ognju narezal slanino na neprežvečljivo debele kose.

Vodica potočnica se plitko poceja čez pot. Seveda smo v hipu na smrt žejni. Lizali je pa vendarle ne bi. Kako jo natočiti, zajeti? Slamica, žlebič, jamica, papirnati lijak, vse odpove. Žlička? Daj no lve, smešno, menda ne boš...? Pa je le. Nalovil jo je z žličko polno čutaro, da smo se je vsi napili in še najedli zraven. Resda sem nato po nesreči odkril takoj nad potjo korito, v katero je po žlebiču prijazno klokotala ta ista voda, toda bila je samo čista voda in torej mnogo manj kalorična od tiste lvine pijače, od katere mi je nekaj malega še med zobmi ostalo! Vem, da je grdo odganjati žival, ki ti vsa pozorna ponuja svojo družčino. Toda bil je tako hudo pozoren kot tisti konjiček na Vodolah, da se od njem ni dalo ne počiti, ne po nahrbtniku pobrskat, ne jagod nabirati in da bi jo mahal nemara do vrha Raduhe za nami, ko se mu ne bi s kriki in mahanjem in še s krepeli nazadje le uspeli prizameriti.

Tudi s kislim mlekom se nisem zarekel. Pastir ga je ponudil petlitrsko skledo. Pa kruh, če kdo hoče. In prav skrbno odmerjene besede v odgovor, če je komu tudi do tega. Polomil sem ga, ko sem ga spraševal o samotnosti: Pri tolikih ovcah, kravah in konjih! Pa še ob prašičku, ki je kot pes navajen: kar pokliče ga, pa prikruli in pomasti, kar je še ostalo v naši skledi.

Seveda Raduha je bila na sporedu takoj. Saj je vendar več kot lahkoten in prijeten takle sprehod na vrh brez sleherne peze na hrbtu. Sami oni gospa Raduha s svojima dvema obrazoma — nežnim južnim in srepim severnim — nas je pa zares očarala s svojo temnozeleno (borovci), bleščečo belo (skalovje v soncu) in goreče rdečo (svišč v razcvetu) postrežbo. Kaj bi moral človek storiti, da bi se vendar že privadil tem rododendrovim ognjem, da ga ne bi od enega do drugega preganjalo to onemoglo, zgoščujoče se pa nikoli potešeno občudovanje! No, da bi na primer mirno legel kraj cvetov kot tile dve junici.

To smo pa vedeli, da prav vesoljnega razgleda ne bo. O, že na marsikaterem robu ljubljanskega kotla smo mnogo več in lepšega videli. Treba bo biti zadovoljen s tem, kako ljubeznivo sta se vštric z nami pretegnili Olševa in Podolševa in zadaj Peca.

hašišu, kadil ga je vodja naveze pred njimi. Zagotavljal jim je, da se bodo ob tem vonju bolje počutili v počeh VI. stopnje.

Naslednji dan so vstopili v Yosemite Point Butress, v steber zraven slapa Yosemite, najvišjega v Ameriki. Smer je visoka 400 m, sredi nje so zelo težki in mokri kamini, saj z vršne strehe neprestano škropi primeren slapič.

Deset dni je že minilo, a Švicarji se niso upali v Nos. Zato so vstopili še v Royal Arches, smer samih velikih plošč, ki jih parajo silne zajede. V steni jih je močil dež, celo snežilo je. Potem so se dva dni sušili, za trening pa splezali še smer Dinner Ledge v Washington Column.

Šele 14. dan so se odločili za Nos. Potekel je še en dan za pripravo na turo: 75 klinov, največ oblike V, dve leseni zagozdi, 20 l vode, hrana za 4 dni, dve vrvi, drugo orodje za umetno, tehnično plezanje. Roger je dobil obvestilo, da mora čez nekaj dni oditi na Alasko z ekspedicijo na Mt. McKinley. Ker se nebo ni povsem ubrisalo in ker je bila napoved nezanesljiva, so se obirali še en dan in pričakali naslednji dan pravo deževje.

17. dan čakanja in treninga je bil šele tak, da »so morali v steno«. Do mesta, ki so mu plezalci dali ime Sickle Ledge, ni bilo nič nemogočega, na manevre, ki so potrebni, da se zmagajo težka mesta, so bili Švicarji po treningu pripravljeni. Sledilo je nekaj nihalnih manevrov, ki jih niso bili navajeni, a so jim šli dobro od rok — mimo Dolt

Na sporedu je tudi sončenje na vrhu. Zdaj bi moral Sinetu vse krake polomiti, da bi ga polegel v kotanjico, v kateri je svojčas pleničnik, tako sladko zadrnjohal. Spodaj v Loki že dežuje. To nas ne moti, a to počne ob silni glasbeni spremljavi in utegnilo bi se kaj premisliti in presukati. In se je res: komaj smo jo pricvrli do kože, je nevihta vzela še vrh v delo.

Delo in rezultati dela določajo ... položaj človeka.

Člani Zveze komunistov kot avantgarde delavskega razreda so v prvi vrsti odgovorni ...

Le zakaj so me napravili za vodnika te ekspedicije! Tako sladko mirno in naivno sem zapeljal svoje »ovčice« čez loko navzdol (aeroplančke smo se šli), kakor se človek ugrezne v perje otroške zaupljivosti. In pod Loko smo kajpak ubrali desno varianto, saj sem (jaz pametni pastir) vedel, da je Rogovilec na desno roko. In občudovali smo galerijo veličastnih smrek, tistih pod nebo kipečih in onih na tla vrženih, in oblebali smo in gostoleli. Nekje v strmi špranji, ki jo kolovoz komajda zaseka v to zeleneče kipenje, stop! In razodenem svojo tesnobo: zašli smo. Na poti smo proti Lučam, ne proti Robanovem kotu. Eh, kako pusto in bridko mi je bilo!

Nazaj si še misliti ne upam. Naprej bi nastalo veliko ovinka, preveč časa. Prečiti na pravo pot, tisto z Arte, se zdi v teh gozdnih labirintih kočljivo, v skalnih rebrih nevarno in v smerekovem novorastju nemogoče.

Kaj so storili naši davni predniki, kadar so se pred naravnimi silami čutili nemočne? Poosebili so jih, napravili so iz njih božanstva, prosili so jih in se jim laskali, tudi obljubljali so jim kaj in stregli so za čimerkoli, kar bi si mogli razlagati kot njihov namig. In če jim je tak »namig« pomagal na zeleno vejo, so plesali zahvalne plese in peli zahvalne pesmi. Vse to sem storil tudi jaz. »Namig« je bil najprej skorajda cesta, kasneje potočna struga, slednjič sled nekoga ali nečesa v gosti travi in ko bi ob skalnem previsu morali lepo obupati in se vdati, smo bili na pravi markirani poti.

Kakšna židana volja nas je zdaj vodila po strmi kačasti stezici navzdol! Nič se ni moglo več zgoditi, kvečjemu jo je kdo poljubil z zadnjo platjo, saj v tej gošči sonce še ni moglo opraviti vsega.

Kaj sem odkril, ko je potka nekajkrat, prislonjena ob skalo ali speljana čez drčco, postala bolj poličica in se je veljalo prijeti: da človeku ni že kar po naravi dano samozaupanje za tako priložnost! Tega sem se naučil, ko sem gledal ljeta, kako se je na veliko lasal z drobnimi problemi, jezen nase in prestrašen zase, nezadovoljen s seboj a tudi nepopustljiv do sebe, skratka, kako je iz slaničara postajal planinar. Majdka ima drugačne za ušesom: vseh teh 365 presedenih dni (če štejemo zadnje leto) jo pritiska, ji mehča voljo. Pokaže oguljene gležnje in sporoči, da njena pot drži po dolini, ne čez dolino.

Dužnost je pomočnika komandira za moralno političko vaspitanje, da nepredikno ...

Hole in Stoveley Crack. Odločili so se, da bivakirajo na Sickle Ledge. Naslednjih 150 m so delali ves dan, ne brez komplikacij, vendar so razmeroma dobro razpoloženi dosegli Dolt Tower in tam »udobno« prenočili. Tretji dan so stali pred Ecaille du Texas — luska Texasa. Najprej jih je preskusil gladek, previsen kamin, ki se proti vrhu širi. Roger ni bil več v steni, po četrtem raztežaju se je moral spustiti pod steno, klicala ga je Alaska. Prav pri tej luski Texasa sta bila Dalphin in Ebnetter, ko jima je iz doline zahupal, da odhaja.

Sledila je luska »de la Botte«, ki ni nič kaj trdna, vendar je Švicarja še držala. Za njo sledi najdaljši nihalni manever, ki ima ime po luski in se šteje za ključno mesto smeri. Fantastično mesto, same navpične, previsne plati živih barv, nad njimi modro nebo. Nihaj je še najbolj podoben praskanju na koncu 80 metrske vrvi, z njim se pripraska plezalec na udobno teraso. Nad to teraso se začenja vrhnji del stene, toda Švicarja sta prišla z vso tehniko le do »tabora IV«, ko je steno zavila noč. Bila sta pod znamenito vršno »Streho« čudovitih linij, oblikovano kot cvetni list na tankem peclju — kaj takšnega najbrž ni nikjer drugje na svetu.

Stene še ni bilo konec, do Casquette (čepice) ki jo ima Capitan na svoji glavi, sta plezala mimo tabora V in VI ves dan, ves čas naporno, s tehničnimi manevri. »Čepico«, v kateri se niza previs za previsom, je Harding vso noč opremil s svetrovci, Ameriški plezalci so to mesto poimenovali »Bolt Ladder«, lestev z zapahi.

Kaj početi s tem vragom? Najprej smo ga prenesli čez majavi mostič, potem smo ga z nogami vred previdno namakali v rezko Savinjo, potem smo pa kegljali z njim pri Rogovilcu in nihče ni črnil o njegovi navzočnosti, čeprav nam je vsem zударjalo po njem. Vsi smo imeli hoje zadosti, preveč. Naša mati so zmeraj rekli: kadar je stiska največja, je bog najbliže. Tu se je prikazal s svojim kamionom, postal, popil kokto, nas nabasal na keson in nas odložil v peščeni strugi ob koncu ceste v Robanov kot. In vraga — Konkordata ni bilo več.

V sončni povodnji, ki je kajpak morala priti za vsem tem, je še vsa silovitost minule vihre, le da je sedaj sprevržena v lepoto, varnost in blaženost. No: na kričeči zeleni trati ob bleščečem belem snegu pod grebeni mogočne Ojstrice spokojno mulijo ovce...

Na borbo štirinajsta, juriš!

Vidiš Sine, vidiš Mojci, tale mali stric, ki je zdaj prišel iz doline in je tak in tak funkcionar in bo jutri »jurišal« na Ojstrco, je pa med vojno, ko je štirinajsti diviziji bila dvanajsta ura, s svojo komisarso brzostrelko in s svojo partijsko voljo in s svojo človeško glavo jurišal v preboj tam na Lačni gori, saj sem vama pravil.

Saj sem, a bom moral še. Nocoj, v temi pred spanjem. Kako je pravzaprav meni očetu lepo, ko lahko otrokoma pred spanjem pripovedujem.

Nomen est omen.

Ime Ojstrica je vzel Ive zelo resno, Majdka pa preresno. V resnici je mnogo ostrejša kje iz Ljubljane kot od blizu, vsaj s te strani. Ni pa lepšega od pogleda s tega prvega bisera v kamniški nanizanki na Logarsko, na zgornjo z biserom Rinke, na spodnjo z dvema velikima travnatima draguljema. Ime Baba sem pa jaz premalo resno vzel. Moral bi bil vendar vedeti, da ji gre ime zato, ker se od daleč repenči s svojo nedostopnostjo in nezavzetnostjo, od blizu se ti pa kar ena dve vda. Mica je to boljše vedela in ni pustila izkazovati tej babi nobene pozornosti, kaj šele spoštovanja. Moja Mica je stroga ženska.

Za Planjavo se pa tako in tako ve. Torej smo se pod njo lahko zleknili in se posvetili sami sebi.

Velika malomarnost: dejanje je storjeno iz malomarnosti, če se je storilec zavedal, da lahko nastane nezaželena posledica, pa je lahkomiselno mislil, da ne bo nastala...

Pa je nastala.

Kadar se s Planjave lepo počasi spuščáš proti sedlu — »sad ga vidiš sad ga ne vidiš« —, se nekako udomačiš v njem, še preden ga dosežeš. Saj je pa ta oaza v skalnatem naračju gora v resnici nabasana z idiliko. Kar slišiš šumenje tišine tistih uric, ki jih boš vznak preležal prav pod severnim robom. Tako lepo ti ta misel diši po topli

Sedmi dan je napočil, ko sta se Švicarja spravila nad zadnjo etapo. Dalphin pravi v svojem poročilu, da mu je bilo kar žal, plezanje se mu je zdelo tako lepo, da bi si bil želel še nekaj dni Nosa. Slediti te počí, ki na sto in sto metrov režejo veličastne, navpične plošče, uspeli v tem gladkem, neusmiljeno navpičnem svetu, to osrečuje. Človeku se izpolnjuje velikí sen.

Vse je bilo težko, a stena ju je izučila, šlo je »gladko po gladkem« in stala sta pred »Lestvijo z zapahi« in brez posebnih težav sta stopila Kapitanu s »čela« na Čepico. Dalphinov opis plezanja v Nosu se ne zateka k leporečju, izžareva le veselje nad plezanjem in nagoni optimizem. »Svet je velik in življenje lepo,« tako konča in odhaja pod drugo steno. Slike, ki sta jih Švicarja posnela, so tehnično dovršene, akcijsko nazorne, »težke«, čeprav steno malce »upognejo«, položé.

T. O.

PIK LENIN (7134 m) — SEDEMTISOČAK ZA VSE?

O tem pamijskem vrhu smo že večkrat pisali, da je najbolj obiskovani sedemtisočak na svetu. Kako tudi ne! »Aeroflot« ima v voznem redu tudi letališči Baraut Kurgen in Alai, avionski promet s pamijskimi letališči je reden. Z letališč je dve uri z avtom

gorski travi, da kar pozabiš, kako je že katerikrat prav tako prevaro razpihal veter z one strani in kako boš najbrž tudi tokrat z veseljem zamenjal s toploto v mračni obednici. Pa?

Iz veka v vek, iz roda v rod . . .

Lepo, prelepo se taja dan na Brani. To sva pridirjala s Sinetom, da sva ga še dohitelal! Potem sva se z očmi napasla med gamsi na mizi tam spodaj, vsaj ti me niso potegnili! Zdaj se greva pa nekakšno molčeče kramljanje o očetu in sinu in o sinu in očetu; pokličem še svojega očeta, da sem hkrati oče in sin. Lepo, prelepo se taja dan na Brani.

Seveda je treba s težavami in navzkrižji računati v vsakem razvoju, še zlasti tako dinamičnem, kot je naš.

Sadovi sladolednega greha so dozoreli zjutraj. Začelo se je z rigoletom, v duetu sta ga peli Mojca in Majdka. Za Mojci je bila to epizodna vloga, Majdka pa si je izbrala kar Gildo! Kot je znano, je Gildi namenjena v tej operi vloga žrtve. Zadnjo arijo je odpela že skoraj onstran Brane.

Na srečo so planine pred nami stale tako kot prej. To nas je sčasoma potešilo. Mojci ne, ker je še zmeraj vsa zelenela na čelu kolone in z njo ne bo vs prav, dokler se ne naužije zdravilnega spanca na Skuti. In tudi Iveta ne, ker je z Majdkino družbo izgubil tudi pol samozavesti in ga bo šele foto-odstrel gamsa na razdaljo pljunka spet udobrovoljil.

S počitkom na Turški gori ni bilo nič: zdaj se je šla Skuta že kar skrivalnice in to ni bilo podobno ne jutranjemu umitemu nebu ne naši neomajni veri v trajnost vrmena. Zraven še tako tesnobno brezvetrje, da nam Rinka ves čas šumi prav od blizu, kot bi nam v gozderje tekla. Bomo že na Skuti! Dopovedujem, da je Skuta vendarle najlepša od vseh (o kakšna grda žalitev Ojstrice, pa za hrptom jo imam!) in kako da je pot nanjo atraktivna (to atraktivnost si vsak po svoje predstavlja) pa tako da je gostoljubna: pred edinim količkaj klančkom te vnaprej odžeja. No in sploh sem Ivetu nekakšna moralna gorjača, Mica pa Mojci gonjač: mala bi kar naprej spala in ne smeš je pogledati, sicer bi ji še verjel.

Toda na Skuti, ko smo se vprav nameravali utaboriti za drobno prijetno večnost, so se jele dogajati čuda stvari: škatlica z blazinico za štempljanje je elektrizirala, lasje so se nam ježili in mrščili in prhutali, od vsega kovinskega so skakale iskre. Zraven se je jel ponujati dež, navaden, ne morda v zlatih kapljah, in vse to skupaj nas je s pridom vzpodbujalo k nadaljevanju. Moj sin, ki vse ve, posebno o fiziki (v šoli ima pa trojko) je razlagal in govoril, kot da je vse to iz njegovega fizikalnega poizkusa. Naj, naj, jaz pa le vem, da je bil čudež. Saj vem vendar videl!

Dramatičen kontrast današnjega dne. Prizorišče okvirno: napihnjeno testeno lice Štruce, strogi trikotnik Grintovčeve stene, fantazijske figure snega po mogočnem plazu pod njim. Valovanje Podov. Prizorišče osrednje: zelenje, mehkih zaobljenih oblik, posuto

do pamirskega glavnega alpinističnega tabora. Iz Moskve se lahko v 5 urah pride v glavni tabor. 4 ure leta do Oša v Kirgiziji in še uro s helikopterjem.

Pamir — to je 12 000 km² gorovja. Do leta 1869 je bil na zemljevidu bela lisa. Ko so evropski alpinisti prišli 1865 na vrh Matterhorna, se o Pamiru ni vedelo še nič, kaj šele, da je tam vrsta šest in sedemtisočakov. Pamir je turška beseda, pomeni »Mrzla stepa«. Danes mu pravijo »Streha sveta«, ker iz njega tečejo gorske verige velikih azijskih gorovij na vse strani. Hindukuš proti jugozahodu, Karakorum in Himalaja proti jugovzhodu, Khun-Lun proti vzhodu, Tien-šan proti severovzhodu, Alai proti severu. Streha sveta je res samo Pamir (ne Himalaja in Karakorum). Kirgizi in Uzbeki pripovedujejo legende, da Pamira vesoljni potop ni dosegel. To utemeljujejo tudi s tem, da so na Pamiru še v višini 3000 m cele planjave divje čebule, divjega ječmena, pšenice in ovska.

Najvišji vrh — Pik Komunizma — je ruska ekspedicija dosegla leta 1933. Vrh se je prej imenoval Pik Garmo, nato Pik Stalin.

Pik Lenin je imel najprej ime po Kaufmannu. Prvi so nanj prišli Allwein, Wien in E. Schneider. Danes ima Pik Lenin šest različnih poti na vrh, štiri od teh so tehnične lahke. Za višinsko razliko 3000 m (od tabora do vrha) je treba računati s 3—6 dnevi vzpona.

Kot ne težak cilj je Pik Lenin zgodaj zamikal padalce, smučarje, znanstvenike, slikarje

s cvetjem, komaj za zaklenjena trupla vseh nastopajočih, spominja na letečo preprogo iz orientalskih pravljič. Rekviziti: napolitanke in kava s snežniško vodo. Vzdušje: žeh-teče udobje. Glasbena oprema: pavza s korono. Čas: ga ni.

To, da enkrat gamsi hodijo tebe gledat! To!
Mala Mojci je zdrava. Je že tam spredaj nekje.
Smučamo se po snežniku. Ne enkrat, večkrat.
Ne odločimo se za spanje v bivaku. Napaka.

Občudujemo, da se tudi v tej gneči še kaj dobi na Kokrskem sedlu in da si službujoči še niso populili vseh las.

Spimo v šestnajstih v zimski sobi pod podom (prostora za osem). Vse veselje prekipe-vajočega sobotnega planinstva nam skače po glavah. V koči eni tako neusmiljeno pojo. Podvomim: ali pa morda le tudi zlo misli, kdor poje?
Sicer pa, meni je vseeno, saj spim.

Samoupravno sporazumevanje omogoča najširše demokratično odločanje delov-nih ljudi ...

Kar se jih ni že uslo na to ali ono stran, se vsi na debelo pregovarjajo. Tisti, ki va-bijo naprej, češ še vsaka megla se je enkrat razmeglila, si pravijo pogumni, a oni, ki se branijo mešanja po megli, češ saj je že tu pri koči dovolj gosta, se štejejo med pre-udarne. Ni dosti manjkalo, da bi se še mi ugreznili v to močvirje modrovanja. Na srečo je tedaj megla spodrecala svoja nabrana krilca.

Eno čudo se nam je posrečilo: na Grintovec smo prišli natanko v predpisanem času. Drugo čudo, da smo namreč potiskali meglo takole petnajst metrov pred seboj, se nam je skazilo ravno takrat, ko je bilo najmanj prav: na vrhu.

In zdaj je bilo lvetovega pravkar poštempljanega planinskega samozaupanja iznenada skorajda konec: od severne strani je veter tako nesramno delil ledene klofute, da sem se bal: Mi medpotoma ne zmrzne Mica, ki je bolj paradižnikove krvi? In ali mi ne odpihne Mojcinih tridesetih kil? Novopečeni planinec se je nad to rečjo tako hudo ujezil, da je jel bentiti — in to je dobro; veliko laže je opraviti z vnanjim sovražnikom kot s tistim v samem sebi.

Pod Mlinarskim sedlom se je podoba spremenila: veter je izginil, široko hrbtišče Grin-tavca je zavladovalo nad prizoriščem, globoko spodaj se je v zelenem obilju obljubljala Češka kočca. Pot, kakršna že je pa prava planinska vadnica in telovadnica hkrati. Mojo družinico je premagovala skušnjava in so kar hiteli in frleli tam spodaj nekje. Ive se je pa tisti skušnjavi upiral z modrostjo: vsak korak, vsak prijem je odločilen. Tako sem se po mili volji naužil tega planinskega sveta zase, ki sem ga videl prvič in kakršnega nisem bil videl nikujer drugje, poslej bom pa svoje misli o Kamniških gotovo vselej začental tam.

Spletal sem poklone Češki koči. Rekel sem ji srce tega sveta, ki planinsko kri, priteklo po žilah-poteh iz doline, poganja po žilicah-stezah v gore. Rekel sem ji Biser, ki ga nosi zeleni val, butajoč ob obalno steno. Rekel sem ji jedrce-kamenček v ledeniški kotanji. Pa sem vse zavrgel in sklenil: kadar bom kje doma ali na tujem rekel »saj

in filmske režiserje. L. 1968 je grupa padalcev izvajala odskok z vrha na plato pod vrhom. Zapihal je veter in deset padalcev je pristalo na kopnih skalah. Vsi so umrli, med njimi tudi štirikratni svetovni prvak V. Makarjev in instruktor V. Tomarovič. L. 1969 sta brata Konstantin in Boris Klecko v 95 minutah prismočala z vrha Pik Lenina. L. 1973 so nedaleč pod vrhom alpinisti namestili aparaturo za raziskovanje kozmičnih žarkov. Aparaturo je na vrh vrglo padalo.

Pamirski alpinisti, ki prihajajo z vsega sveta, rabijo za obisk Pik Lenina 35 dni. 30 za vzpon in sestop, 5 dni pa za potovanje, od tega pa so trije dnevi določeni za ogled Moskve. Vsak obiskovalec Pik Lenina lahko vzame s seboj 85 kg prtljage, imeti mora kompletno opremo (vrvi, opremo za led, spalno vrečo, vatirano obleko, visokogorske čevlje in opremo za bivak). Imeti morajo tudi mini šotore, plinski ali bencinski kuhal-nik. V glavnem taboru so alpinisti nastanjeni v šotorih za dva moža. Za hrano skrbi poljska kuhinja. V taboru so tolmači za angleščino, francoščino in nemščino ter kvalifi-cirani inštruktorji za vse pristope na Pik Lenin. Za zdravstveno varstvo je poskrb-ljeno.

Po mednarodni praksi organizatorji ne prevzemajo odgovornosti za nesreče. Življenjsko, nezgodno in premoženjsko zavarovanje v taboru gre na račun zavarovanja v domači deželi. Stroški: Za 35 dni 750 dolarjev.

to je pa skoraj kakor okrog Češke«, tedaj bo moralo biti tam res lepo. Le mojim nogam je jelo presedati, še bolj pa je presedalo lvetovim nogam in ko jih je na zadnjem snežišču hotel nekaj učiti, so rekle »jok« in pokazale ljubemu nedeljskemu soncu dobro ohranjene podplate. To je izkoristila lvetova zadnja plat, ki je iznenada, v zadnjem hipu, le prišla do veljave. Zdrknil je in »razvil« kar lepo hitrost. To, da cilj na melišču ni bil najbolje pripravljen, pa že ni več stvar zadnje plati, kajti lve se je kar ročno postavil spet na oge.

Tako, sem si mislil, ko je potlej lomastil po neskončnem melišču, kot bi se ne bilo nič zgodilo: zdj si pa pravi planinec, preizkušen, izprašan in poštempljan. In dobro se mi je zdelo, da smo spajdašili ta dva, ki ju imam oba rad: lveti in naš gorski svet.

Kobalimo se v koči in okrog nje, ne vemo, kaj še početi, da se naužijemo tega paradiža. Trije Taljani sredi nas vpijejo, kot bi se sklicevali z gore na goro. Mici gredo na živce, jaz jih pa razumem: tudi oni ne vedo, kako bi. Mojci ve. Sedi na spodvihani nogi kot vselej in riše kot vselej. S spretnostjo in potrpežljivostjo, ki jo ima po materi, streže sli, ki jo ima po očetu.

Ob robu police stojim in sem zagledan v zeleni val, ki pljuska z jezerskih pašnikov sem gor.

Zastaranje kazenskega pregona začne tistega dne, ko je bilo kaznivo dejanje storjeno.

Za kakršno reč mi je včasih le žal, da se stara, čeprav vem, da mora biti tako. Za kakšen lep spomin.

PRVI TURNI SMUK

IRENA TRATNIK

Petek popoldne. Po nebu se sprehajajo oblaki, sonce ne prodre skozi. Vremenska napoved nič kaj ne obeta. Odpiram in zapiram omaro, vlečem na dan to in ono in premišljuje, kaj bi zložila v nahrbtnik in kaj mi bo odveč. Tokrat je priprava še posebno skrbna, kajti odpravljam se na turno smučanje, prvo v mojem življenju. Potovalna mrzlica me daje. Kazalec na uri se po polževo premika, jaz pa še prekladam stvari in zijam skozi okno. Ali se bo zjasnilo? Slabo kaže, kopasti oblaki obetajo slabo vreme. Za vsak primer vtaknem v nahrbtnik še dežnik. Od doma se odpravim pol ure prezgodaj. Hitim na fakulteto, kjer se dobiva z Alenko. Ima še vaje iz zoologije, nestrpno jo čakam. Do pol sedmih trajajo vaje, avtobus za Zlatorog pa odpelje ob desetih zvečer. Nazadnje sva obe naredi.

Visoko gori na Voglu svetijo luči. Luči okoli naju so ugasnile, oblačno je. Prvi koraki so odločni, spočiti. Obsijejo naju luči avtomobila. Trije fantje grede smučat na Komno in naju zapeljejo do Savice. Fantje nameravajo še nocoj na Komno. Z Alenko se spogledava: »Greva tudi midve?« Ker hodijo fantje hitreje, se odpraviva naprej. »Te je strah, Alenka?« »Sama ne bi upala ponoči na Komno. Bo že kako.«

Niso ravno mačje solze ponoči tvoriti v hrib poln nahrbtnik in smuč. Do vrha jih še nekajkrat predeneva z rame na ramo. Globoko pod nama lomastijo fantje, toda njihove luči ni videti. Baterija mi opleta okoli vratu in osvetljuje pot, skale, veje, suho listje. »Se spomniš, novembra smo tod gazili listje do kolen!« Spet gaziva listje, ki je od snega uležano. Ponekod je treba obiti skalo, prelezti drevo, ki je padlo čez pot. Sredi serpentin zagledava prve krpe snega. Mehak, otožen veter je zapihal. S sabo nosi vonj snega in vlago. Malo se ustaviva, pljuča hlastno zajemajo sveži zrak. Po nebu se pode oblaki, nad nama pa so zasvetile tri zvezde v repu Velikega voza. Nad nasprotnim pobočjem je zasijal Sirij. Strmiva v lepo, modro zvezdo, ki utripa nekje v globinah vesolja šest svetlobnih let od nas. Serpentin in kopnega je konec. Gaziva sneg. Malo sva že utrujeni, noge se vdirajo v mehko, vlažno belino. Fantje naju dohitijo in prehitijo. Daleč gori na hribu zagledava razsvetljeno koč. Nad nama se blešči Veliki voz, veter je razpihal oblake in živi biseri utripajo iz teme. Zadnji klanci pred koč me utrujajo. Opotekam se kot pijanec, smuč opletajo sem in tja. Alenkin stric, ki je star gorski

gams in že teden dni smuča na Komni, naju v domu obsuje s pomarančami, jabolki in bananami. Ob pol enih sva prišli na Komno.

Moje prvo turno smučanje. Jutro je oblačno, sonce le tu in tam preseva oblake. Snega je poldrug meter. Gremo na Bogatinsko sedlo in mogoče še dalje. Smučam v navadnih gozderjih. Bom zmogla? Sem dovolj utrjena?

Alenkin stric hodi prvi. Osem nas je. Pred nami je utrta smučina. Po nekaj ovinkih se v dolini pojavi koča pod Bogatinom. Na odtajani skali odpira liste avrikelj. Resje se po malem barva in popki se razpirajo. Od rušja veje duh po smoli. Smučine se razhajajo v razne smeri. Alenkin stric pozna vsak hribček. Kjer je strmina, nas vodi tako, da vzpona ne čutimo preveč. Le zadnja strmina proti Bogatinskemu sedlu me utruja, tu je pač treba strmo navzgor.

»Palic ne držiš prav! Roko moraš od spodaj vtakniti skozi jermen in se opreti nanj. Pri turni smuki so roke prav tako pomembne kot noge. Palice imaš zato, da se nanje opiraš in se z njimi poganjaš. Pa narobe se obračaš! Moraš se obračati vstran od hriba, poglej, tako!« Jaz se vedno obračam k hribu. Na položnem svetu se to še obnese, v strmini pa ne.

V dveh urah smo na sedlu. Za nami se pomikata dva člana naše skupine, ki sta zaostala, ker jima spodrsavajo smučiči. Palice morajo biti daljše kot za spust, za oporo je bolje. Na turi nisi žejen, če pred odhodom poješ kaj slanega in se napiješ tekočine, ker sol v telesu zadržuje vodo. Na turo ni priporočljivo vlačiti preveč mesa, klobas, sira in takih dobrot. Bolj se obnesejo medenjaki, sadje, čokolada. To nas je spotoma učil izkušeni Alenkin stric.

S sedla vidimo Veliki in Mali Bogatin, kočo na Komni, Podrto goro, Tičarico nad dolino triglavskih jezer, Lepo Špičje, Krn. »Smo utrujeni? Ne? Gremo dalje. Kam? Do Krnskega jezera.« Že dolgo si želim iti tja. Doslej smo rinili le navzgor, sedaj pa nas čaka v glavnem pot navzdol. Smuka navzdol je zanimiva, ne veš, na kaj boš naletel na ovinku: na rušje, brinov grm, skalo, snežno razpoko, prelom, dolinico. Teren je razgiban: hribček, dolinica, ponekod pelješ naravnost, če upaš; sicer pa voziš kakor znaš: elegantno zavijaš, pluziš ali pa voziš »v ključih« — to je, pelješ smuk pošev, se ustaviš, obrneš, pelješ v drugo smer... Na ne prehudi strmini se odločim, da bom peljala naravnost. Grem malo preveč po svoje in rezultat je zapik v jami, ki je nisem opazila. Z nosom rijem po snegu, se obračam na vse načine, da bi se spet postavila v vertikalno in nazadnje mi to tudi uspe. Spet je na vrsti malo vzpona in nato strm spust. Alenkin stric vozi smuk, Alenka dela pluzne zavoje, jaz pa »rinem« navzdol s smučmi povprek. To je prava sramota za smučarja. Obljubim, da tega ne bom več počela. Če je teren prestrm in res ne upaš ničesar, se obnese bočno drsenje.

Stric izgine za strmim robom in se pojavi spodaj v dolini, z Alenko pa obideva razpoko, kjer je začel vleči plaz in v poševnem smuku pripeljeva v vrtačo. V grapi, v katero smo prišli, je polno manjših in ena večja podrtija. Zidovje je še trdno in dalo bi se obnoviti in popraviti, tako pa je na nemilost prepuščeno vetru, soncu, snegu in rastlinju, ki ga počasi prerašča. Še dandanes najdeš tu in tam kak kos bodeče žice, čelado, naboj, celo človeško kost, ostanke soške fronte. Spet se vzpenjamo in na vrhu zagledamo daleč pred nami Krnsko jezero, vendar ga vidimo le del. Krn je za hribom in ga ne vidimo. Čaka nas lep in prijeten smuk do jezera. Vsak izbere svojo pot, saj svet ni nevaren. Na desno drži pot v Soško dolino. Še tale vzpetina in smo pri jezeru. Tiha voda spi pod zamrzlo in zasneženo površino, na robu se taja, na drugi strani pa strmi v nebo ponosni, skalni Krn. Malo se je zjasnilo, sonce tu in tam poljubi sneg, jezero in Krn. Ribe — pisanci so nekje pod ledom. Baje so jih sem zanesli med prvo vojno. Krn! Od lanskega poletja, ko sem ga videla iz Benečije, hrepenim po njem.

Smuko navzdol je treba poplačati s hojo navkreber. Vzpenjamo se počasi. Jezero se izgublja za ovinkom in Krn se je skril očem. Ob skali, ki gleda iz snega, rasteta rušje in dlakavi sleč. Močni listi skrivajo popke, ki bodo maja in junija nastavili soncu rdeča lička. Jezera ne vidimo več. Z roba se spuščamo k vojnim razvalinam. Sledi strm vzpon na vzpetino in potem daleč okrog doline, po kateri smo prej smučali, na Bogatinsko sedlo. Piha. Vedno močnejše. Na soški strani se kopičijo kopasti oblaki, nad Bohinjskim jezerom pa se temni. Zdi se, da se kuha nevihta. Spuščamo se po strmini s sedla, kakor kdo ve in zna. Zaidem v manjši plaz in se zvrnem. Treba je malo gor, malo dol; koča na Komni pa je vse bližje. Po devetih urah se vrnemo s ture lačni, žejni in utrujeni.

Kar padem v posteljo. Nobena lega mi ne ustreza. Prekladam kosti sem in tja, se obračam in nazadnje me zmanjka. Zjutraj me, začuda, ne bole ne roke ne noge, pač pa ključnici. Od smučiči. Z Alenko morava danes v dolino.

Vem, da to ni bila zadnja turna smuka.

MOJA HOJA V AMFITEATER

STONE PUSTOVSKI

Počasi se s spremljevalko odpraviva za Ak. Pri prvem slapu že loviva temo po soteski, kasneje pa postane spet svetleje in tudi položneje. Greva na bivak III, kjer je akademska plezalna šola. Tečajnikov nisva več našla, tečaja je bilo konec. Ko se začne pot postavljati pokonci, začne spremljevalka zavirati. Se sploh še premika? Se samo zemlja vrti, ona pa ostaja pri miru? Tolaži me baterija, ki sem si jo že pripravil in dve »slonovi nogi« na najinih nahrbtnikih. Če bo gneča na trojki, bova morala prespati v »hotelu pod bukvino«. Zdajci se zasliši iz teme nad nama gromozansko loma-stenje. Kak nadobuden planinec iz rodu »vriskačev« (po Mlakarju), ki ga je zaradi teme strah, ki ne vpije in vriska, ampak povzroča hrup na drugačen način? Z nahrbtnikom na glavi in z glavo za debelo bukvijo previdno pokukava in opaziva samo trop gamsov. Previdno naju opazujejo, a se kmalu naveličajo. Kasneje se prikaže še en gams, očitno družinska lenoba, in jo počasi maha za drugimi.

Začne se pehanje skozi bukovje v smeri, kjer naj bi bil bivak III. Kmalu zagledava ogenj. Namesto živčava, najdeva tu le dva osamljenca, ki nista videti preveč vesela najinega prihoda; zato sva midva tem bolj, saj sva dobila odprt bivak.

Drugo jutro se po pogovoru s prijaznima sostanovalcema dogovorimo, da je verjetno najlaže priti (brez zimske opreme seveda) v Amfiteater. Pokazeta nama tudi pot in že gresta proti Trem macesnom, kjer se bosta učila ravnati z vrvjo. Midva pa najprej po grapi, skozi ruševje v drugo grapo, čez majhen skok, ki ga moja spremljevalka prepleza hrabro in v velikem stilu, čeprav s tresočimi nogami. Ko pripleza do mene in se razveže, sva oba nujno potrebna vsaj kratkega počitka, posebno zato, ker sonce tako prijetno sijje, z vrhnjega snežišča pa teče voda in je sploh kot v rajju. Više gori naju čaka še snežišče, pa še en skok in spet snežišče, ki se ovije okoli široke peči in konča v Krnici za široko pečjo, kot se Amfiteater imenuje. Na grebenčku spremljevalka obupa. Misel na povratek čez skok jo spravi iz tira in odloči se, da me počaka kar tam. Ker je više zgoraj na skoku težavno, se kar strinjam in pustim njo in vso šaro, razen vrvi in bavitice pri njej ter odidem počasi po snežišču proti skoku.

Snežišče se vedno bolj upira in ko pridem do krajne počti, mi srce razbija kot stari »čipuh«, ki vozi skozi Bohinjski predor. Prestop je prav neroden. Jezim se na naše vrle urejevalce poti, da ne morejo postaviti vsaj majhnega mosta tam čez, saj pod mano klokota voda kakšnih deset metrov niže, jaz pa se lovim po sumljivem snegu in slabih oprimkih. Kje je tisto grozno mesto (III)? Zadovoljen mislim, da sem ga že preplezal, ko zagledam na pet metrov visokem skoku štiri kline. Brezskrbno se zagrizem proti njim, kar od spodaj nekje zaslišim kavre »Cvik, cvik«. Pogledam navzdol, rahlo me stisne tam okrog grla. Takoj preštudiram vse možnosti, ki se ponujajo glede na zakon prostega pada, tisti čudni glasovi pa se še vedno oglašajo.

Vrv, ki sem jo imel s seboj za spust nazaj grede, sem vlekel skozi kline in varoval sam sebe tako, da mi je bilo vse skupaj samo v napoto. Končalo se je tako, da se je vrv nekam zapletla, jaz pa sem komaj prišel čez s tistim, kar je jo še ostalo. Sledil je spet nov skoček. Zagledal sem skrinjico z vpisno knjigo. V njej so bili opisani pristopi in vtisi, vendar je bilo videti, da jo je res težko najti (tudi jaz sem jo našel le po naključju), saj je bil zadnji vpis, mislim, Grasseljev, prejšnji pa vpis Uroša Župančiča iz leta 1970: »Sam na samotnih poteh«. Moje samotne poti so se nadaljevale od te knjige po zavitem snežišču okoli vzhodnega roba široke peči. To snežišče je bilo pa takšno, kot da ga ne bo nikoli konec, a se je le odprlo pred menoj in bil sem v Amfiteatru. Stene široke peči, Dovškega križa in Škrnatarice so se tukaj združile in res naredile veličasten prostor, podoben slavnemu gledališču v Epidauru. Krnica je bila namreč polna snega; velika okrogla skleda snega, v njenem dnu sem bil jaz in temu primerno je bilo tudi vroče, zato sem se kmalu obrnil in se vrnil nazaj. »Izlet« je bil le izvidniški, saj tod še nisem bil. Vrnitev je bila res sijajna. Dričanje po strmih snežiščih je bila ena sama radost in uživanje. Zapletlo se je le pri skoku. Vrv, ki sem jo pustil vpeto, ker je nisem mogel potgeniti, me je še čakala. Pritrtil sem jo na zabetonirani klin, splezal ob njej navzdol, jo odpletel, splezal nazaj do klina, in se potem spustil ob vrvi navzdol. Prevelike galantnosti in elegance pri tem ni bilo, bil pa je ta manever vsaj učinkovit. Prevelike galantnosti in elegance pri tem ni bilo, bil pa je ta manever vsaj učinkovit. Kmalu sem bil pri spremljevalki, kjer sva z združenimi močmi pospravila konzervo vloženi jagod.

Do gozda sva imela pred seboj še dve avanturi, ki pa se nista končali preveč tragično. Prva je bila »bližnjica« skozi rušje, ki je bila seveda (kot vsaka bližnjica) precej daljša od normalne poti, potem pa sva zgrešila markirano pot. Zaradi prve avanturice sva bila le precej smolasta, zaradi druge pa malo upehana, ker sva morala iti nazaj vkreber.

VODICA ČISTA SE VILA . . . po Primorski

CIRIL ZUPANC

Začetek te Lajovičeve pesmice se mi zdi primeren zaradi tega, ker je v njem precej resnice. Vode na Primorskem so namreč nekoč bile čiste, žal, škoda, niso več. Primeren pa je tudi zato, ker želim z njim spomniti na možnost, da bi morda v bližnji prihodnosti tukajšnje vode spet postale čiste in zdrave.

Zastrupljanje voda

Če se v krajšem razmišljanju sprehodimo od morja do izvira Soče in njenih pritokov, zaskrbljeni ugotovimo, kako obolevajo in umirajo naše reke. Svet izpod južnih obronkov Alp — Vzhodnih Julijcev, alpsko predgorje, Kras in Istra je kamnit in vodo hitro prepušča. Zato je ravnanje in gospodarjenje z vodo občutljiva in zahtevna naloga vsakogar, ki na tem koščku naše zemlje prebiva. Pa se ne moremo pohvaliti s posebno umnim ravnanjem z vodo.

Naše obale od Debelega rtiča do Sečovelj ni veliko, pa je po onesnaženosti že moremo razčleniti v tri območja. Najbolj čisto morje ob tej obali je še v Portoroškem zalivu, pri Fiesi in Strunjanu. Manj čisto je morje pred Piranom, v Simonovem zalivu, okrog Žusterne, pa od Ankarana do Debelega rtiča. Umazano je okrog Izole in Kopra. Ko bo pri Kopru začela obratovati še rafinerija nafte, bo onesnaženje seveda še večje. Reka Rižana je v svojem spodnjem toku že mrtva. No na srečo morja še ne pijemo, zato nas to onečeanje ne skrbi preveč. Pitna voda je na obalnem območju velik problem. Ko so pred nekaj leti le uspeli urediti vodovod, s katerim so sedaj kar zadovoljivo oskrbljeni turistični kraji ob obali, je pitna voda postala važen člen v razvoju zalednih naselij obmorskih krajev. Za zaledje obalnega območja se prav sedaj vprašujemo, od kod in do kdaj dobiti denar za gradnjo druge etape višinskega vodovoda. S tem bi omogočili razvoj tudi vasem, ki so nekoliko oddaljene od obale.

Vprašanje vodovoda je tudi zelo aktualno v Brkinih. Ko se končno Brkini z boljšimi cestami odpirajo proti Divači, Kozini, Podgradu in Ilirski Bistrici, prihaja na dnevni red boljša oskrba z vodo. Dekleta odhajajo iz Brkinov, nevestam Brkini niso privlačni. Preden se dekle odloči za življenje v brkinskih vaseh, se pozanima in povpraša, kako je z vodo; bo mogla rabiti pralni stroj, bo urejena kopalnica, bo v hiši voda na pipi. Tu pa so le vodnjaki, ki ne omogočajo večje porabe vode. Brkine s severne strani obkroža Reka, ki jo je zastrupila in uničila bistriška industrija. Ta reka, ki bi edina mogla dati Brkinom zdravo vodo v neomejeni količini, ki bi Brkinom prinesla higieno, zdravje in razvoj, je torej uničena. Podobno usodo izumiranja bi doživela tudi Goriška Brda, da jih ni rešila Soča. Zajeli so jo pod Sopotom pri Prilesju, potegnili v rezervuarje na Vrhovlje, od koder se po vodovodnih žilah pretaka v briške vasi. 25. maj je praznik Goriških Brd zato, ker je na ta dan leta 1953 voda iz Soče prvič pritekla med Brice. Na Dobrovem ima tudi gostišče ime »25. maj« prav po tem življenjsko važnem dogodku. Taka rešitev je seveda možna tudi v Brkinih, toda preje mora biti Reka spet čista in zdrava. Kdaj bo to?

Po osimskem sporazumu bo v bližnji prihodnosti nastala svobodna carinska cona na ozemlju med Sežano, Lipico, Bazovico in Opčinami. Že sedaj se v Sežani ozirajo za vodnim virom, ki bi zadostil današnjim potrebam, kajti poraba vode naglo narašča, viri pa so dokaj skromni. Z nastajanjem te svobodne mednarodne cone se bo Sežana znatno povečala in tako je vprašanje vode eno ključnih vprašanj za gospodarski razvoj Sežane in bližnje okolice na obeh straneh meje. V prvi svetovni vojni je avstrijska vojska, seveda zaradi svojih frontnih potreb, potegnila vodovod od Hublja pri Ajdovščini do Dornberka in od tam čez Železna vrata na Kras. Ta vodovod, potlej vzdrževan in povečan, še sedaj uporabljajo Kraševci. Toda ta linija je dolga. Znatno bližja bi bila oskrba z vodo iz Škocjanskih jam, skozi katere pa sedaj teče strupena, smrdljiva in mrtva Reka. Tako torej tudi sežanski vodni problem zahteva ozdravelo Reko.

Pred nekaj leti so v Postojni uredili oskrbo z vodo za daljše obdobje. Toda sedaj že niso več brez skrbi. Onesnaževanje Postojne in okolice je dobilo že tolikšen obseg, da je ogrožena Postojnska jama, v njej človeška ribica, Brezen, s tem pa vode, ki se stekajo v Planinsko jamo. Tu pa črpajo pitno vodo za Postojno. Tako se nesnaga in zastrupljanje približuje tudi Pivki.

Zveza ribiških družin Primorske združuje ribiške družine Tolmin, Idrija, Nova Gorica, Ajdovščina, Postojna, Ilirska Bistrica, Koper, Izola in Piran. Le občina Sežana nima ribiške družine. Tukajšnji ribiči so člani ribiških družin sosednjih občin. In ribiči vedo povedati, da se reka Vipava le še s težavo upira nesnagi in strupom, ki se od Ajdov-

ščine, Batuj, Renč in Mirna zlivajo vanjo. Vrtojbica je od Šempetra dalje kloaka, ki se pri Mirnu izliva v Vipavo. Tu Vipava dobiva od mirense industrije razne strupene kemikalije in tako je od tu dalje že povsem mrtva reka.

Letos spomladi se je na postrvi in lipanu v Soči pojavila grda bolezen, nekakšna krastavost. Obbolele ribe so neužitne. Ribiška družina Nova Gorica je začasno zaprla ribolov na postrvi in lipane, medtem ko ribiška družina Tolmin tega sicer še ni naredila, zelo strogo pa nadzira stanje rib v Soči in pritokih. Sreča je v tem, ker je Soča razmeroma hladna. Če bi bila topla nad 15 stopinj Celzija, bi se ta nevarna bolezen med ribami znatno hitreje širila in škoda bi bila toliko večja.

Že Italijani so v lepo Krnsko jezero naselili sončni ostriž, ljubke drobne ribice, ki se tako mično zgrnejo v roj ob mrvici kruha. Da bi bilo jezerce še bolj živo, so pred nekaj leti tolminski ribiči vanj spustili soško postrv, ki se je kar lepo razmnožila. Zanimivo je, da tudi pozimi, ko jezero zamrzne, ribe le staknejo tu in tam odprtino, kjer se voda spaja z zrakom in ohranja potrebno svežino. Gotovo k temu največ pripomorejo plazovi, ki se udirajo izpod Šmohorja in lomijo led na jezeru.

Ker se opuščajo dela v živosrebrnem rudniku v Idriji, je Idrija vsaj začasno obvarovana večjih onesnažitev in zastrupljanja, če se ne bo pojavil kak nov grozeč vir.

Vodni viri niso neizčrpani. To velja še zlasti za območje, kakršno je na Primorskem, kjer prevladujeta kraški in alpski svet. Nerazumno je, da ob tem, ko vemo, da vodo rabimo vedno bolj in več, tako neodgovorno ravnamo z njo.

Onesnaževanje okolja

Pa ni le voda ogrožena in prizadeta, podobno je z onesnaževanjem drugega okolja v naravi in z zastrupljanjem ozračja.

Nova Gorica ima sedaj nekaj nad 20 tisoč prebivalcev, vsa novogoriška občina pa okrog 54 tisoč. Pomeni, da je nad tretjina prebivalcev občine v strnjem mestnem naselju. Podobno je tudi v drugih občinskih središčih na Primorskem, ki so se razvila v sedanjem povojnem obdobju. Bivalna kultura vseh teh številnih novih mestnih stanovalcev še pri mnogih, žal, ni taka, kot bi v večjem mestnem naselju morala biti. Nova Gorica se ponaša z zelenjem, ki lepo zakriva velike stavbe. Tu so se razmnožili črni kosi, ki žrvgolijo in prepevajo od jutra do večera. Kdo bi ne imel rad takih ljubeznivih sosedov! Pa so tu tudi vandali, ki kose s fračami obstreljujejo. In tako je moč videti kakega kosa brez noge ali z obstreljeno perutjo! »Vandali« so prelepo ime za take nečloveške nasilneže.

Centralna kurjava je tudi velik povzročitelj smeti in odpadkov. Stanovanja imajo centralne peči, kuha se na plin ali na elektriko, voda v kopalnicah na elektriko. Stanovalci v novih blokih praktično ne morejo kje pokuriti niti papirja. Primorska burja, ki od časa do časa pometa od Čavna in Nanosa do obale, je pravi sanitarec. Razpiha strupene pline in čisti ozračje; papirnate in druge lažje smeti pospravi iz večjih nasmetenih naselij. Le škoda, da je ni moč nekoliko bolj racionalno vpreči v njeno sanitarno delo.

Kraška pobočja, nekoč vsa gola in kamnita, so se že lepo obrasla in danes je Kras zelen. Namesto nekdanjih ognjišč in peči na drva po kraških vaseh kurijo in kuhajo z elektriko in plinom, večje stanovanjske bloke pa ogrevajo z mazutom ali premogom. Parkirišča so posledica motorizacije, ki se je zlasti v zadnjih 15 letih silno razmahnila. Povsod so parkirišča že premajhna: okrog občinskih upravnih stavb, pri tovarnah, v trgovskih središčih mest in ob stanovanjskih blokih. Delovni ljudje se tako čez dan večkrat zadržujejo po nekaj časa na teh parkiriščih, vdihavajo svinčene hlape, ki so še posebno nevarni dihalom. Da bi se temu vsaj včasih za kako uro umaknili, se ob nedeljah ali praznikih usedejo v avto in se odpeljejo z družino v naravo: v gozd, k vodi, v hribe. In ker imamo na Primorskem tako zelo odprto mejo, prihajajo k nam v zdravo naravo tudi zelo številni obiskovalci z onstran meje. Tako je Trnovski gozd od spomladi do pozne jeseni, zlasti ob nedeljah in praznikih, pravcato mravljistiše izletnikov vseh vrst. Lani so neke lepe nedelje naštel v njem, na odseku od Predmeje do Lokev in Trnovega, nad 15 tisoč obiskovalcev. Seveda se vsi ti tako številni obiskovalci in uživalci zdrave narave ne obnašajo preveč hvaležno in spoštljivo. Za mnogimi ostane pravo smetišče in med temi odpadki so tudi taki, ki so nevarni gozdu in živalim v njem. Gozdu so nevarni zato, ker so vnetljivi, živalim zaradi zastrupljenosti. Podobno je na Nanosu, Hrušici, Vremšiči in okrog Snežnika. Gozdarji z rampami na odcepih z glavne gozdne poti sicer nekoliko omejujejo invazijo motoriziranih izletnikov, toda gozd je v osamljene tihote dostopen tudi peš. Ni pa najhuje tisto množično smetenje. Nevarno je to, ker se najde skupinica, ki za seboj ne pogasi ognja. V gozdovih z iglavci je taka nemarnost še posebno nevarna in utegne kdaj postati usodna.

Da bi pokrajini vrnili izumrle živalske vrste, so lovci tudi tu naselili muflona in damjeka. Muflon je plašna ovca, doma na Korziki in Sardiniji. Kar lepo se je zaplodil okrog Bohinja in v Trnovskem gozdu. Na planotah Trnovskega gozda, Hrušice in Nanosa so se

razmnožili tudi jeleni, in sicer že do te mere, da so v nižje predele izrinili srnjad. Damjeka, podoben je manjšemu in nekoliko okornemu jelenu, so zaplodili na Slavniku, od koder se je razmnožil v Istro in na Kras, proti Bazovici in Komenski planoti.

Iz še ne povsem pojasnenih vzrokov je bilo lani v loviščih na Koprskem, v Brkinih in na Krasu znatno manj divjadi, kot so lovci računali. Tako je bil seveda tudi odstrel manjši, kar je nekoliko prizadelo lovsko gospodarstvo na tem območju. Gre predvsem za zmanjšan stalež zajca in fazana, manj je bil opazen primanjkljaj pri srnjadi. Za zmanjšani stalež zajca bo verjetno kaj kriva tudi motorizacija, saj avtomobilisti ponoči povzijo marsikaterega dolgohca.

Kemična sredstva, ki jih kmetje uporabljajo za umetna gnojila, za škropljenje, zatiranje škodljivca mrčesa in za zatiranje plevela, so največkrat nevarna predvsem pticam, živalim pa tudi ljudem. Razni antibiotiki, pesticidi in težke kovine v raznih oblikah pridejo v živali in ljudi. Povzročajo različna obolenja (na prebavnih organih, na dihalih, v krvi). Nekatere vrtničkarice in branjevke si pomagajo z različnimi poživilji za naglo in lepšo rast zelenjave in sočivja, kar jim pride prav pri prodaji na trgu. Dokler kdo s takimi strupenimi poživilji goji in prodaja cvetje, ki ga ne jemo, ni to seveda nič hudega. Kadar pa to začne uporabljati pri zelenjavi, povrnitini in sadju, potem je to zavestno zastrupljanje. Na tržnicah se včasih pojavi solata ali radič z nekakšnimi rahlimi belkastimi madeži. Branjevka je to zelenjavo doma polivala z vodo iz pralnega stroja. Ko je z detergenti v vodi oprala perilo, je ni zavrgla, kajti vodo je treba plačati, pač pa jo je »koristno« uporabila za zalivanje na vrtu. Sama seveda ne bo jedla tiste zelenjave, za na trg pa je kar primerna, po njeni pameti in morali.

Mnogi čebelarji se pritožujejo, kako jim spomladi poginjajo čebele, ki zletajo na cvetoče sadno drevje. So namreč med sadjarji tudi taki, ki škropijo v cvet. Čebelica tam srka, nektar pa pride na strup in jo uniči. Slab sadjar, ki ne ve, kakšna sodelavka mu je čebela! So pa tudi taki vinogradniki, ki menijo, da čebela prebode grozdno jagodo jeseni in mu s tem znatno zmanjša vinski pridelek. Zaradi te zmote potem spomladi zastrupljajo čebele, da bi mu jeseni ne delale škode, kakor zmotno misli.

Le organizirani bomo uspešni

Ne šele letos, ko je mednarodno leto varstva okolja, pač pa so pobude in ukrepi za to na Primorskem v raznih oblikah vsestranske že več let. Skupščina občine Nova Gorica je že leta 1965 sprejela odlok o komunalni ureditvi in o zunanjem licu naselij. V njem je prav posebej določeno, kako naj bodo naselja urejena, da bodo snažna in zdrava. Podobne odloke so potem sprejele še druge občinske skupščine na Primorskem. Aprila letos je skupščina občine Idrija sprejela odlok o obveznem odlaganju in odvažanju smeti in odpadkov. S tem želijo doseči red in snago v vseh večjih naseljih, obenem pa tudi zaščititi Idrijce pred onesnaževanjem. V začetku maja letos je tudi skupščina obalne skupnosti razpravljala in sklepala o tem, kako uspešno zaščititi okolje in izboljšati stanje na vsem obalnem območju. Na Švedskem so nabavili poseben brod — smetar, ki naj bi redno čistil morje ob obali in v kopališčih od Debelega rtiča do Sečovelj. Zasidran je v koprskem andraču in čaka. Čaka, kdaj se bodo sporazumeli in dogovorili, kdo bo plačeval njegove vožnje pri čiščenju obale. V začetku maja letos je tudi izvršni svet postojnske občine razpravljal in sklepal o onesnaževanju in o predlogu za red in snago v naseljih te občine. Uredili so vprašanja zbiranja in odvažanja smeti v Postojni in bližnji okolici. Pri vseh teh razpravljanih in ukrepih pa ostaja nekako nedorečeno ali premalo dosledno rešeno vprašanje, kdo naj nadzira vse te ukrepe, kdo je pristojen za ukrepanje, za opozarjanje in za prijavljanje sodniku za prekrške. Da ne bo prav tu začela odmirati država?

Marca 1969 je skupščina občine Sežana sprejela odlok o zaščiti nekaterih rastlin na njenem območju. Poskušali so ga tudi uveljaviti, toda uspeh ni bil tolikšen, kot so pričakovali. Če več ne, vsa stvar je imela dober vzgojni pomen in želeli bi bilo, da bi kaj kmalu tudi v drugih občinah začeli podobno ukrepati. Navadno pa se dogaja tako, da zaščitene rastline prav tedaj postanejo zanimive, ko so lepo opisane, morda še predstavljene s barvnimi posnetki in je njih trganje prepovedano. Potem se »ljubitelj« narave šele zganejo in gredo na lov za njimi.

Skupščina republike Slovenije je 10. marca 1976 sprejela zakon o določitvi zavarovanega območja za reko Sočo s pritoki. Ta zakon zajema Posočje severno od Mosta na Soči in je bil sprejet z namenom, da se zavarujejo voda in poglavitve značilnosti vodnega režima ter tako ohranijo biološke lastnosti voda in naravno okolje na tem območju.

V zadnjem času po občinah nastajajo komunalne skupnosti, katerih glavna naloga je, skrbeti za red in snago v vseh večjih naseljih svoje občine. Kraška skupnost za varstvo okolja, ki ima sedež v Postojni, je že dala pobudo, naj bi se v občinah Postojna, Cerknica, Ilirska Bistrica in Sežana ustanovile samoupravne interesne skupnosti za varstvo

okolja, ki bi kot prvo prevzele nalogo in skrb za ozdravitev Reke in potem za varovanje čiste Reke in Pivke, ki sta za vse to območje življenjskega pomena in tudi podlaga turističnemu razvoju. Tudi bistriška industrija že dela na tem, da Reke ne bodo več zastrupljali. Predložene so že bile tudi pobude za ustanovitev podobnih interesnih skupnosti na obalnem območju in v Posočju.

Med tistimi organizacijami in društvi, ki že po svojem rednem programu namenjajo vso pozornost in skrb lepemu in zdravemu okolju, smo tudi planinci. Pri društvih so komisije za varstvo narave, vzgajamo gorske stražarje in kot organizacija skrbimo za zaščito flore in favne. Lani smo se tudi primorski planinci uspešno vključili v akcijo Planinske zveze Slovenije pod geslom »Gora ni smetišče!«. Z večjimi skupinami naših članov je bila temeljito počiščena okolica vseh naših planinskih postojank. Samo pri čiščenju okolice Krnskega jezera so naši člani nabrali nekaj vreč zarjavelih pločevink, vrečk tetrapaka in druge navlake. Letos to akcijo ponavljamo. To našo prizadevanje ima dvojen pomen: praktični, da počistimo pred svojim pragom, in vzgojni, da se pri tem sami vzgajamo in da na to opozorimo in navadimo tudi tiste, ki preveč brezskrbno smetijo po naših gorah in planinah. Pa ni samo to. Planinci se ne zapiramo v lastno organizacijo. Želimo sodelovati pri varstvu okolja tudi tam, kjer živimo, tj. v dolini, v domači krajevni skupnosti, v skupnosti za varstvo okolja, kjer bo ustanovljena. Na naših občnih zborih, ki so se zvrstili od januarja do maja, je bilo govora tudi o tem in povsod je bila izražena velika volja sodelovati in pomagati pri vzdrževanju lepega in zdravega okolja, kjerkoli smo.

Sklep

Mit antične Grčije pripoveduje o kruti kazni, ki jo večno prestaja Prometej, ker je ljudem prinesel ogenj. Lahko si mislimo, kakšno nesrečo pomeni ogenj v rokah nepredvidneža na goli kraški Heladi. Nesrečni Prometej je ljudem prinesel ogenj, ne da bi jih obenem poučil ravnati z njim. Nam se dogaja nekaj podobnega, le da nam ne bo treba izmišljati si novega Prometeja. Hiter tehnološki razvoj je prinesel s seboj vse večje onesnaževanje in zastrupljanje, naša zavest o potrebnosti varovanja okolja pa zaostaja za tem razvojem. Osvajamo kemične postopke za najrazličnejše proizvode, posledic teh kemičnih postopkov pa ne znamo ali nočemo znati obvladati. Največkrat prehitro sprejmemo tisto rešitev, ki z razvojem tovarne naglo prinaša korist, ne pomislimo pa na škodljive posledice, ki imajo daljnosežen in še kako škodljiv učinek.

Predmeti, odpadki, strupi sami po sebi ne onesnažujejo okolja. To počne človek, tisti človek, ki je sebičen in neodgovoren, ki mu je malo mar za posledice njegove neodgovornosti in samopašnosti. Tehnična kultura brez humane kultrve, je polovična kultura, je le civilizacija brez duha. Samoupravno in socialistično vzgojen in misleč občan ne bo mislil le nase, na osebno in neposredno korist, pomislil bo tudi na skupnost, v kateri živi in dela. Onesnaževanje okolja je torej predvsem vprašanje vzgoje in značaja, tu smo sami sebi ali prijatelji ali sovražnik.

LJUDJE NA VRHOVIH OSEMTISOČAKOV

Po »Alpinismusu« 1976/12 so se »najvišji možje« doslej takole zvrstili: Gyaltsen Norbu († 1961): Makalu 8475 m, 1955; Manaslu, 8156 m, 1956. Hermann Buhl († 1957): Nanga Parbat, 8125 m, 1953; Broad Peak 8047 m, 1957. Pasang Dava Lama: Co-Oju 8135 m, 1954, 1958; K₂ do 8380 m, 1939; Dhaulagiri 8000, 1954. Kurt Diemberger: Broad Peak, 8047 m, 1957; Dhaulagiri, 8167 m, 1960.

Sonam Gyaltsen: Co-Oju, 8153 m, 1958; Mt. Everest, 8848 m, 1965. Novang Gombu: Mt. Everest, 8848 m, 1963, 1965.

Reinhold Messner: Nanga Parbat 8125 m, 1970; Manaslu, 8156 m, 1972; Hidden Peak, 8086 m, 1975.

Dougl Haston: Annapurna I., 8091 m, 1970; Mt. Everest, 8848 m, 1975; Yannick Seigneur: Makalu, 8475 m, 1971; Gašerburm II, 8035 m, 1975. Ivan Fiala (ČSSR): Nanga Parbat, 8125 m 1971; Makalu SE, 8010 m, 1976. Michal Orolin (ČSSR): Nanga Parbat, 8125 m, 1971; Makalu SE, 8010, 1976.

Hans Schell: Hidden Peak, 8068 m, 1975; Nanga Parbat 8125 m, 1976. Seznam v »Alpinismusu« ni popoln. Sestavljalca ni podpisan. Med podatki za leto 1976 je izpuščen naš Makalu. In vendarle je »Alpinismus« o tem obširno poročal in objektivno visoko ocenil naš uspeh. Zapisovalec na koncu celo razmišlja o tem, da sta Japonca Tanaka in Ozaki najbrž stopila tudi na vrh I. 1971, ko sta bila na jugovzhodnem grebenu. Kakor tisti Ribničan, ki je iskal kravo!

FRANCU IVAČIČU V PREZGODNJE SLOVO

Ing. PAVLE ŠEGULA

Srečati Džonija — Franca Ivačiča, pred leti ni bilo težko. Zadostovalo je, da se je človek zagrizel v eno izmed stez, ki drže na Kredarico, ali pa, da je preplezal steno ter se prek vrha ali ledenika podal do koč, ki je bila skoro devet let njegov drugi dom. Tam je živel med svojimi termometri, barografi, vlagomeri, vetrnicami, generatorji in drugimi napravami, s katerimi je opazoval, zbiral podatke in jih pošiljal v dolino.

Odnosi med Džonijem in samotarskimi obiskovalci so bili vselej obdani s prizvokom posebnega veselja in radosti, posebno veseli pa smo bili vsi skupaj srečanja v dolgih mesecih, ko je usahnil tok planincev in so dveri Kredarice ostale zaprte skoro devet mesecev. Celo skrbni Stane se je le redkokdaj pojavil, da pogleda, kako je s koč. Kdorkoli se je tedaj potrudil v višave, vsak je bil deležen Džonijeve gostoljubnosti in prijaznosti njegovih tovarišev. Vsakomur ostaja v spominu urni, ustrežljivi, temno ogoreli fant. Nemudoma je postregel s čajem in ročno primaknil lonec, da pogreje še več te okrepčilne pijače.

Napak bi bilo misliti, da se je stik z Džonijem končal pri postrežbi. Srečanja z njim so bila polna človeške topline, vselej poučna in zanimiva, nikoli dolgočasna. Drugače pač ni bilo mogoče. Na Kredarici, ki je bila včasih bliže zvezdam kot dolini, ne zdrži kak puščobnik, človek brez domišljije in notranjega ognja. Tega pa Džoniju ni manjkalo, kakor ga ne manjka tovarišem, ki so prišli za njim.

Prišel je čas, ko je Džoni odšel v dolino. Moral se je nekje ustaliti, vreči sidro, si ustvariti družino in ji ostati blizu. Ko pride čas, je to nujno; dandanes ni mogoče zahtevati, da bi človek moral za vse večne čase stati nekje na mrtvi straži in se odrehati polnemu življenju. Množice drugih si mislijo, da je to nekaj samo po sebi umevnega, češ, mu že tako prija.

Potem smo se manj videvali, delal je na letališču na Brnikih, v gore je zašel le kot vsak drug turist, če mu je in kolikor mu je dopuščal skopi čas. Klicale so ga družinske in službene dolžnosti, če pa smo se srečali, je bil vedno poln misli in zamisli, ki so pričale, da še ni pozabil časov in problemov, s katerimi se je bodel na Kredarici.

In potem nas je letos iznenadila in presunila novica, da je Džonija pobralo na cesti, kjer si motorizacija jemlje krvavi, nesmiselni in brezobzirni davek kar po vrsti, ne meneč se za leta, zdravje, jok sirot in žalost svojcev.

Misli so nam poletele nazaj, vsak je pobrskal po spominih, ki jih ni tako malo. Spomnil sem se, kako smo tovorili težak električni agregat. Spraviti ga je bilo treba s Kredarice na vrh Triglava, kar bi nam brez Džonija nikoli ne uspelo. Stroj me je zdelal, še preden sem prijel za prvi klin, potem pa je prišel Džoni, si oprtil tovor, ki je bil le malo lažji od njega samega, in suvereno zakoračil v strmino. Bil je izredno močan in utrjen, ni mu zadržtela noga. S sebi enakim vrstnikom je prinesel pošast do vrha in si vsega podviga niti ni štel kdo ve kako v čast.

Tiste čase so bile posadke na Kredarici, eni izmed sinoptičnih postaj Hidrometeorološkega zavoda SRS, številčno močnejše kot dandanes, pa si je Džoni mimogrede lahko privoščil tudi kako plezarijo, smučal je po prostranstvih na zelenem snegu in podih, za nameček pa je pridno posegal tudi po telegrafski tipki in se od časa do časa podal na dolga romanja prek radijskih valov. Neumorno je raziskaval bližnjo in daljnjo okolico Kredarice ter skrbel tudi za varnost planincev in alpinistov, če so tako kazale razmere.

Ne bi dejal, da je to vse, Džoni je bil fant širokih obzorij. Prav gotovo s tem nisem vsega povedal. Dostikrat smo se srečali na vrhu ali v njegovi sobi na Kredarici, ko je pravkar opravil vzpon po zimski smeri ali prek stene, skoro vselej s kakim varovancem na vrvi.

Opazoval je plazove, vedel pa je povedati tudi marsikaj o ledenem podzemnem svetu tik pod Kredarico, o jami, ki jo večina že imenuje Džonijeva jama.

Reševalci, ki so reševali okrog Triglava, vedo povedati, da Džoni ni nikdar stal ob strani. Bil je požrtvovalen, znal pa je pomagati tudi sam, kadar poškodba ni zahtevala težje akcije. Najbrže bi ne bilo mogoče sešteti in zajeti vseh njegovih dejanj. Ni si jih niti beležil niti ni pričakoval, da ga bo kdo hvalil za storjeno.

Svoje delo je imel rad, zavedal se je, da se mu z njim na najbolj neposreden način odpira narava in razkriva svoje skrivnosti. Potrudil se je, da bi ji pri tem pomagal tudi sam kar najbolj. Zato je skrbel za svoje instrumente, z največjo ljubeznijo in iznajdljivostjo pa je stregel tudi pomožnim napravam, zlasti radijskim sprejemnikom in oddajnikom, ki so mu pomenili več kot zgolj sredstvo za povezavo s službenim centrom za zveze v Ljubljani.

K radijski postaji je sedal tudi v prostem času in zavrtel gumbe na amaterske frekvence. Padle so meje, iz drobnega, neznatnega posameznika se je prelevil v zemljana, čigar misli so elektromagnetni valovi nosili prek zemljin in neskončnih obzorij čez oceane ter mu vračali misli neznanih, pa po duhu in srcu sorodnih bitij, s katerimi je vzpostavljaj zvezo. Bila ga je sama navdušenost, ki je prehajala na sogovornika. Tudi meni se je primerilo, da mi je ponudil tipko in mi omogočil, da sem izkoristil prednosti Kredarice in tudi sam postal za trenutke drobec srenje, ki ne pozna meja. Vem, da vsakdo od nas, ki smo ga poznali, hrani še marsikak spomin. Vendar to sploh ni bistveno. Ti veliki in majhni drobci preteklosti so najbolj pomembni za nas same. Negovali jih bomo, kadar se bomo spomnili na Triglav, kadar bomo spet zastavili korake proti Kredarici. Sopotnikom bomo morda povedali to ali ono zgodbo ali misel in opozorili na fanta, ki je tu gori delal polnih devet let ves zavzet. Spomin na dobrega človeka ne umre, zato lahko mirno zapišem, da bo Džoni hodil z nami, dokler bomo hodili po gorah, dokler bomo sposobni priklicati v spomin pretekle dni. Obraz se nam bo sprostil v nasmehu, ko mu bomo v duhu klicali: »Pozdravljen prijatelj!« in se mu zahvaljevali za vse lepo, kar nam je dal v trenutkih, ki so tudi fizično povezovali naša pota.

POGLOBIMO SVOJE DELO

(Iz poročila na občnem zboru PD Železničar, Ljubljana, za I. 1977)

MATIJA POTOČNIK

Ne domišljam si, da smo mi s svojimi težavami in značilnostmi kaj posebnega v družini slovenskih planinskih društev. Isti veter vplivov in pogojev veje povsod. Od moči posameznikov, najsi bo tajnika, predsednika, administratorja in člana društva, je odvisno, da zaorje globljo brazdo.

En sam namen imajo vse besede, ki bodo še sledile: izpostaviti želim sebe, kot dosejanega predsednika UO in deloma tudi odbor, da bi volitve opravili s premislekom. Zakaj vsi skupaj smo dolžni zagotavljati stanovitno prerajanje društvenega življenja navzven in ohranjati čisto in spoštljivo razmerje do temeljev našega in slovenskega planinskega društva. Ti temelji naj bodo dovolj trdni, da vzdržijo vse obdobje predelave, da bi organizacija imela času primeren videz in mikavnost.

Želim, da vsi navzoči člani z gosti vred, brez prevelike obzirnosti ocenijo ne samo organizirano delo odbornikov, kakor se da razbrati iz navedenih poročil, ampak celotno bolj ali manj prizadeto uresničevanje prave planinske dejavnosti in okviru našega društva.

Prvi osnovni okvir društva predstavlja: nekaj nad 700 članov društva, razporejenih v tri širše odseke: izletniški, alpinistični, jamarski, dva ožja kroga — markacijski in gospodarski odsek, dva odseka sta neorganizirana, vendar nekako vrasla v druge odseke oziroma v zunanje skupine, vključene v šolah, to je mladina in gorska straža. Po starosti je tu polovica članov, ena tretjina mladine in ostanek, približno 1/6 pionirjev in mlajših. Od vsega članstva je slaba polovica železničarjev. Upravni odbor naj vse naštete vodi, zanje organizira dejavnosti, se v njihovem imenu 'amatersko krega', zraven pa daje Domu na Vogarju v Bohinju na razpolago svojo potrpežljivost, živce, čas in trud. Drugi krog predstavlja materialna osnova, naše finančne možnosti. Planinska zgodovina nas uči, da še tako zagnani in krepostni planinski odborniki niso brez povišanih glasov razpravljali o delitvi skromnih in negotovih društvenih dohodkov, enih za gradnjo in vzdrževanje planinskih postojank in za druge »negospodarske« odseke. Enako je bilo pri nas leta nazaj, še bolj izrazito pa lani.

Lani spomladi smo se korajžno odločili, da brez zagotovljenega denarja začnemo obnavljati dom na Vogarju, gradbeni odbor je ob pomoči manjše skupine, ki se je naključno oblikovala, premagal sebe in dom, ga večji del res prenovila, nekriti stroški obnove pa so se ob koncu leta nakopičili v precejšnjo izgubo (28 starih milijonov). Če posamezni odseki ne bi varčevali in skoraj nič potrošili zase, bi bila izguba še večja. Kratka je ugotovitev, da smo si naložili preveliko breme, da nismo bili odgovorni, ker upniki že dolgo čakajo in prizanašajo. Ob tem dejstvu naj izjavim, da ne vzdržujemo in popravljamo planinskega doma sebi na ljubo, ampak si koristi oziroma (materialne in moralne) v enakovrednosti delijo: železnica, njen ugled in širša planinska javnost.

Če dom gospodarsko ni upravičen, naj nam predstavniki obeh povedo, ali imamo prav, ko pravimo, da je dom vendarle planinsko upravičen. Navsezadnje dom ni visokogorska postojanka in se zaradi svoje lege turistični pomen približuje planinskemu. Trud, zagnanost, idealizem delavcev, ki so ga postavljali pred 12 leti in popravljali lani, pa mu daje krepak planinski značaj. Slišali ste poročilo nadzornega odbora, razmislite, s čim lahko pomagate, preden boste odklonili razrešnico odboru. Če o tem ne boste razmišljali zdaj, oziroma čimprej, se vam bodo odborniki do kraja obrabili, volja bo skopnela; nadzorni odbor pa je trdno odločen, da je to njegovo zadnje poročilo. Napetost na zadnjih sejah UO je bila izredno visoka. Puščice nezaupanja so letele sem in tja. Rabimo vredih novosti! Pa še nekaj k našim financam. Zaradi večkrat izrečenih besed: nobenega izdatka ne bomo odobrili, dokler ne bo dolg poravnán, je bil nocojšnji zbor v hudi nevarnosti. Skušali smo varčevati, vendar se nekaterim stroškom nismo mogli izogniti. Da bo ostalo poravnavanje računov za obnovo doma na Vogarju v svojem polževem tempu neokrnjeno, vas pozivam, da s primernim prostovoljnim prispevkom vsaj dno pokrijete zaboju, ki je v ta namen postavljen.

Tretji krog delovanja so naši medsebojni odnosi, v odboru in v društvu. Na te je vsekako vplivalo dejstvo, da je dejavnost društva v primerjavi z našimi sposobnostmi in materialnimi možnostmi veliko in težko breme. Načrti kažejo, da trmoglava ljubiteljska vnama noče odnehati. To pomeni, da je treba nesebično nagnjenje odbornikov za planinsko stvar krotiti in uskladiti. Med sabo si moramo pač priznati naslednje: ko se pogovarjamo o neposrednih ozkih gospodarskih učinkih nekega društva pa odsekov, je res, da gospodar pridobiva sredstva in s premoženjem pametno razpolaga, alpinisti plezajo in na videz le trošijo, izletniki so nekje vmes, ne pridobivajo in ne trošijo. Po denarnem merilu bi hitro našli in 'odstavili' nerentabilne odseke in dom. Pa vendar, to ne bi bilo pametno. Če brez denarja znamo vztrajati v katerem koli odseku in delovati pod imenom Železničar, je tu gotovo poleg lastnih užikov tudi neka višja nepotrošniška vrednota. Nekam pripadamo in za to pripadnost damo včasih nekaj več od sebe, da bi ja ne padla senca na ime, ki nas druži in je postalo naš simbol. Planinci ohranjamo simbole. Brez takšne širine smo slepi za zavest, da delamo za blagor železničarja, nič zase. V finančnem poročilu navedeni stroški so le manjši del vseh porabljenih energij.

Kaj raste iz navedenih okvirov našega društva. Kje so prava, trajna merila, ne samo indeksi rasti?

Da bi delo prav ocenili, zadostuje, da posežemo po idealih, kot jih je iskal in našel v svojem času najpomembnejši alpinist, narodnjak in idealist dr. Henrik Tuma. Letos je poteklo 40 let po smrti tega utemeljitelja alpinizma na Slovenskem.

Če danes ne upamo pokazati (ali o njih pisati) na postranske, a zelo razpasene negativne pojave v planinstvu, ugotovimo vsaj, da jih je kritiziral prav on.

Ker tudi naše društvo ni izjema, naj jih nekaj omenim.

Način hoje v gore — tako opevani množični in glasni pohod večini udeležencev ne omogoča, da bi v gorah videli nekaj več, kar so na prvi pogled. Hitimo po takoiimeno-vanih transverzalah, ne znamo se več vračati na isto goro in to v različnih razmerah, da bi goro zares spoznali in iskali svoje meje v nevarnosti in tišjem okolju.

Prava hoja v gore zahteva od nas potrpežljivost, spoštovanje in skromnost. Kar bomo taki prinesli s seboj, nam gora pozlati in pomnoži. Zaradi naglice čutimo neko nepotešenost, saj nismo zaslišali povesti o gori in ljudeh, ki so tod hodili in živeli pred nami. Večini je danes potreben nadomestek, zunanji dokaz — žig in značka. Cena vzpona je znižana, če tega priklenjenega »boga« tam ni, vrh sam pa celo prekolnemo z ukradenim žigom vred.

Razočaral me je pogled na gruče mladih in starih, ki so takoj po prihodu na vrh zaropotali okrog skrinjice, ne da bi v tišini doživeli stik z gorsko naravo. Čisto kvaliteto je nadomestila kvantiteta: število vrhov, saj se le to da meriti in dokazovati pred drugimi.

Gotovo bo prišel čas, ko bomo na transverzalnih potih do prave mere znižali značkanjijo, požlahtnili pa naše zanimanje z drugimi višjimi motivi. Veliko dobrih strani imajo krožna pota od vrha do vrha, razraslo pa se je nekaj plevela, ki ga moramo zatirati.

Odkar po bregovih ob suši upadlih rek visoka civilizacija suši svoje perilo — plastiko vsake vrste, smo začeli razmišljati o varstvu okolja. Odpadke na kulturnem, narodno-nravstvenem področju vidi le ožji krog ljudi, zato tudi gorá pred njimi ne branimo in čistimo. Tu mislim na vsakdanji jezik večine planincev, pa naj bodo »sindikalni romarji« na Triglav ali sposobni plezalci v njegovi steni. S tujimi in popačenimi besedami izražamo prav vsa svoja občutja: očaranost, ugodje, jezo, utrujenost in strah, kar pač uspemo doživljati. Pravo planinstvo je kulturno, je osebna last ali pa se je treba vprašati, kaj nastane, če ni več tako. Tudi to je ena misel dr. Tume.

Aljaž je hotel za vsako ceno slovenski Triglav, zato je kupil svet, na katerem stoji njegov stolp. Zdaj pa se internacionaliziramo: cigaretné škatle Marlboro, Kent, prima-C itd. markirajo naša planinska pota.

Vprašam se, če je jezikovna čistost še odlika današnjega množičnega planinca, ki še kleti ne more v slovenskem jeziku, saj nam naši predniki tovrstnega besedišča niso zapustili.

Plezalci so danes prisiljeni zbirati točke, alpinizem smo osiromašili in ga spravili na raven športa — alpinistike. Ujeli smo ga v nekakšne klasifikacije, da bi ga družba bolj priznala. Kakšen nesmisel, če se zavedamo, da je le manjši, zunanji izraz te izpostavljene veje planinstva res mogoče meriti, njen bistveni del pa ostaja na ravni nemerljive kvalitete. Komur se zahoče zgolj telovadbe in rekordov, naj gre v telovadnico, gorska stena je preizkuševalnica višje sorte. Tako je dejal Čopov Joža. Odkod tako navdušenje za tujko rekreacijo? Zaboli me srce, ko jo slišim. Kot da ne želimo, da bi jo razumel preprost človek. A ta se bo prilagodil in lepo pozabil na slovensko besedo, ki pove prav toliko z lepšo podobo: razvedrilo!

Saj zajame umirjeno in zdravo veselost, telesno in duševno preroditev ter še kaj! Ali ne bi začeli temeljiteje čistiti nepotreben jezikovni uvoz?

Tudi v našem društvu si v tem času ne moremo privoščiti ne vem kakšne rasti v širino, ne da bi zašli v nevarno poplitvenje, navidezno uspešnost in razosebljanje naših odnosov. Naj bodo vrata odprta — za mladino, kolikor in kjer bo hotela poprijeti z navdušenjem.

Naj povem za zgled: Naš gospodar, Koci, za katerega ne vem, od kod jemlje tolikšno voljo! Pogosto smo ga kritizirali, ker se mu večkrat pripeti zaradi hkratne velike zagnanosti in razburkanih čustev nekakšna nerodnost, pa zabrede v kakšno zagato. Pred dnevi se je nekoliko ponesrečil in sem šel k njemu v sekcijo. Sključen nad mizo je potihlo rekel, bolj sam zase: »Kaj če ne bom več mogel delati!« Kar streslo me je. Spoštovani planinci, to so veliki trenutki, v katerih spoznavam, kje naj najdemo pot naprej, v resničen napredek, ne glede na razne trenutne materialne — denarne zagate. Le iz osebnostne moči zrelega človeka bodo, tako kot pred desetletji, vznikali izčiščeni, neobremenjeni in zavzeti medčloveški odnosi. Od tod do zdravega in srečnega dejanja v gorah in dejanja v društvih pa ni daleč.

Ko tako sklepamo vse kroge v delovanju društva od temelja do učinkovite organizacije, jih sklenemo pravzaprav pri vsakem posamezniku izmed nas.

MOJA PRVA PLEZALNA TURA

DAŠA MARETIČ

Vrv mi teče okoli pasu. Včasih za hip zastane, pa spet teče. Rdeča je kot moja nova čelada, ki jo imam poveznjeno na glavo.

Zaslišim klic: »Koliko metrov je še?«

Na oko ocenim dolžino in zavpijem: »Pet metrov.«

Kaže, da je Mici nekje nad mano zadovoljna, spet teče vrv, potem pa se končno zares ustavi. Mislim si, da starejša in izkušena tovarišica dela varovališče.

Srce mi glasno razbija v prsih.

To je vendar moj prvi vzpon! Toliko pričakovan! Veliko verzij sem skovala o tem mojem prvem vzponu, sedaj pa, ko gre zares, se komaj vživljam v to. Na srečo nisem sama. Čisto na koncu vrvi, sama sem namreč na sredini, je privezana Barbka. Micina mlajša sestra. Tudi zanjo je to »prvi«. Spogledava se in se druga drugi ohrabrujoče nasmehneva.

»Varujem, Daša!« iznenada prileti od zgoraj.

Srce mi kar buta, veliko srečo imam, da mi ne uide.

Kar bo, pa bo! si potihlo rečem.

Stopim k skali in se razgledam. Aha, tam gori je oprimek in tu stop. Bo. Na vsa usta se zaderem: »Grem!« V odgovor zaslišim glasno pesem in poženem se kvišku. Saj sploh ni težko.

Kot vrtec pod Šmarno goro, samo v malo večji izvedbi. Pazim na pravilo treh opornih točk! Vrv je enakomerno napeta.

Čutim hlad, ki prihaja iz stene in srce mi nenadoma nič več ne razbija. Kar naenkrat že zagledam pred seboj nasmejani obraz.

»No, kako je bilo?«

Sploh nimam časa, da bi odgovorila, le priklimam in globoko diham.

»O, saj bo,« Mici me vpne in potem zakliče Barbki pod seboj, naj pride gor, »samo odnehati ne smeš. To je glavno!«

Spet krčevito prikimam.

Razgledam se naokoli. Vsi pravijo, da ni dovolj samo vzpon sam, potrebno je imeti tudi vsaj malo smisla za lepoto. Pod nama je soteska, ozka, na dnu deroč potok Paklenica in nad obema bregovoma potoka neusmiljeno kipi vertikalna sten. Veličastna in strašna stena Anič Kuka je nad vsemi. Više gori se soteska razširi. Tam je tabor. Nešteto šotorov vseh barv z alpinisti iz cele Jugoslavije. Nizko, zanikrno drevje daje le malo sence. Poleti pa bo s travo vred požgano. Takrat bo to šele prava Paklenica. Zmoti me govorjenje. Barbka je tu. Gremo naprej.

Bolj ko smo visoko, lažje premikam telo, roke mi zgrabijo vsak dober oprimek, stop pa se že najde.

Po pravici povedano, ne gledam dosti naokoli. Prizadevam si le čim hitreje priti skozi smer in brez težav.

V meni valovi neznano čustvo. Mogoče je to sreča ali svojevrsten ponos. Mislim, da premagujem sama sebe in odkrivam neznan svet. Čutim, da bom ostala pri odseku, med alpinisti. Mora mi uspeti!

Na vrhu nas obsije sonce, zagledam morje v daljavi. Kako čudno, smešno. Stojiš na vrhu smeri, prepoten in utrujen, nedaleč od tebe pa morje. Skočil bi vanj in zaplaval, pa lahko le stojiš in ga gledaš. Na srečo prijetno pihlja topel južni veter in nam hladi razgreta lica.

Sledi krst.

Trije udarci za oceno smeri in še en udarec kar tako.

Čudno, ampak prav nič me ne boli.

Mici nama trdno stisne roki. Pravi, da sva dobro plezali.

Koliko mi pomenijo te besede!

Zdaj se spet vračamo. In pod nami šumi Paklenica.

OB 40-LETNICI ALPINISTIČNEGA ODSEKA PD MARIBOR (1937—1977)

F. VOGELNIK

V soboto, 21. maja 1977, so se v planinski koči na Žavcarjevem vrhu srečali veterani mariborskega alpinizma. Sešlo se jih je 11: Maks Dolinšek, dr. Dušan Furlan, Marjan Kožuh, dr. Tine Lah, Rado Lebar, dr. Zlatko Marin, Franci Prajs, prof. Rajko Sikošek, dr. Vasko Škapin, Srečko Škofič in mag. phar. Dušan Vodeb, svojo odsotnost pa so opravičili dr. Mirko Čeranič, Silvo Dornik, Miha Rigl in dr. Marjan Žagar. Med povabljenici sta bila ing. Friderik Degen in prof. Ivan Šumljak.

Uvodoma je jubilate pozdravil predsednik PD Maribor matica Vladimir Stojan, ki je med drugim dejal:

»Neki veliki alpinist — mislim, da je bil Walter Bonatti — je nekje zapisal: 'Kadar gledam steno, čutim, da sem človek, stena pa živo bitje. Kadar se približujem temu živemu bitju, čutim, da lahko to storim samo s plemenitimi človeškimi sredstvi. Prav to me najbolj osrečuje.' Prepričan sem, da te besede izpovedujejo globoko resnico o alpinizmu. Prvi plezalci, ki so iskali prehode čez visoke in nevarne strmine k deviškim vrhovom, so to počeli skoraj brez opreme, vendar močni in vztrajni, s srcem, ki je prekipevalo od navdušenja in neustavljive želje, spoznati neznani svet in ga osvojiti. V čiste gore jih je gnal zanos, iz njih so se vračali vedno bolj bogati.

Nič presenetljivega ni, če se je val alpinizma vedno bolj širil, če je zajel ne samo dežele sredi Alp, ampak tudi tiste v njihovem obrobju in celo daleč od gora. Od vsepovsod so hiteli srčni možje v nevarno naročje ledenikov in prepadov, da preizkusijo svoje moči in voljo. V nekaj kratkih desetletjih so opravili velikansko delo: osvojili so skoraj vse alpske vršace in s tem napisali najlepše poglavje planinske zgodovine. Za njimi so prihajali rodovi, ki so v gorah začeli iskati težavne in izpostavljene strmine, rodovi, ki so se začeli ozirati po velikih gorovjih na drugih celinah, rodovi, ki so dokazali, da krhko človeško bitje lahko premaguje največje težave in nevarnosti v stenah in se povzpne tudi na najvišje gore.

Mladina, ki je pri nas odraščala po prvi svetovni vojni, je preživljala veliko svojega prostega časa v naravi. Le drobna iskrica je bila potrebna, da se je vnela za gore, za stene. Mariborski gozdovniki so tisti čas postavljali svoje šotore po vsej Gorenjski, od Kamniške Bistrice do Kranjske gore. Ko je nekega dne nekdo prinesel v taborišče

pravkar izdano knjižico »Naš alpinizem«, je takoj zagorelo navdušenje. Oči so se obrnile h goram.

V naših stenah so tedaj sicer že plezali prvi mariborski alpinisti — omenimo Mirana Cizlja in inž. Herberta Drogenika — njihovo število pa je bilo premajhno, da bi bili mogli misliti na tesnejšo povezavo, na ustanovitev samostojnega odseka. Mladih mariborskih gozdovnikov, ki so se odpravili v steno, je bilo v začetku malo: v prvi navezi, ki je z improviziranimi pripomočki preplezala kamine Mojstrovke, so bili štirje fantje. Pozneje so se njihove vrste pomnožile.

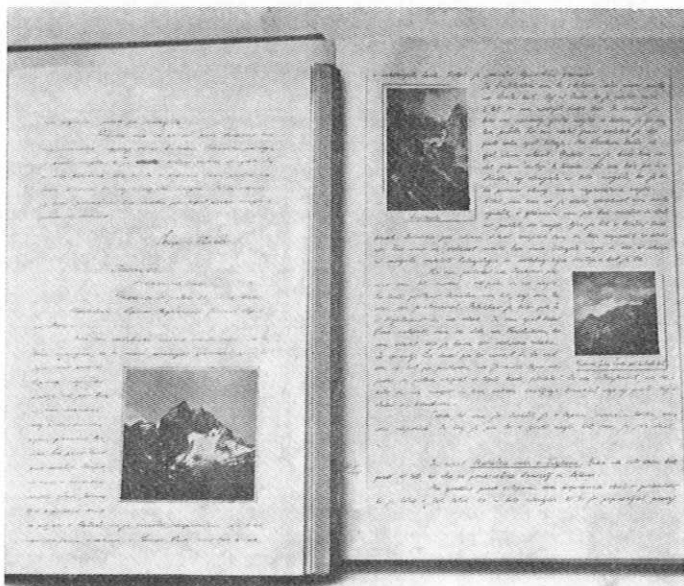
Pred 40 leti je bil ustanovljen alpinistični odsek Maribor. Tedaj je štel 11 članov. Načeloval mu je Mirko Lorger, ki je kot komunist med mladimi planinci uredniševal svoje politične naloge. Le nekaj let so mladi mariborski alpinisti lahko nemoteno plezali v naših stenah. Izbruhnila je vojna. Okupator je začel uničevati vse, kar je bilo slovenskega. Društva so morala prenehati delovati, dejavnost planincev in alpinistov je zamrla. Najboljši so se odzvali klicu domovine, pridružili so se borcem za svobodo. Mnogi med njimi so padli — med njimi naš Miran Cizelj, vzor vsestranskega športnika — mnogi so morali skozi uničevalna taborišča.

V svobodni domovini je bilo treba spet začeti od kraja. Navdušenja ni manjkalo in tako je kmalu spet zaživel obnovljeni alpinistični odsek pri PD Maribor.«

Nato je povzel besedo Dušan Vodeb, ki se mu je z nemajhnim trudom posrečilo poiskati tovariše iz mladih let, ki zdaj žive raztreseni daleč vsaksebi — med Dunajem in Trstom. Poudaril je, da ne gre za proslavo, temveč za prijateljsko srečanje po 36 letih, kar je prijatelje, ki so bili srčno navezani drug na drugega in na gore, razkropila vojna vihra. Ničesar si človek ne želi bolj kot snidenja z vsemi mladostnimi tovariši, toda vsem ni bilo usojeno, da bi bili preživeli leta strahote.

Mariborska podružnica SPD je bila ustanovljena 1919. leta. Odbor, ki jo je vodil, je bil že od kraja silno delaven, vendar je alpinizem zaostajal za ravnijo tedanjega slovenskega alpinizma. Ko je Herbert Drogenik prišel v Maribor, se ni več toliko ukvarjal s plezanjem. Vojni pilot Hrvoje Jurca se je ponesrečil. To so bili posamezniki. Prva plezalca, ki sta po letu 1933 začela gojiti alpinizem, sta bila Miran Cizelj in Dušan Vodeb. Prihajali so novi: Dušan Furlan, Egon Lettner, Savo Domicelj, Maks Dolinšek. Ko sta se Lettner in Domicelj 25. 7. 1936 ponesrečila v Triglavski steni, zanimanje za alpinizem v Mariboru ni zamrlo, prej nasprotno. Pozimi je Dušan Vodeb pri Ribniški koči govoril smučarjem o alpinizmu. Naslednje poletje gozdovniška organizacija mladim ni več zadoščala. Mogoče je prav dejstvo da je bila želja velika, izkušenj pa malo, privedla do ustanovitve odseka, in sicer 30. avgusta 1937.

Upravni odbor je dobrohotno gledal na razvoj AO. Imeli so svoj poslovnik in knjižnico. Plezalni vrtec je bil ob Lobnici, uro hoda od Ruš. Dva izrazita skalnata stolpa so po tovariših imenovali Egonov in Savov stolp. Poleti so taborili v vzhodju gora, najrajši v Martuljku, ki so si ga izbrali kar trikrat. AO je združeval 25 mladih ljubiteljev gora.

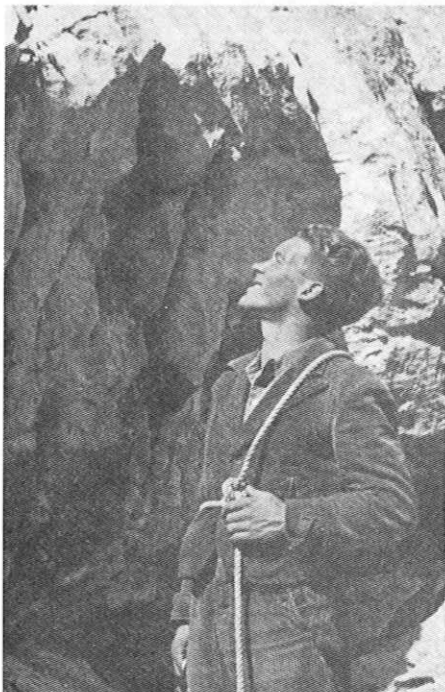

Dve strani iz kronike mariborskega AO (glej str. 571 spodaj)

Foto Fr. Vogelink

Zgoraj Dušan Vodeb,
desno Miran Cizelj

Posamična kronika, kdaj se je kateri izmed njih pridružil alpinistom, žal, ni zapisana. Najtežavnejša preplezana smer je bila V. stopnje. Zadnja smer je bila preplezana marca v Frdamanih polinah. Ko je izbruhnila vojna, je bila misel na skale vsak dan bolj boleča. Drug za drugim so bolj ali manj neprostovoljno odhajali iz Maribora. Zadnjič so se sestali 22. junija 1941 s Franjem Klojčnikom v Mariborski koči. Bilo jih je le še šest...

S posebno zavzetostjo je nato Dušan Vodeb obujal spomine na pokojnega Mirana Cizlja, s katerim se je seznanil leta 1931 na nogometnem igrišču. Bil je nogometaš, smučar, jadralni letalec, najbolj pa so mu bile pri srcu gore. Leta 1933 se je udeležil gozdovniškega tabora na Rutah nad Kranjsko goro. Leta 1932 je izšel »Naš alpinizem«, kronika in program slovenskega alpinizma. Oči mladih gozdovnikov so se obrnile k stenam. Načelnik Mirko Lorger je bil politično najbolj razgledan in napreden, Miran Cizelj pa je bil zavoljo svoje telesne moči, spretnosti in vzdržljivosti kar poklican za tehničnega vodjo. Njegovemu zgledu se ni bilo moč upirati. Med plezanjem si je ves čas tiho požvižgaval; kadar je utihnil, je to pomenilo, da je v težavah. Po okupaciji se je umaknil v Madersburg, od tam je odšel v partizane. Kot zvezni oficir je opravljal pomembne naloge. Ko je hudo zbolel, se je zatekel na Spodnje Vetrno. Bil je izdan. Ko je videl, da je obkoljen, je izbral prostovoljno smrt. Z njim smo izgubili enega izmed naših najpomembnejših športnikov, ki bi bil lahko po osvoboditvi veliko prispeval pri obnovi slovenskega športa. Spomenik v Martuljku je obrnjen h gori, ki je mariborske alpiniste najbolj prevzemala — k Špiku.«

Razvil se je sproščen pomenek, spomini so vstajali drug za drugim, zlasti potem, ko je Dušan Vodeb prikazal in komentiral izbrane diapozitive iz Julijcev, pretežno martuljske gore.

Dejavnost mariborskega AO v letih 1937—1939 je zapisana v rokopisni kroniki, eni izmed redkih ohranjenih. Zaslužila bi posebno obravnavo. Obsega 126 skrbno popisanih strani velikega formata. Skoraj vsako stran krasi kakšen posnetek, ki je nastal na turi. Za kroniko je skrbel Dušan Vodeb. Njemu gre tudi zasluga, da je še ohranjena: pisarno PD je okupator že zapečatil, tvegala je vse, da jo je odnesel s fotoalbumom vred, oboje skrbno zavit in zakopal. Ko se je po vojni vrnil iz izgnanstva, je najprej poiskal lopato. Eden od najsrečnejših trenutkov življenja je bil, ko jo je imel spet v rokah takšno, kakršno je bil zakopal... Po dolgih letih so jo spet jemali v roke tisti, ki so vanjo sproti zapisovali svoja doživetja v naših stenah.

EKOLOŠKI PROBLEMI SODOBNEGA SVETA

Zapis na rob letošnjemu 25. festivalu planinskega in raziskovalnega filma v mestu Trentu v Italiji od 22. 5. do 28. 5. 1977.

MARIJAN KRIŠELJ

Ekološki problemi sodobnega sveta so postali vseobči, saj najdemo tematiko s tako vsebino tako rekoč že na vseh javnih prireditvah, torej tudi na festivalih, ki prikazujejo človekove dosežke bodisi v filmu, televiziji ali v znanstvenem raziskovanju. Tako temo zasledimo celo na najbolj preprostih fotografskih razstavah umetniške fotografije, na filatelističnih pregledih in celo na knjigotrških prireditvah. Skratka, vsepovsod je pred nami eden izmed najbolj aktualnih problemov sodobnosti — problem onesnaževanja okolja v najbolj širokem pomenu besede.

In kako je bilo v tem pogledu na letošnjem jubilejnem Festivalu v Trentu? Vzemimo najprej filme z raziskovalno vsebino. Že sam izbor filmov kaže, da se je letošnje leto po zanimanju za svetovno aktualno tematiko prevesilo v raziskovalno smer, predvsem v veliko zanimanje za sodobne ekološke probleme. Res je, da smo bili priča tudi filmom, ki so prikazovali na novo odkrite lepote naše skrite narave, vendar pa smo obenem tudi priča, da je takih lepot vse manj in da pravzaprav odkrivamo predvsem žalostna dejstva, ki so jih naravi povzročili človekovi posegi, človekovi premalo preverjeni načrti.

Letošnjih devet raziskovalnih filmov, kolikor jih je bilo uvrščenih v konkurenco — prispevalo jih je šest držav — kaže na dejstvo, da je tematika o varstvu naravnega okolja izredno aktualna in daleč v ospredju vsega raziskovalnega zanimanja. Kanada je na primer poslala dva filma — Arctic IV, ki je v celoti posvečen raziskovanju severnega morja pod večno ledeno skorjo in vznemirljivi ugotovitvi, da so tam daleč na severu in globoko pod debelo pslastjo večnega arktičnega ledu in na dnu morja našli očitne sledove pravkar minule vietnamske vojne, kjer so uporabljali tudi biološka uničevalna sredstva. Drugi film pa sicer posredno nakazuje to problematiko v slikanju življenja traperja, ko postaja tudi favna v vse večjem človekovem pritisku ogrožena in so kože, najdragocenejši rezultat poklica, postale že prevelika potrata, ostanek — neuporaben seveda — pa naravnost neodpušljiv odnos do takega, pred kratkim še povsem razumljivega poseganja človeka v tako naravo.

V nekem smislu lahko štejemo tudi italijanski film Madagaskar — zadnja Godwana med filme, ki obravnavajo ekološki problem. Film je dobil nagrado, čeprav bi ga mogli šteti med običajne naštevalce znamenitosti te otočne dežele na zahodu afriške celine Med naštevanjem pa zlahka najdemo številne indikatorje, ki bodo zdaj zdaj načeli to res izjemno naravo. Škoda, da avtorji tega filma niso posebej filmsko razložili, ker so imeli na voljo kup uporabnega materiala — sodobne civilizacijske zahteve v družbi s še povsem prvobitno naravo, živalski svet na robovih nezadržne in prodirajoče civilizacije v vseh odtenkih njenega pomena itd.

Med filmi, ki niso bili uvrščeni v tekmovalni program pa obravnavajo to problematiko, naj omenimo film Združenih narodov, ki obravnava problem pitne vode na svetu, ki je bila v Mar de la Plata in govori o novih raziskovalnih akcijah, ko naj bi odkrile sveže vodne rezerve za potrebe človeštva po pitni vodi. Ta problem je namreč že svetovni problem in mnogi narodi se morajo soočiti že z eksistenčnimi vprašanji, ki jih povzročata prav pomanjkanje ustrezne količine pitne vode in rezerv. Izven programa smo gledali tudi italijanski film Življenje v škatlici, ki obravnava prav tako probleme onesnaževanja okolja, predvsem z vidika slabih človekovih navad in razvad, ki se kažejo v razmetavanju nerabne embalaže po pokrajini...

Filmi, ki so bili uvrščeni pod naslov »planinski«, prav tako ne gredo mimo teh problemov.

Med številnimi filmi s planinsko vsebino so namreč letošnji obiskovalci Festivala planinskega in raziskovalnega filma v mestu Trentu v Italiji mogli zaslediti zanimivo novost — filmi ne govorje več le o gorah, o romantičnih občutjih, o junaških podvigih, ki so jih opravile številne znane in manj znane odprave in o napornih, a še neomadeževanih planinskih poteh in plezalnih smereh vseh kakovosti, ampak že hudo na glas tudi o ekoloških problemih, ki so očitni tudi že v gorah, kot so očitni na morskem dnu. Izmed 34 filmov, kolikor jih je šlo skozi konkurenco za festivalske nagrade, jih je skoraj polovica obravnavala tako ali drugače ekološko problematiko. Naj izmed teh izberemo te tiste, ki so bili v tem pogledu najbolj neposredni. Na prvo mesto bi mogli postaviti italijanski film z naslovom Evtrofizacija gorskih jezer, saj prikazuje velik razkorak med tisočletnim naravnim ravnotežjem med alpsko jezersko floro in favno, ki je dandanes že resno ogrožena in sicer zgolj zaradi prevelikega navala množic v ta

občutljivi gorski svet; predvsem pa navade, ki jih ta množica prinaša v ta svet, ko se zaključijo v onesnaževanju gorskega jezerskega okolja in z njim tudi začenejo proces, ki je značilen za naravno okolje, kjer je biotop načet zaradi nekontroliranih človekovih posegov, v našem primeru turistično-izletniških. Še posebno pozornost naj bo deležen jugoslovanski film, ki ga je na ta festival poslala produkcija Vardar filma iz Skopja, avtor je Lako Cenčev, govori pa neposredno o teh problemih, ki nas zanimajo. Film nosi naslov Slava življenju, namenjen pa je obravnavanju velikega problema človeštva, ki tiči v skrbi, kako ohraniti naravo v takem okviru, da bo človeku v korist in da obenem ne bo načeto njeno ravnotežje. Film zanima predvsem problematika gozda, saj prav poseg v gozdno naravo predstavlja enega izmed najnevarnejših človekovih posegov v naravo, ko z iztrebljanjem gozda najhitreje dosežemo najbolj nezaželene učinke v naravi. Zahodna Nemčija je prišla na to svetovno srečanje med drugim tudi s filmom Trekking v Nepal. Množica zdaj z moderno opremo in z izkušenimi vodniki skuša posnemati prvopristopnike, obenem pa sodeluje v velikem in v mnogih primerih tudi nepopravljivem onesnaževanju zelo počasi se obnavljajočega gorskega sveta. Posebno vrsto filmov v tem pogledu predstavljajo prav gotovo filmi, ki prikazujejo nacionalne parke. Tudi teh vsebin je bilo na tem festivalu kar precej. Velika Britanija je predstavila film — Izginjajoči svet: Kirgizi v Afganistanu; Italijani so dali dva taka filma — Park, ki živi in Nacionalni park v Abruzzih danes in jutri, morda bi sem mogli še prišteti filme z jamarsko vsebino, saj so letos prav filmi s tako vsebino nesporno dali vedeti, da bodo v prihodnje stopili v prve konkurenčne vrste. Tudi Jugoslavija je imela svojega predstavnika v tej vsebini — Kaplja in kamen, proizvodnja Kosovo film, Priština, avtor filma pa je Ekrem Kryeziu. Izredno lepi posnetki na novo odkrite podzemeljske jame v Gadimu — in zato seveda še povsem neomadeževane — so pri gledalcih zapustili globok vtis. Škoda le, da producent ni imel srečne roke v glasbeni opremi filma.

Že ta bežni pregled kaže, da je svet začel močno skrbeti problem varstva narave, problem onesnaževanja okolja v vseh dimenzijah in smereh. Že kdaj je namreč ta problem prerasel še pred kratkim popularno zanimanje za to človekovo razvado, ko smo se ustavljali ob zavrnem papirčku in ob nemarno pospravljenem prostoru za piknik... Tisto nevarnejše onesnaževanje pa je teklo mimo nas, kot da se ga niti prav ne zavedamo...

Pa še teče, ne da bi se ga zavedali?

KRONIKA VODNIKOV LAVINSKIH PSOV V SLOVENIJI IN V SVETU

V 18. stoletju so se na St. Gotthardu v Švici pojavili bernardinci. Menihi tamkajšnjega samostana so jih vzgojili za reševanje izgubljenih in onemoglih. Iskanje v snežnih metežih je bilo za vajene menihe prenaporno. Zato so si vzgojili vrsto psov bernardincev, ki nosijo ime po samostanu Bernhard. Vsak pes je imel na hrbtu po dve torbici s hrano in obvezami, pa majhen sodček s čajem ali rumom. Tak pes je včasih tudi sam privedel izgubljenega ponesrečenca do samostana. Psi bernardinci so tako rešili mnogo življenj. Čas je prinesel svoje — železnico, predore, modernizacijo cestnih prelazov, tako da so postali težki in nevarni gorski prelazi manj pomembni za promet in prehode. Zato so imeli menihi in psi vse manj dela. Vsa njihova pomoč pa z lavinami nima pomembne zveze. Nekateri namreč radi zatrjujejo, da so bili prvi lavinski psi bernardinci.

Ideja za dresuro iskanja zasutih v plaz se je rodila v l. 1938 po naključju.

Tedaj se je odpravilo na izlet s smučmi na Schildgrad pri Mürrenu 17 dijakov iz Berna. Ogromen plaz je pokopal vseh 17 dijakov. Obveščeni reševalci iz Mürrena so kmalu po nesreči našli in poiskali 16 ponesrečencev, le enega niso mogli najti. Pri iskanju za poslednjim ponesrečencem je vzbudil pozornost psiček terier, ki je sledil gospodarju reševalcu na mesto nesreče z glasnim lajanjem. Reševalec Feutz se sprva ni menil zanj in je psa podil. Psiček se je vrnil na isto mesto, lajal in cvilil. Gospodar je postal pozoren. Pričel je natančneje iskati in sondirati na istem mestu in kmalu je s sondo naletel na zasutega dijaka. Z umetnim dihanjem in takojšnjo zdravniško pomočjo

so mu še rešili življenje. Reševalec in kinolog Ferdinand Schmutz iz Berna je poslej resno mislil na vzgojo lavinskih psov.

Za vzgojo takih psov se je še isto leto začela zanimati švicarska armada. Leta 1944 pa je uvedla dresuro nemških ovčarjev za lavine nemška armada v St. Johannu v Avstriji. Po vojni je vzgojo teh psov prevzela gorska reševalna služba v Avstriji. Švicarji in Avstrijci so izbrali za lavinskega psa nemškega ovčarja, ker ima bolj razvit voh, je okretnejši od bernardinca in lažji za dresuro. Tudi švicarska armada je po drugi svetovni vojni poverila vzgojo lavinskih psov Alpenclubu. Tako si vzgajajo danes vodniki in reševalci v Švici lavinske pse sami in to v pretežni večini nemške ovčarje. Vodniki lavinskih psov so vsi sprejeti v specialne armadne enote in razdeljeni po postajah žandarmerije, obmejnih straž, ogroženih območij itd.

Prve zamatke reševalne službe z lavinskimi psi sta prinesla v našo deželo Marjan Perko in Dušan Škrlep (oba iz Tržiča), iz plezalnega tečaja v Švici l. 1950. Že leta 1951 sta se prijavila na lavinski tečaj, ki ga je organizirala Avstrijska gorska reševalna služba v Patscherkoflu nad Innsbruckom, Marjan Perko s psom Rigom in Dušan Škrlep s psičko Džino. Oba psa sta bila izredno dobro ocenjena, Marjan in Dušan pa sta prinesla domov dragocene izkušnje za vzgojo lavinskih psov. Ideji za vzgojo lavinskih psov so se pridružili postaja GRS Jesenice, LM in Kinološka zveza Slovenije. Tako smo uvedli lavinske pse v reševalne akcije kot tretja dežela v Evropi, za nami so se začeli zanimati za to Francozi, Italijani, Nemci, nekoliko kasneje Poljaki in Čehi.

Dr. France Avčín se je udeležil tečaja v Švici — Davosu (glej Plan. Vestnik 1949, št. 1, na strani 277), nato še Marjan Perko s svojim psom Rigom lavinskega tečaja v Avstriji (Plan. Vestnik l. 1952, št. 6—7, stran 293—296). Temu je prisluhnila tudi naša GRS. V oktobru je bil ustanovni občni zbor, ki ga je predlagal Uroš Župančič, član GRS iz Jesenic. Prva sta se iz Jesenic zbora udeležila Nace Hrovat s psom Perunom in pok. Niko Bernard s psico Živo, iz GRS Marjan Perko s psom Rigom, kot zastopnik Kinološke zveze in LM Janez Klemenčič in tovariši, med katerimi imam podatke samo za dr. Vaukena. Lavinski odsek takrat še ni bil vključen v GRS. Prvi pogoj za lavinskega psa je bila osnovna dresura, ki jo je prevzel Janez Klemenčič npr. (ubogljivost, iskanje v snegu, fizična vzdržljivost za dolge pohode v najslabših pogojih in podobno). Vedenje vodnika lav. psov, varovanje in dresuro v iskanju predmetov in markerjev v snegu sta prevzela tov. Perko in Škrlep iz Tržiča. Kakor povsod je bil začetek zelo težak. Prvi tečaj vodnikov lav. psov je bil v marcu l. 1952 v Tamarju. Udeležilo se ga je 13 vodnikov s psi. Pse so razdelili v dve skupini in sicer skupino popolnih začetnikov in tistih z osnovno dresuro. Oboji so imeli ob velikem prizadevanju presenetljive uspehe. Mnogo je na tečaju lahko pokazal vodnikom Perko Marjan, ki je pravkar prišel iz 2. lavinskega tečaja iz Avstrije. Med prijavitelci je bilo zelo malo smučarjev, še manj alpinistov in gorskih reševalcev, imeli pa so pse in veliko volje, da se naučijo iskanja zasutih ljudi s psi. Tako je tudi še danes zelo velik osip vodnikov lav. psov. Mnogi ne vzdržijo naporov, ne prenesejo, da se kot markerji zakopljejo v sneg, nimajo pogojev ali veselja do psa, nimajo primernih stanovanjskih razmer. Tudi to vpliva, da je

EVEREST 1852—1975

Mount Everest je bil »odkrit« šele leta 1852. Kdo ga je prvi izmeril, se danes ne da več ugotoviti, pravi G. O. Dyhrenforth. Vsekakor pa so merilci sporočili Surveyor generalu siru Andrew Waughu, da je »Peak XV« višji kot vsi dotlej izmerjeni vrhovi. L. 1856 je vrh dobil ime »Mount Everest« v čast George Everesta, ki je vodil indijsko geodezijo od leta 1823 do 1843. Pravega imena, domačega, takrat niso poznali ali pa jih to tudi ni zanimalo. Staro tibetsko ime Ča-melung, Čomolungma, Čomolungma so odkrili kasneje.

Meritev 1852 je znesla 8840 m, kasneje so izmerili 8882 ali 8888 m. Po 100 letih (1952 do 1955 je ponovno meril Survey of India) so zabeležili 8848 m z dopuščanjem napake ± 3 .

G. O. Dyhrenfurth — avtoriteta, ki je za ta predel ni videti enake — pravi (gl. Alpinismus 1965/2), da se ne da ugotoviti, kdo je prvi mislil na vzpon na Everest. Gotovo pa je, da je Ch. G. Bruce 1893 vzpon resno predlagal in da so za leto 1907 pripravljali ekspedicijo na Everest Bruce, T. G. Longstaff in A. L. Mumm. Do ekspedicije ni prišlo, med drugim tudi zaradi političnih težav ali pa predvsem zaradi njih.

L. 1921 je prišlo do »Prve ekspedicije na Everest«. Organizirala sta jo Alpine Club in Royal Geographical Society. Pravezprav je bila le oglednega, raziskovalnega značaja in to s tibetske strani. General Ch. G. Bruce je bil službeno zadržan, zato jo je vodil general C. K. Howard — Bury. Dva oficirja indijske geodezije majorja H. T. Moryhead in E. O. Wheeler sta v treh mesecih s svojimi pomočniki izmerila 40 000 km², torej skoraj eno Švico. Karta je — vsaj za severno stran Everesta — obdržala vrednost

delovna doba lavinskega psa razmeroma zelo kratka (5—8 let), za njegovo vzgojo pa so potrebna 2—3 leta dela, mnogo kondicije, potrpežljivost in požrtvovalnost. V naslednjem letu se je število vodnikov lav. psov pomnožilo. Odseku so se pridružili Franc Krajner s psom Lesijem, Zvone Ažman s psom Rolfom, oba iz Jesenic, Stane Uršič s psom Tassom, Ivan Vodušek s psom Dixom, oba LM, tov. Vašelj, Vauken iz Ljubljane ter še nekaj tovarišev iz Trziča. Tečaj sta pod Storžičem vodila Jože Čop in Marjan Perko ter Janez Klemenčič, zastopnik kluba športnih in službenih psov in instruktor za vzgojo službenih psov LM v Ljubljani. Vodniki so sprva pričeli z osnovnim urjenjem psa v iskanju predmetov v snegu, najprej plitvo, kasneje pa vedno globlje. Ko so psi obvladali osnovno iskanje, so se pomaknili na pravi plaz in pričeli z iskanjem živega človeka-markerja v snegu.

Čop in Perko sta predavala o organizaciji GRS, o prvi pomoči, obveščanju o nesrečah in organizaciji reševalnih akcij, improvizacij transportnih sredstev itd. Klemenčič pa je predaval o vzgoji, negi in dresuri lav. psa. Na koncu tečaja so bili podani predlogi o nadaljnjem delu lavinskega odseka in kritična ocena o uspehu in neuspehu. Predlog, da se LM in odsek za lav. pse tesneje poveže z GRS, ki naj na svoje redne reševalne tečaje povabi vodnike, kateri bi pridobili potrebno znanje iz tehnike reševanja in pomoči. Že leta 1954 je bil na posvetu načelnikov reševalnih postaj v juniju sprejet sklep za sprejem v GRS nekoliko širši kriterij. Polnopravni člani GRS so postali tudi vodniki lav. psov s pogojem, če po pripravniški dobi opravijo izpit s svojim psom za reševanje izpod plazov, iz tehnike reševanja in prve pomoči.

V letu 1954 sta bila 2 tečaja vodnikov lavinskih psov. Prvi se je vršil v občinskem merilu, financirala ga je MLP Jesenice. Tečaj so vodili Uroš Župančič, s Kinol. zveze. Teodor Drenik in Janez Klemenčič. Tečaj se je vršil na Pristavi nad Javorniškim rovtom. Bil je dobro organiziran in je dosegel svoj namen. Ugotovili pa so, da znanje vodnikov lav. psov, čeravno so zaznamovali napredek, ni še na taki višini, da bi mogli opraviti izpite.

Isto leto je bil organiziran Zvezni tečaj vodnikov lavinskih psov v Tamarju. Organizirala ga je GRS od 21.—26. 3. 1955. Organizacija je bila poverjena odseku za lavinske pse pri GRS Jesenice. V vodstvu tečaja so bili Stanislav Milatovič, Uroš Župančič, Janez Klemenčič in Teodor Drenik. Od 15 lav. psov z vodniki so bili 4 last LM. Izpit je uspešno opravilo 7 vodnikov s svojimi psi. Psi so bili evidentirani v članstvo GRS.

V letu 1955 ni bilo izpitov za vodnike lav. psov. Bile so le vaje, ki jih je vodil tov. Franc Krajner, vodja lav. odseka na Jesenicah. V tem letu je vladalo nekakšno mrtvilo, lavinska služba je bila aktivna samo na Jesenicah, LM in Kin. zvezi. Komisija za GRS je agitirala, da se lavinska služba organizira tudi pri drugih postajah, zlasti na ogroženih območjih. Ko se je lav. služba vključila v GRS, so bili pogoji za sprejem v odsek za pse zahtevnejši, pogoja »fizična sposobnost in vzdržljivost« niso izpolnili vsi kandidati, težave so imeli tudi s tehniko reševanja in prvo pomočjo ter varovanjem v gorah. Do nasprotja je prišlo med kinologi in reševalci-vodniki. Kinologi so hoteli, da bi bil samo čistokrvni pes lavinski pes. GRS pa je sodila, da čistokrvnost pri iskanju ni pomembna.

do danes. Alpinista G. H. L. Mallory in C. H. Bullock sta našla najboljši dostop do Čang La (6985 m). To sedlo je bilo 25 let izhodišče za vse poskuse na Everestu.

Leta 1922 je prevzel vodstvo velike ekspedicije general Bruce. Bazo je postavil nad samostanom Rongphu v višini 5070 m blizu jezika ledenika Rongphu, tabor 1 (5480 m), 2 (5930 m), 3 (6400 m) in tabor 4 pod Severnim sedlom (6975 m). 21. maja so Mallory, Norton in Somervell iz tabora 5 (7600 m) prodrli proti severovzhodnemu grebenu do višine 8170 m — brez kisikovih aparatov. Za 570 m so rabili 6 1/2 ur in s tem za 700 m prekosili rekord 7500 m, ki ga je leta 1909 dosegla italijanska ekspedicija na Čogoliso v Baltoru.

Drugi naskok je vodil George Ingle Finch, eden najbolj izurjenih angleških alpinistov. Po poklicu kemik je vztrajal na tem, da brez kisikovih aparatov ne more iti. Pri transportu so nastale težave, vendar so prišli do 7770 m, tu pa jih je zajel vihar. Šerpe so se v naglici umaknili na Severno sedlo, le Finch, G. Bruce (generalov nečak) in Tedjbir Bura (podoficir iz plemena Gurkha) so ostali na gori, da počakajo na vreme. 27. maja je vreme popustilo, Finch in Bruce sta prišla do višine 8326 m, morala pa sta obrniti. Tedjbir je omagal že v višini 7925 m, Bruce pa v višini 8326 m. Pri vračanju jih je zajel monsum, snežna opast je zagrnila 7 Šerp.

Sledile so ekspedicije 1924, v kateri sta verjetno v višini 8450 našla smrt Mallory in Irvine.

Trajalo je 9 let, da so se Angleži spet podali na Everest. To pot jo je vodil Hugh Ruttledge, v njej sta bila dva izredno močna moža Smythe in Shipton, vendar sta morala kloniti pred monsumom. Isto leto so Angleži dvakrat preleteli Everest, 3. in 19. aprila 1933, kar je bil velik uspeh angleškega letalstva.

Poudarjala je praktično uporabnost psa, vzdržljivost, vonj, sluh, poslušnost itd. LM se je pridružila mnenju GRS. Takrat je bilo zelo težko priti do rasnega psa, bil pa je za tiste čase mladim fantom, ki so imeli veselje in pogoje za lavinsko službo, tudi finančno težko dosegljiv. Prva uspešna akcija vodnikov lavinskih psov pri GRS je bila 25. 2. 1957 na Korošici. Mitja in dva tovariša so se prebijali skozi meglo in debel sneg. Okoli enih popoldne so se začeli s klozastim plazom pomikati po pobočju. Dva sta se rešila iz plazu; ker Mitje nista mogla sama najti, sta šla po pomoč v dolino. Snežni meteži so zabrisali sledove plazu, tako da je bilo celodnevno iskanje zaman. Našli so ga šele po ponovnem skanju 4. dan po nesreči z lav. psom Črtom, s psom Lesijem, lastjo Ignaca Hrovata in Franca Krajnerja, oba člana GRS Jesenice. S to akcijo je bil tudi upravičen obstoj vodnikov lav. službe v GRS.

Za praktično uporabnost navajam podatke iz Jungfraujoča v Švici, kjer so primerjali uspešnost lavinskega psa napram magnetni sondi in navadni sondi. Poizkus so naredili na plazu 30×30 m.

Po testu je magnetna sonda nakazala predmet v 23,5 min., pes pa je to storil v času od 2—7,15 minut. 20 mož je na isti površini z navadno sondo rabilo pri finem sondiranju 32,5 min., pri grobem sondiranju pa 14 minut.

Od 5.—8. okt. 1957 je bil prirejen na pobudo odseka vodn. lav. psov pri GRS Jesenice skupno z LM lavinski tečaj v Tamarju. Vodja tečaja je bil Janez Gospodarič, član komisije za GRS pri PZS, odgovoren za lavinski odsek. Dresuro mladih vodnikov je prevzel Janez Klemenčič, v tem letu so pristopili med vodnike lav. psov Janez Ramuš s psičko Nelo, Janez Rakovec s psom Arijem in Cveto Jakelj s psom Činčem, vsi iz Jesenic; iz Kamnika Mihol-Habjan s psom Harisom ter še nekateri tovariši iz Trziča in Ljubljane. Skupaj se je tečaja udeležilo 14 vodnikov s psi, od tega 5 pripadnikov LM s službenimi psi pod vodstvom kapetana Orla in dreserja Klemenčiča. Vaje so bile načrtno izvedene pod vodstvom instruktorjev Hrovata, Ažmana in Krajnerja iz Jesenic. Nas začetnike je prevzel in vzgajal na tečaju tov. Klemenčič. Na koncu tečaja je bil izveden pohod z vso opremo čez Sleme in Vršič na Sovno glavo in mimo lovske kočice na Erjavčevo kočico z vmesno vajo na Slemenu. Pri Erjavčevi koči se je tečaj končal.

V letu 1958 je v založbi Komisije za GRS pri PZS izšla brošura o lavinskih psih. Za vodnike lavinskih psov v Andermattu — Švici vodnika Franc Krajner s psom Lesijem in Ignac Hrovat s psom Črtom. Psa in vodnika sta bila zelo dobro ocenjena. Vzbudila sta veliko pozornost zaradi temperamenta, odpornosti in vzdržljivosti.

v letu 1958 je v založbi komisije za GRS pri PZS izšla brošura o lavinskih psih. Za naše razmere sta jo priredila reševalca Franc Krajner in Ignac Hrovat. Knjižica je izšla v 150 izvodih in še ti so doživeli razen nekaj primerkov tragičen konec, na Planinski zvezi v Parmovi ulici v Ljubljani, je prišlo do požara, v njem je poleg inventarja pogorela tudi skoraj celotna naklada brošure. Naslednjo brošuro za vodnike lavinskih psov smo dobili l. 1964. Prevedel jo je Pavle ing. Šegula iz avstrijske ABC, v kateri je natančneje opisan štirifazni sistem. Danes mora obvladati ta način vsak vodnik, ki prične praktično učiti psa v snegu.

Pred drugo svetovno vojno so Angleži poskusili še leta 1935, 1936 in 1938, ko je ekspedicijo vodil H. W. Tilman. Leta 1942 je Amerikanec L. Scott iz Tibeta z lovcom preletel Everest iz letališča v Assamu.

Po vojni je leta 1947 s Prinsingom poskusil E. L. Denman, preoblečen v Tibetanca in prišel do 7160 m. l. 1952 so bili na delu Rusi pod vodstvom Vl. Kašinskega. Dokumentacije ni nobene.

Poslej se je zgodovina Everesta prenesla nepalsko stran. Ekspedicije po letu 1949 smo v našem listu redno sledili, seveda z neizogibno zamudo, vendar po avtentičnih virih.

T. O.

»PEŠPOTI — STVAR ZVEZNIH USTANOV?«

Organizatorji pešpoti v Švici ugovarjajo mnenju zveznih švicarskih dejavnikov, ki pravi, da zvezne vlade pešpoti nič ne brigajo. Vsako leto pa »poskrbe«, da se 2 do 3 % markiranih pešpoti spremenijo v ceste, in to s subvencijami za gradnjo novih cest, še posebej pa z melioracijo gozdnih in planinskih poti. Inicijatorji pešpoti niso proti izboljšavi cest, vendar menijo, da bi pri sanaciji brez velikih stroškov lahko poskrbeli za ohranitev pešpoti. Žal so subvencije s svojimi pogoji take, da take obzirnosti do pešpoti onemogočajo. Obzirnost tudi ni uzakonjena. Tudi kantoni nimajo zakonitih sredstev za pločnike na modernih cestah, temveč le na glavnih. Taka je zakonodaja, da štiti mehanično gibanje po prostoru. pešačenje pa omalovažuje.

Po obvestilu ing. T. B.

V letu 1960 je prišlo do tesnejšega sodelovanja med GRS in JLA. Na tečaj v februarju na Pokljuki, so povabili instruktorje iz Jesenic, Staneta Koblarja, Moreta, dr. Robiča in tri vodnike lav. psov. Iz Jesenic sta se s psi udeležila Nace Hrovat s psom Črtom in Cveto Jakelj s psom Činčem in še neki Tržičan. Na tečaju smo demonstrirali iskanje ponesrečencev v plaz s sondami in lavinskimi psi. Ti so dobro opravili svoje naloge. Med demonstracijo je bilo navzočih pri ogledu več tujih vojnih atašejev. Dalje uporabljamo lavinske pse pri iskanju izgubljenih in pogrešanih ljudi v gorah, pa tudi v gozdovih. Vrednost lavinskih psov za iskanje v snegu je pokazala akcija na Bjelašnici 10. 12. 1962.

Za 29. nov. 1962 se je odpravilo 11 dijakov iz Beograda in Sarajeva na Bjelašnico. Neko-liko pod vrhom jih je zajel močan snežni vihar. Dijaki so prebili noč na prostem. Ker proti jutru vihar še ni ponehal, so se apatični, otrpli od mraza in izčrpani razkropili, kar je bilo zanje tudi usodno, saj so tavalni sem in tja, dokler niso drug za drugim omagali, razkropljeni po pobočju Bjelašnice. Od 11 so nesrečo preživeli samo štirje. Reševalci, vojska, milica in kmetje so jih iskali devet dni, pridružilo se jim je še 15 policijskih psov. Uspeh je bil delen, našli so le tiste dijake, ki niso bili pod snegom. Iskanja pod snegom ti psi niso bili vajeni. Na poziv GRS smo odpotovali popoldne 9. 12. 1962 iz Jesenic Ignac Hrovat s psom Črtom, Ciril Cencelj, LM s psom Tarom in jaz s Činčem. Na Bjelašnico smo prispeli 10. 12. ob 13.30 in takoj začeli z delom. Kljub zelo velikemu iskanemu območju so Črt, Činč in Taru uspeli v pičlih dveh urah: našli smo ponesrečence pod snegom. Komaj smo prišli iz Bosne, je 13. 12. 1962 plaz zasul graničarsko patroljo na Zelenici. V akcijo smo šli skupaj z reševalci iz Jesenic, Tržiča in Kranja. Akcija je bila še tisti večer končana, izpod plaz u so reševalci in vojak potegnili vse ponesrečence, dva izmed njih sta bila mrtva. Podobnih akcij smo se vodniki lav. psov udeležili v Kamniški Bistrici, Krvavcu, pod Košuto, Na Stolu. L. 1969 je na Vršiču na Slemenu, plaz zasul 8 ljudi (smuč.-planincev). Med njimi smo potegnili izpod plaz u 4 mrtve. L. 1975 je v Prokletijah v Črni gori zasul snežni plaz dva alpinista. V akcijo sta se odpravila na poziv GRS vodnika lav. psov, Borut Razinger s psičko Sidro in Tone Novak s psom Lono, oba iz GRS Jesenic. Akcija je bila uspešna kljub dolgi in naporni vožnji in hoji na kraj nesreče. Zaradi oddaljenosti do naselja, sta vodnika prenočila na terenu, tako da sta bivakirala v igluj u, ki sta ga naredila sama. Ponesrečenca sta glede na zelo velik plaz kaj hitro našla. Za tovariše alpiniste iz Poljske, ki so bili takrat tam na tečaju, je bilo to razumljivo. Tragika je v tem, da na kraj nesreče pridemo skoraj vedno prepozno. Zato priporočamo, da bi imeli na ogroženih planinskih postajah dresirane lavinske pse. V zadnjem času smo pričeli tudi v pogledu civilne zaščite tesneje sodelovati z JLA, UJV in GRS. Sodelujemo in izmenjavamo mnenja in izkušnje za reševanje izpod snega s švicarsko in avstrijsko GRS. V dneh od 10.—15. I. 1963 sva se udeležila tečaja vodnikov lavinskih psov v Engelbergu — Švica, Hrovat s Črtom in jaz s Činčem. V Švici delijo vodnike pse po kategorijah A, B in C skupine. V A kategorijo sodijo psi začetniki, ki se uče osnovne dresure in iskanja

SONCE V GORAH

Mnogi prijatelji gora pozabljajo, da je sončno sevanje v gorah močnejše kot v dolini, da je »sončna doza masivnejša« ne samo z ultravioletnimi žarki, marveč tudi zato v večjih višinah pojema zračna masa, skozi katero žarki prodirajo. Zato je intenziteta sevanja večja. Pa še tretji dejavnik: Sončni žarki odsevajo na prodiščih, skalah, snežiščih — samo to sevanje lahko podvoji (podobno je s puščavskim peskom in morjem). Planinec naj ne bo pozoren na to samo ob sončnih dneh, ampak predvsem v megli in pri lahni oblačnosti. Inteziteta sevanja utegne biti v megli in pod lahno oblačnostjo 1 1/2 večja kot pri jasnem vremenu.

Grobo pravilo: Na vsakih 1000 m višine se sevanje okrepi za 75 do 100 %. V višinah nad 2000 pri oblačnem nebu pojema za ca. 20 %, medtem ko temperatura pade za 80 %, čim je sonce za oblaki. Ta padec temperature zapelje planinca, češ da je s tem tudi ultravioletnega žarčenja manj in se za to ni treba več varovati pred njim.

Tile nasveti so zdaj veljavni:

Na ture na vsak način jemljite specialno mazilo zoper sončne opekline. Imeti mora visok faktor zaščite pred svetlobo — vsaj 6, ker samo tako dalj časa obdrži varovalno moč.

Mažite se z njim čim večkrat, predvsem nos, čelo, tilnik, ramena. Najbolje je kupovati zavojčke s porcijo. Čim bolj se znojite, tem več mazila porabite. Ohlajeni, izsušeni, slani znoj pospešuje sončne opekline. Zelo prav pride kozmetični mazilnik za ustnice.

pod snegom. V B skupino sodijo lavinski psi, ki so sposobni za resne akcije. V C skupino sodijo že stari izkušeni lavinski psi, ki najdejo ponesrečenca v najtežjih pogojih. S Hrovatom sva uspešno opravila izpit v B skupini.

Vsako leto lahko opravi vodnik lav. psa izpit samo za eno skupino. Dobila sva izkaznice o uspešno opravljenem izpitu iz B skupine in dobila izkaznice od SAC (Schweizer-alpenclub). Leto dni kasneje pa sem ponovno na Jungfrauochu s psom Činčem uspešno opravil izpit iz C skupine.

Sistem iskanja v snegu z lav. psi se v Švici razlikuje v tem, da vodniki lavinskega psa usmerjajo v levo in desno, pri tem se vodnik pomika po sredini plazu navzgor. Pri nas prepuščamo iskanje psu, pri tem moramo paziti na mesta, kjer pes še ni iskal. Vprašanje, kateri sistem je boljši, prepuščam izkušnjam in vodniku.

V zadnjih letih so pričeli z vzgojo lavinskih psov tudi po drugih postajah GRS, tako v Prevaljah, Celju, Tržiču, Kamniku, Ljubljani, Radovljici in Bohinju, upam da se bo lavinska služba tudi razširila na druge ogrožene kraje, kot so Vršič, Kanin, Zelenica itd. V GRS, v lavinskih odsekih, sodelujejo tudi nekateri delavci milice (UJV) iz Radovljice, Bohinja, Kranjske gore, Jesenic.

Poprečno opravi ali obnovi izpit oz. preizkušnjo letno 14—16 vodnikov lav. psov. Ti vodniki s psi so vpisani v alarmni list, ki velja samo za tisto leto, v katerem je opravil preizkušnjo pred posebno komisijo. Poleg iskanja s psom v snegu mora vsak vodnik obnoviti tehniko reševanja in prvo pomoč. Upam, da se bo število vodnikov v prihodnjih letih povečalo, prav tako vodniki UJV in JLA. V letošnjem letu imamo namen pričeti z dresuro lavinskih psov pri iskanju ponesrečencev ob elementarnih nezgodah (potres, zemeljski plazovi itd.). V tej vrsti dresure nam bodo priskočili na pomoč delavci UJV. To vrsto dresure so Švicarji in Avstrijci že uvedli in so imeli v lanskem letu ob potresu v Severni Italiji in pred mesecem v Romuniji lepe uspehe. Švicarski lavinski psi so nakazali oz. izsledili v ruševinah še žive ljudi. Želja in predlog civilne zaščite je, da pričnemo z dresuro iskanja ponesrečencev tudi izpod ruševin.

Lavinski odsek pri GRS je v stalnem kontaktu z vodniki lav. psov iz Avstrije, kjer si na tečajih često izmenjavamo mnenja in izkušnje pri delu. Vsako leto se vabilu na tečaj odzove nekaj naših vodnikov (na Koroškem ali Južnem Tirolskem). V zameno naša GRS povabi nekaj vodnikov Avstrijcev na naše tečaje oz. preizkušnje. Izpite oz. preizkušnje, ki jih opravijo avstrijski vodniki pri nas, avstrijska GRS prizna, mi pa priznamo izkušnjo naših vodnikov, če jo opravijo v Avstriji.

Kroniko lavinske službe sem zbral iz poročil lavinskih tečajev in Planinskih Vestnikov (člankov Marjana Perka). Zelo mnogo mi je pripomogel Nace Hrovat, zdaj najstarejši aktivni vodnik lav. psov, drugo pa sem zbral iz lastnih zapisnikov in poročil.

Vodja lav. odseka pri GRS — podkomisija za plazove
Cveto Jakelj

Če ga ima spremljevalka, pride tudi tak prav, vendar je učinkovitejši brezbarvni zaščitni svinčnik, če ima zadosti visok faktor zaščite pred svetlobo.

Mnoga zdravila povečujejo občutljivost za sončno žarčenje: antibiotiki, antidiabetiki, sredstva zoper krvni pritisk in sulfonamidi. Če ta zdravila jemljete, je zaščita zoper opekline še bolj važna.

Na ekspedicijah so se dobro izkazali proizvodi firme Bayer — Leverkusen in to Delial: Grand Prix — Delial, Ski Delial. Pomnite: Če so opekline hude, spadajo v zdravniško oskrbo.

T. O.

AVANTURA, ŽELJA PO SVETU

Hans Saler nima zvenečega imena, čeprav je pravi svetovni popotnik, globetrotter. »Alpinismus« 1976/7 pripoveduje o njem, da je na Dhaulagiriju III ušel katastrofi, prišel na vrh, z ozeblimi nogami prišel domov in takoj začel kovati načrte: Šel bo na Taivan, da si tam zgradi jadrnico, sposobno za svetovna morja. Med jadranci in oboževalci brodarjenja po »globusu« gre glas, da se do jahte najceneje pride na Daljnem vzhodu, Saler bi rad objadral svet, vendar ne samo kot jadralec. Vmes bi stopil tudi na neznane gore. Bil je že na vseh petih kontinentih, za seboj pa ima plovbo po visokem morju. Od Avstralije je plul v Južno Afriko na trimaranu s skiperjem, ki ni znal niti jadrati niti ni imel pojma o navigaciji. »Revček na duhu« pa ima baje srečo: oba sta se iz priročnikov na vožnji nekaj naučila in dosegla svoj cilj, naj je to pečenim brodarjem prav ali ne.

T. O.

NAŠA POTA

STANKO KOS

Tokrat naj o potih povemo nekaj drugega. Gre za podatke, ki zadevajo statistiko o potih. Po kartoteki potov se je izkazalo, da so planinska društva nadelala, uredila in označila 6600 km planinskih potov, in da jih stalno oskrbujejo. To je kar lepo število kilometrov. To so pota, ki jih ima na skrbi Planinska zveza Slovenije oziroma njena področna društva. K temu pa lahko prištejemo še pota, ki ne spadajo neposredno v okvir Planinske zveze Slovenije, ampak jih oskrbujejo planinska društva PTT (Transverzala kurirjev in vezistov NOV Slovenije), v manjši meri Zveza borcev (Pot XIV. divizije in Gorenjska planinska partizanska pot »G«) ter gozdarske organizacije (Evropska planinska pot »E«). Tudi ta pota oskrbujejo markacisti Planinske zveze oziroma člani planinskih društev, le pot »E« oskrbujejo gozdarji. Deli teh potov drže po običajnih planinskih poteh, delno pa so speljane samostojno. Če upoštevamo tudi pravkar omenjena pota, ki so speljana mimo rednih planinskih potov, bi imeli na slovenskem ozemlju preko 700 km oskrbovanih planinskih poti. Omeniti velja, da imata dve društvi 200 in več kilometrov potov za oskrbovanje, 16 društev pa 100 ali več kilometrov.

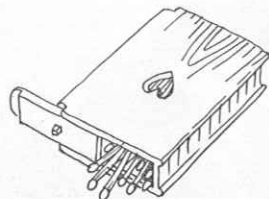
Ponekod markacisti označujejo tudi TRIM steze in jih označujejo s Knafeljčevimi markacijami, vendar le redkokje. Ker imajo TRIM steze svoje znake, jih ne štejemo med planinska pota, četudi bi bila označena po planinsko. Umestno bi bilo, da TRIM pota dobijo svoje posebne znake.

Če seštejemo čas, ki bi ga potreboval planinec, da bi prehodil vsa ta pota, dobimo 2190 ur. Po 10 ur hoje na dan, bi to zneslo 219 dni. Višinske razlike pa bi moral premagati skupaj kar 520 km.

Pri naštetem številu potov pa imamo — predvsem v visokogorju — pota, ki so posebej zavarovana s pocinkano žico in železnimi klini, da je hoja varnejša oziroma sploh možna. Zbrali smo podatke o varovanjih, kolikor so nam jih društva sporočila. Številke, ki jih navajamo, so nekaj manjše, ker nam niso poslala podatkov vsa društva. Teža železja, ki je vgrajeno na naših poteh, dosega več ton. Samo žice je preko 3 tone ali okrog 5000 m. Klinov z zanko, ki so potrebni za napeljavo žice, je 1639 komadov. Prijemnih klinov za oporo roki je 1259, visokih klinov, kot na primer na grebenu Triglava, je 163, skob ali »tac«, na katere lahko stopimo s celim stopalom, je 347, enostavnih stopnih klinov pa 261. Mimo tega so ponekod napravljene stopnice, da je prehod možen. Ne smemo pozabiti tudi na železne skrinjice na vrhovih za vpisne knjige, štampiljke in blazinice. Na smučarskih progah v Triglavskem pogorju in delno v Kamniško-savinjskih Alpah pa so postavljeni posebni železni drogovi za orientacijo smučarja v zimskem času.

Oskrbovanje potov in vse, kar je z njimi v zvezi, terja mnogo naporov in delovnih rok prizadevnih markacistov, a hkrati tudi dosti finančnih sredstev. Pota je treba popravljati, da so varna za hojo. Varovanja uničujejo plazovi in strele. Vsako leto jih je treba marsikje popravljati, dostikrat pa tudi zamenjati zaradi dotrajanosti.

V zvezi s kartoteko bi bilo omeniti, da je kartoteka potov živ organizem. Vse spremembe je treba v njej zabeležiti, sicer izgubi svoj pomen. Je koristna evidenca vsakemu posameznemu planinskemu društvu pri delu markacijskega odseka, po drugi strani pa je osnova pri tiskanju planinskih zemljevidov, v katere se vnašajo markirana planinska pota. Zato je treba Planinski zvezi Slovenije oziroma komisiji za pota javljati vse spremembe, ki nastajajo na potih — nova pota in popis za kartotečni list pri komisiji za pota, opustitev pota ali sprememba trase, prenos oskrbovanja iz enega društva na drugo društvo. Le tako bo kartoteka imela svoj pomen in smisel. Kartoteka potov obsega sedaj 1001 kartotečni list. Ta številka pa se lahko spreminja, ker se porajajo nova pota in tu pa tam tudi opuščajo.

Škatlica za vžigalice

Izdela in narisal
Vlasto Kopač

DRUŠTVENE NOVICE

SREČANJE BRATSTVA PLANINCEV PTT LJUBLJANE IN ZAGREBA NA TRAVNI GORI

Planinci PD PTT Ljubljana že vrsto let gojimo prijateljstvo s planinci PD PTT Sljeme iz Zagreba. Odraz prijateljstva so srečanja, ki jih prirejamo vsako leto in sicer dvakrat letno. Eno srečanje organizira naše društvo, eno pa PD PTT Sljeme. Srečanja so eno ali dvodnevna. Na teh srečanjih se vedno zberemo v velikem številu, prehodimo krajšo ali daljšo pot.

Eno teh srečanj je bilo tudi srečanje obeh društev 22. maja 1977 na Travnici gori, ki se ga je udeležilo 178 ljubljanskih in zagrebških planincev. To srečanje je bilo v znamenju Titovih jubilejev: 85-letnice rojstva in 40-letnice njegovega prihoda na čelo naše Partije. Pokroviteljstvo nad srečanjem je prevzelo Podjetje za ptt promet Ljubljana, ki je s tem dalo priznanje obema društvoma za njuno aktivno delo

in sodelovanje. Pokrovitelja je na srečanju zastopal Marjan Krivec, direktor TOZD PTT Kočevje. Srečanja se je udeležil tudi Slavko Jakofčič, dipl. ing., glavni direktor Združenih ptt organizacij Slovenije.

Ljubljanski planinci smo pričakali naše drage prijatelje v Žlebiču, nakar smo se skupaj odpeljali na Travnico goro.

Vsi smo se zbrali na jasi nad domom. Predsednik PD PTT Ljubljana Jože Dobnik nam je spregovoril o pomenu Titovih jubilejev za planince in našem delu na vseh področjih planinskega delovanja, s katerim jih bomo najlepše počastili. Načelnica mladinskega odseka Vilma Mavec je prečitala brzojavko, ki smo jo poslali predsedniku Titu, s katero smo mu čestitali k njegovim jubilejem in tretji proglasitvi za narodnega heroja. Zbrane planince je v imenu pokrovitelja pozdravil direktor TOZD PTT Kočevje Marjan Krivec, ki je planincem opisal pomen Travnice gore med NOB. Prijeten

Planinci PD PTT se zbirajo na Travnici gori

Foto J. Dobnik

Ob 30-letnici PD Javornik na Pristavi

Foto Branko Blenkuš

program, posvečen Titovim jubilejem, pa so izvajali mladi planinci, člani mladinskega odseka PD PTT Ljubljana, ki so se predstavili z recitacijami, harmonikami, petjem, flavto in trobento. S to proslavo smo se planinci obeh društev vključili v proslavljanje Titovih jubilejev, ki jo je organizirala Planinska zveza Jugoslavije ravno ta dan po vsej Jugoslaviji z vzponom na 85 vrhov, pomembnih iz NOB.

Po proslavi smo zapustili dom na Travnici gori in odšli do vasi Hrib v Loškem potoku. Malo vzpona na greben Travnice gore, potem pa spust po čudovito zelenih travnikih in obronkih gozdov. Velika večina planincev obeh društev še ni hodila po tej poti.

V Loškem potoku smo posedli v avtobuse, ki so nas že čakali in se odpeljali v Ribnico. V domu JLA, lepem, novem objektu, smo imeli toplo planinsko popoldne z zaključkom srečanja. Presenetljivo, koliko slovenskih planinskih pesmi znajo naši bratje in sestre!

Približal se je čas slovesa. Spregovorila sta predsednik PD PTT Ljubljana Jože Dobnik in tajnik PD PTT Sljeme Zagreb Marko Mateček. V spomin na srečanje pa je PD PTT Sljeme izročil malo darilce ljubljanskega društva. Tovariš Mateček se je zahvalil za dobro pripravljeno srečanje, lepo počutje med ljubljanskimi planinci in povabil na dvodnevno jubilejno X. srečanje bratstva planincev PTT Zagreba in Ljubljane letos jeseni na Medvednici. Ljubljanskim planincem je izročil darilo zagrebškega društva. Oba govornika sta se zahvalila

tudi Podjetju za ptt promet Ljubljana, ki je prevzelo pokroviteljstvo nad srečanjem in tudi del stroškov, zagrebški predstavnik pa je še posebej poudaril, da je lahko gesta ljubljanskega PTT podjetja zgled PTT podjetjem v njihovi republiki, kako je treba podpirati in imeti razumevanje za delo planinskih društev.

Predno smo se poslovili, smo zapeli še zagrebškim in ljubljanskim planincem drago pesem »Za svaku dobro riječ . . .«, ki je postala že nekaka himna, s katero se poslavljamo.

Ivka Robida

OB 30-LETNICI PD JAVORNIK - KOROŠKA BELA

V nedeljo 12. 6. je bila na Pristavi v počastitev Titovih in partijskih jubilejev proslava 30-letnice obstoja in uspešnega delovanja Planinskega društva Javornik-Koroška Bela. V govoru je predsednik društva Marjan Beg dejal, da je bila prehojena 30-letna pot društva trda, a zelo uspešna. V tem času so uredili štiri pomembne planinske postojanke-koče, ki uspešno služijo svojemu namenu. Popravili in uredili so Dom na Pristavi, Kovinarsko kočvo v Krmi, nov Staničev dom in s pomočjo Zveze borcev NOV Prešernovo kočvo na Stolu. K jubileju so čestitali številni predstavniki družbenopolitičnih organizacij, sosednjih planinskih društev in PZS. Pri tem so nagradili učence, šolarje, ki so sestavili najboljše spise o planinstvu. Prvo mesto je

osvojila in prejela nagrado Erika Zarnik. V kulturnem programu so sodelovali godba na pihala s Hrušice pod vodstvom Štefana Prežljaja, pevski zbor z Dobrave, ki ga je vodil Janez Ponikvar in recitatorji osnovne šole s Koroške bele

B. B.

STANE JAMNIKAR — 50 LETNIK

Zaslužni planinski delavec iz Velenja, Stane Jamnikar, je v maju praznoval svoj pomembni življenjski jubilej. Ob tej priložnosti smo se velenjski planinci zbrali na Koželju, na eni najlepših planinskih koč Šaleške planinske poti. Številni odziv planinskih prijateljev in tovarišev kaže, kako je Stane priljubljen med skoraj dva-tisoč glavo množico planincev.

Njegova življenjska pot se je pričela na sončni južni strani Koželja, v Šentilju. Bil je eden izmed številnih otrok znane kmečko-rudarske in proletarske družine. Kmalu je okusil trpkost svojega stanu, ko je moral kot otrok od doma, saj ni bilo za vse kruha pri hiši. Dali so ga služiti na samino sredi Ponikovske Planote, kjer je živel sam in skrbel za živino. Družbo mu je delal gozd, ptičje petje in travniki. Tako je Stane za vedno vzljubil naravo, postala mu je prijateljica. Pomagala mu je, da je ohranil svoj vedri značaj. Skoraj vedno je dobre volje in nasmejan. Staneta so začele zgodaj oblikovati življenjske izkušnje, prijetne in neprijetne. Nikdar ni trpel krivice, spoštoval je delo, ker je tudi sam delaven. Ima razvit čut za pravičnost. Zato se ni obojavljaj, ko je kot sedemnajstletni mladenič l. 1944 odšel v NOB in se bojeval v znani XIV diviziji. Redko je pripravljen spregovoriti o grozotah vojne, raje spregovori o prijetnih stvareh iz NOB — o tovarištvu, lepota dežele in dobroti ljudi ter o dolgih in napornih pohodih, ki so zahtevali skrajne človekove zmogljivosti.

Med silovito socialistično preobrazbo Velenja se je zavedal, kje je njegovo mesto. Čutil je, da bo v novem mestu, ki se ponša z dovršeno arhitekturo in urbanistično funkcionalno členovitostjo, življenje pusto, da mu je treba dati vsebino, mu ustvarjati dušo. Ker je že v mladosti vzljubil naravo in spoznal vrednost planinstva za mestnega človeka, posebej pa še za rudarja, se je vnel za planinstvo. Tako ga najdemo med ustanovitelji enega najmlajših planinskih društev pri nas l. 1949, med graditelji koč na Paškem Kozjaku.

Kot uslužbenec rudnika in sedanjega REK je razširil planinstvo med rudarje, med najbolj potrebne in na velenjske osnovne in srednje šole. Hotel je, da bi društvo raslo enako kot razvijajoče se mesto. Ker je vedel, da je to odvisno od vodstva, je

Stane
Jamnikar

iskal primerne ljudi za upravni odbor, tudi med nami prišleki, že formiranimi planinci ali plezalci. K človeku je pristopil šegavo in nevsiljivo, na ulici, v lokalu, po telefonu itd. Marljivo tajnika društva je odkril kar v hribih — na Korošici. Tako je marsikoga odtrgal, družbeno aktiviral. Že lep čas opravlja najmanj hvaložno funkcijo, delo blagajnika in pobiralca članarine.

Sprva je prodajal znamkice kar sam, na vseh mogočih mestih, nato si je zasnoval mrežo poverjenikov. Zdaj plačujejo članarino in se prijavljajo na izlete naši člani v našem lokal. Da smo dobili ta lokal, je tudi v glavnem njegova zasluga. Sredi centra, na primernem mestu! Staneta najdemo še na vseh tistih delovnih področjih, kjer začuti, da je pomoč potrebna. Že deset let je redno med vodniki izletov, ne samo pri odraslih, še posebej rad vodi mladino, ki ga ima zelo rada. Najdemo ga med pobudniki Šaleške planinske poti in vodnika po Šaleški poti, na kateri je mnogo delal. Staneta poznajo tudi planinci drugih planinskih društev, saj je skrbel za stike z njimi in jih vodil po hribovju Šaleške kotline. Mnogo se je trudil tudi z gradnjo ceste na Paški Kozjak in z obnovo koč na Paškem Kozjaku v zadnjem času. Čeprav je na vseh področjih našega društva še vedno sredi zagona, kot da ne misli popustiti, še najde čas za obisk gora sam ali v ožji skupini. Skorajda ni nedelje, da ne bi stal na kakšnem vrhu, če ne gre drugače, se napoti v gore med tednom. Večkrat je že prehodil Slovensko planinsko pot, razne druge področne poti, hodi po tujih gorah in po gorah bratskih republik.

V imenu planincev mu želimo zdravja in nadaljnih delovnih uspehov.

Peter Ficko

ORIENTACIJSKA TEKMOVANJA

Občinski meddruštveni odbor planinskih društev v občini Žalec je imel v svojem programu ob ustanovitvi tudi organizacijo orientacijskih tekmovanj. Predstavniki društev so se zbrali in si pripravili ustrezen pravilnik o organizaciji, delu in ocenjevanju tekmovanja (delo je teklo od 8. 7. 1975 do 27. 3. 1976). Vsako leto se organizirajo najmanj tri in največ pet tekmovanj, navadno štiri. Dva sta v spomladanskem in dva v jesenskem kolu. Vsakokrat je organizator drugo PD.

Začeli smo leta 1975 in sicer na Homu, PD Zabukovica (3 P, 1 M, 9 Č), 1. junija na Mariji Reki, PD Prebold (4 P, 4 M, 12 Č), 12. oktobra na Čreti, PD Vransko (12 P, 3 M, 4 Č) in zadnje je bilo 7. decembra na Vimperku, PD Polzela (13 P, 4 M, 11 Č).

Letos je začela PD Polzela (3. 4. 1977), lani smo končali na Homu, skoraj že v snegu, začeli pa 23. maja na Bukovici, vmes pa še na Mariji Reki in Čreti. Zanimiva je ugotovitev, da kvaliteta in kvantiteta raste. Sedaj je sodelovalo 38 ekip (23 P, 7 M, 8 Č). Težave so pri delu trasiranja prog, ker gre vse na amaterski osnovi. Za taka tekmovanja naj bi tekmovalci imeli topografske karte 1 : 25 000 (ali 1 : 20 000 kot so za kataster), pa še vsi starih 1 : 50 000 nimajo. Marsikdaj si pomagamo z opisno metodo; teoretične primere pa rešujemo s kart.

Finančno nam za ta tekmovanja pomaga Občinska telesnokulturna skupnost v Žalcu, ki je pokrovitelj tekmovanj. Njen IO je sprejel letos stroškovnik za tako tekmovanje. Sedanjí predlog računa za organizacijo tekmovanja (razpis, organizacija, poročila, kontrolne zastavice, žigi, objava in ugotovitev rezultatov, ...) z 200 din, ter trasiranje proge (ogled, risanje, opis proge, postavitve in določitev KT, ...) 400 din; kontrolorji na KT po 50 din in sestavitev zapisnika (ekipe, točke, pritožbe, ...) 50 din. Tako nam ta skupna sredstva zadoščajo za eno tekmovanje, ker se zberejo skupaj za eno tako tekmovanje in običajno porabijo za planinski čaj s sendvičem za udeležence. Organizatorji pa opravijo delo zastoj ali pa z enako malico in včasih še s kako »dobro« besedo »užaljenega« tekmovalca.

Božo Jordan

DR. MILE JENKO

Konec lanskega leta 16. 11. je v Novem mestu umrl dr. Mile Jenko, sodnik novomeškega okrožnega sodišča v pokoju. Rodil se je 1. 10. 1886 v Litiji. Bil je ugleden pravnik, služboval je kot sodnik v Ljubljani, Slovenski Bistrici, Slov. Konjicah, Ptujju, v Litiji, bil je notar v Kostanjevici in v Kozjem, med vojno pa so ga Nemci izgnali v Novo mesto. Tu je bilo njegovo zadnje delovno področje, bil je sodnik najprej

okrajnega, nato okrožnega sodišča vse do svojega 76. leta. Bil je široko razgledan pravnik, odlikovalo pa ga je tudi globoko razumevanje za kulturo in druga področja človeškega delovanja. Bil je tudi znan planinec, zvest član planinske organizacije, ustanovljene v njegovih otroških letih. Prve korake v hribe je naredil v litijski okolici z očetom, kot gimnazijec je že spoznal Karavanke, kot študent na Dunaju je ob prostih dnevih rad zahajal na Korosko in Vorarlberg. Ko je služboval pod Pohorjem, je izrabil priložnost in ga spoznal po dolgem in počez. Dobro je poznal Julijce, često je bil na Triglavu, večkrat tudi s skupinami, ki jih je sam organiziral. Znana so mu bila tudi pota po Grintovcih. Tudi tja je večkrat popeljal kako skupino planincev. Bil je izredno dober hodec, športno usmerjen, vsakdanjo večurno hojo v naravi je štel za obvezen trening, ki ga je opravil sleherni dan, ne glede na vreme.

Ko so po drugi svetovni vojni novomeški planinci obnavljali Paderšičevo kočjo na Gorjancih, so člani PD Novo mesto na rokah znosili gradbeni material od Gaberja do vrha. Svoj delež pri tem je dal tudi pokojni dr. Jenko: skoraj vsak dan je po službi nosil v nahrbtniku hrano za delavce na gradbišču. Ob nedeljah je bil reden gost na Gorjancih, svojih večurnih dnevnih pohodov ni opustil, vse dokler so mu dala leta. Ko ni mogel več v naravo, je ure in ure presedel na balkonu in gledal po vrhéh Trdinove pokrajine, ki jim je bil toliko let zvest obiskovalec.

Planinci bomo ohranili spomin na idealnega ljubitelja gora sodnika dr. Mileta Jenka.

T. O.

REDNA LETNA SKUPŠČINA PLANINSKEGA DRUŠTVA KRANJ

Sedmega aprila 1977 so člani planinskega društva Kranj v dvorani občinske skupščine pregledali svoje delo v minulih dveh letih. Za vesel začetek so jim zapeli Gorenjci iz Nakla več planinskih, narodnih in umetnih pesmi. Predsednik PD Franc Ekar je v pozdravnih besedah podčrtal velik pomen navzočnosti naših družbenih in političnih predstavnikov, ki so s svojo udeležbo na skupščini pokazali tesno povezanost s planinsko organizacijo.

V poročilu je društveni predsednik prikazal, da združuje PD Kranj 3000 članov, od teh je kar 70 % pionirjev. Taka navzočnost najmlajših dokazuje, kako močno se je že razširila planinska misel na naših šolah in kako vneto je delo pionirskih mentorjev, ki jih marljivo vodi Franci Benedik. Uspešno je širjenje planinskih sekcij tudi v krajevnih skupnostih in delovnih kolektivih. Organizacija planinskih predavanj in izletov v najrazličnejše smeri so tiste delovne oblike, ki vedno privlačujejo ljubitelje

narave. Odsek za planinska pota se je okrepil z novimi člani in poskrbel, da so pota popravljena, napravljena nova in tudi lepo označena. Da bodo gore, ki jih obiskujemo, tudi zaščitene, skrbi odsek za varstvo narave, ki ga uspešno vodi Andrej Bauman. Tovariš Albin Vidmar je organiziral tečaje za planinske vodnike. Marljivi so markacisti, vzgojitelji začetne plezalne šole, predstavniki GRS, ki skoro brez odmora opravljajo v gorah svoje humano delo. Naši uspehi so tudi tesno povezani s požrtvovalnim delom oskrbnikov v naših postojankah in operativnih delavcev v društveni pisarni. Že dve leti tesno sodelujemo z družbeno političnimi organizacijami: SZDL, ZSMS, ZK, UJV, JLA, LM in TKS. Veliko nam je pomagal predsednik občinske skupščine tov. Tone Volčič.

Planinska zveza Slovenije ves čas spremlja naše delo in ga skuša podpreti in usmerjati. Hvaležni smo dr. Mihi Potočniku za njegov pozitiven odnos do naših prizadevanj. Planinstvo kot množična rekreativna dejavnost prodira med najširše plasti naših ljudi. Za čimboljše vrednotenje tega športa pa je potrebna vzgoja in ta

mora biti napisana z velikimi črkami v naših programih.

Tajnik Emil Herlec je prikazal številčni porast članstva v 12 odsekih in v 28 planinskih sekcijah. Pripravlja se nova sekcija za cicibane, za odrasle pa pri KS Vodovodni stolp in v Cestnem podjetju.

Društvo vzdržuje 2 planinski transverzali: »Gorenjsko partizansko«, za katero je bilo izdanih že 1800 knjižic in pot »Kranjski vrhovi«, za katero je bilo oddanih že prek 1400 vodičev. V preteklem obdobju je bilo organiziranih 86 skupinskih izletov, to so pionirski, mladinski in izleti odseka za planinsko hojo in vodništvo, ki jih organiziramo pod geslom »vsi občani hodijo v gore«. Skupno število udeležencev je naraslo prek 9000. Močno izstopa številna udeležba kranjskih planincev na pohodih k spomenikom iz NOB: po poteh partizanske Jelovice v Dražgoše; na Stol; Porezen; ob žici okupirane Ljubljane; ob dnevu Koroškega odreda na Kališče; ob srečanju borcev-aktivistov in planincev na Krško planino pod Krvavcem.

Planinsko zavest in ljubezen do narave so pomagala krepiti predavanja v šolah, sekcijah, odsekih in za širši krog v delavskem

Nova koča PD Kranj na Ledinah, odprta junija letos, veliki uspeh članov PD Kranj na čelu s predsednikom tov. Ekarjem

Foto Fr. Ekar

Motiv iz izleta »Vsi občani hodijo v gore«

Foto Fr. Ekar

domu. Skupno je bilo organiziranih 94 predavanj. Društvo je vpisalo 8200 prostovoljnih delovnih ur, ki so jih planinci opravili pri gradnji tovarne žičnice na Kališču, na Ledine, pri gradnji kočice na Ledinah, ki je že pod streho, zidavi kočice Gorenjskega oddelka na Krvavcu, pri popravilu kočice in vodovoda na Kališču, pri zaščiti zavetišča GRS na Krvavcu in drugih vzporednih dejavnostih.

Poleg tesne povezave z vsemi družbenimi faktorji v Kranju je društvo stopilo v stike tudi s tujino. Sodelujemo z italijanskimi planinci iz Rivolija, ki je pobrateno mesto med občinama, s planinci iz mesta Montelimara v Franciji in z zamejskimi planinci s Koroške.

V finančnem poročilu tov. Staneta Gantarja smo videli, da je društvo dobro poslovalo in dokazalo vestnost tudi v tej smeri. Sledila je slovesna podelitev društvenih priznanj — plaket. Dobili so jih: a) družbeno-politični delavci, ki so s svojim javnim družbenim delom dali podporo PD v Kranju in s svojo vlogo prispevali

k afirmaciji društva: dr. Marjan Brecelj, Drago Štefe, Stane Mihalič in Tine Orel ter b) odborniki PD Kranj, ki so z dolgotrajnim aktivnim delom v društvu veliko prispevali k njegovemu razvoju: Andrej Brovč, Emil Herlec in Janez Zajec.

V razgovoru so nato planinci prikazovali pomen varne hoje v gore, pomen varstva potov in narave sploh, o novih pridobitvah z gradnjo kočice na Ledinah, ki bo razbremenila množično hojo na Triglav in povedla naše ljudi v prelepi obmejni svet. V imenu Planinske zveze je skupščino pozdravil dr. Miha Potočnik, ki je poudaril, da je delo našega društva pravilno usmerjeno, saj skuša usmeriti množice na zdrava pota v gore, kjer se še pristno srečujemo in učimo ljubiti ta košček sveta, ki ima na majhnem prostoru zgoščenih toliko lepote.

Za nadaljnega predsednika društva je bil predlagan in soglasno izvoljen Franci Ekar, v upravni odbor pa 25 članov, ki so načelniki odsekov in zastopniki sekcij.

M. B.

Tov. Franci Ekar je na občnem zboru PD Kranj med drugim dejal:

Z več kot 3000 člani je kranjsko planinsko društvo na drugem mestu v Sloveniji in Jugoslaviji. Planinstvo postaja množična rekreacija delovnih ljudi s poudarkom na rekreativno izobraževalni dejavnosti. Da je temu res tako, potrjuje tudi podatek, da so se v to dejavnost vključile tudi osnovne šole in je tako v planinsko dejavnost vključenih kar 70 % pionirjev.

V naše delo pa se poskušajo uspešno vključevati tudi posamezne OZD. Pri sindikalnih organizacijah se ustanovljajo planinske sekcije, ki organizirajo osnovno planinsko dejavnost: planinske izlete, pohode in druge akcije. Njihovi predstavniki pa so po delegatskem principu vključeni v upravni odbor društva in tu soodločajo o vseh važnih vprašanih društva. Nedvomno je taka oblika uspešna, bolj kot če bi imeli množico malih društev, ki bi vsako po svoje životalo. Tu gre predvsem za združevanje idej, ciljev in sredstev.

Pravilno je ovrednotila množičnost planinskega športa tudi telesnokulturna skupnost občine Kranj. Prepričani smo, da bo to sodelovanje trajalo še naprej, saj je planinstvo resnično rekreativna in športna dejavnost.

Iz poročil PD Kranj navajamo še naslednje:

Planinsko društvo Kranj ima 26 šolskih planinskih sekcij, ustanavlja pa se tudi sekcija za cicibane.

V KS in OZD imamo 8 planinskih sekcij: KS Naklo, KS Mavčiče, Sava, Iskra, KŽK, Zdravstveni dom, Planika, Merkur.

Planinski izleti (ture) in pohodi: Osnovna dejavnost društva je, da množično vodimo občane v gore — varno in pod strokovnim vodstvom. V preteklem letu je bilo organizirano 86 skupinskih izletov, to so pionirski, mladinski in izleti odseka za planinsko hojo in vodništvo, ki jih organiziramo pod geslom »vsi občani hodijo v gore«. Skupno število udeležencev je naraslo preko 9000. Razen rednih izletov zelo izstopa številna udeležba kranjskih planincev pri raznih spominskih prireditvah NOB:

- pohod po poteh partizanske Jelovice v Dražgoše — prek 900 občanov,
- pohod na Stol — prek 350 občanov,
- pohod na Porezen — prek 250 občanov,
- pohod ob žici okupirane Ljubljane — prek 400 občanov,
- pohod ob dnevu Koroškega odreda na Kališču — prek 1800 občanov.
- pohod ob srečanju borcev — aktivistov in planincev na Kriški planini pod Krvavcem — prek 500 občanov.

Prav je, če omenimo, da skoraj ni izleta v planine, da ne bi pot peljala vsaj mimo enega obeležja iz borb naše revolucije. In ne malokrat ob tej priložnosti občani obnovijo bolj zapuščena spominska obeležja.

Prostovoljno delo: Društvene dejavnosti brez prostovoljnega dela ni. Z dobrim pristopom do planincev smo zabeležili v lanskem obdobju 8200 prostovoljnih ur. Verjetno je bilo še veliko nezabeleženih. Največ jih je bilo pri obnavljanju gorskih poti (saj imamo na našem področju 37 poti v skupni dolžini 178 kilometrov). Potem beležimo prostovoljno delo pri raznih predavanjih in praktičnem pouku planincev, pri vodstvu na izletih, v gospodarski dejavnosti: pri gradnji tovarne žičnice Ledine, pri gradnji Kranjske kočice na Ledinah, pri gradnji Koče Gorenjskega odreda na Krvavcu, pri

Na Lisci je bil 27. III. t. I. drugi recenzijski sestanek učnega programa za planinsko šolo. Na sliki so nekateri člani in sodelavci komisije za vzgojo in izobraževanje PZS. Od leve na desno: 1. Oto Planko, 2. Lojze Motore, 3. ing. Lilo Škerbinek, 4. Franc Vogeljik, 5. dr. Florjan Terčelj, 6. Lojze Anzelj, predsednik PD Sevnica, 7. dr. France Bernot, 8. Milan Vidmar, nač. ods. za hojo in izlete PD Kranj. Foto ing. Božo Jordan

popravilu vodovoda na Kališču in obnovi Koče koroškega odreda na Kališču, pri zaščiti zavetišča GRS na Kravcu ipd.

Na koncu naj poudarim še, da so imeli odseki in sekcije svoje letne konference z volitvami. Izvolili so tudi delegate za UO PD. Po našem statutu ima obvezno vsak odsek in vsaka sekcija svojega delegata v UO.

Tov. dr. Miha Potočnik je skupščino pozdravil v imenu Planinske zveze Slovenije in v imenu dr. Marjana Breclja, ki je dobil priznanje kranjskega društva pa sam ni mogel priti, čeprav že dolga leta sodeluje s PD, ker je velik ljubitelj gora, še posebno lepi spomini ga vežejo na Planinsko društvo Kranj, saj je bil nekaj časa mešan tega mesta. Tov. Potočnik je poudaril, da je na PZS vsem dobro znano, da je PD Kranj aktivno, uspešno, razvejano in pravilno usmerjeno; poznano je tudi, da nekatera društva manj uspešno delajo. Uspešno sodelovanje in podpora občinske skupščine, TKS, SZDL, ZSMS pomeni, da je PD Kranj družbenopolitično angažirano, kar je važen družbeni element v tem razgibanem življenju, ki ga zdaj doživljamo. Pri nas smo preveč enostransko usmerjeni v vrhunski in tekmovalni šport in je še veliko nepravilnega razumevanja do planinskih društev, taborniških organizacij itd. Vrhunski šport je potreben, vendar mislimo, da je organizirano planinstvo šport, ki nas s svojimi elementi pripravlja na resno življenje in delo.

Prav planinstvo je tisto, kjer smo vsi: od doktorja, inženirja, delavca in kmeta enaki in se v gorah pristno srečujemo. Jugoslovani smo navdušeni nad navijaškimi športi, vendar je takrat gledalec v pasivni vlogi, medtem ko je v planinah vsak aktiven ne glede na telesno konstrukcijo, z bistveno nalogo, da je človek del narave. Kdor je preveč oddaljen od narave, je velik revež v tempu, v kakršnem zdaj živimo. Zato mora pomen planinstva priti še bolj do izraza, kot do sedaj. Ne vem, kdo je pomembnejši ali en sam Čosić — ali PD Kranj, ki poskuša množico ljudi spraviti v hribe. Delo PD je družbeno pomembno delo za vzgojo množic, za njihovo fizično in psihično kondicijo. PD Kranj s svojim sekcijami prizadevno prodira v tovarne, v krajevne skupnosti, šole z nalogo, da tam začne z delom, zato moramo tako množičnost pohvaliti. Ljudi je treba vzgajati, da bodo postali planinci.

Ideja o preusmeritvi ljudi s Triglava bo verjetno težko izvedljiva, ker je Triglav gora, ki je globoko zasidrana v zavesti naših ljudi. Jasno pa je, da je treba organizirati izlete tudi na Pohorje, Haloze, v Gorice itd. Izreči je treba tudi priznanje, ker čutite potrebo, da bi ljudi preusmerili v obmejne predele. Sedaj nam je uspelo, da gremo v gorah lahko prav do meja, kar včasih zaradi raznih incidentov na meji, prisotnosti koroških Nemcev z naše strani ni bilo izvedljivo. Zato je pozitivno, da nas čim več hodi na »Kranjske vrhove«. Posebno vprašanje pa je varstvo okolja in obnašanje v gorah. Planinstvo v Sloveniji je predvsem kulturni pojav oziroma odnos do ljudi, živali, rastlin. Cilj je priti na neki vrh in uživati kot kulturni človek, kot leta 1893, ko smo bili majhna družba tako tudi danes, ko nas je veliko. V planinskih domovih se je treba boriti proti primitivizmu, alkoholizmu in hrupu. Teh nalog se je treba lotiti plansko. Tu imajo veliko vlogo šole. Naš cilj je čuvati Slovenijo, ki ima na tako majhnem prostoru toliko lepote. Povezava med PD Kranj in PZS je dobra. Včasih sicer nastane kakšna meglica, ki se hitro razpuhti. Saj se v razgovorih problemi konstruktivno in tolerantno razčiščujejo. Planinska zveza bo vedno omogočila poštene razgovore. Delegacija bo lahko prišla na seje glavnega in izvršnega odbora. Mislim, da je plodno in sprejemljivo, da se prijateljsko pogovarjamo z vsemi, tudi z ozirom na regije. Včasih se sicer nekaterim preveč muči in hočejo na hitro nekam poleteti in se pri tem zaletijo in tudi res nekam poletijo, pa je vprašanje kam. Zato ne smemo zameriti starejšim tovarišem, ki vsako stvar sicer bolj počasi, pa temeljito premislijo. Zato pa je potreben dialog, da najdemo pravo rešitev. PZS pozdravlja nekatere ideje in pobude, ki jih je dalo PD Kranj, ker so dobre in težijo v pravo smer.

Planinsko društvo Luče se javno zahvaljuje vsem društvom, ki so prispevala sredstva za izgradnjo koče na Loki pod Raduho. Do 1. 7. 1977 so nam priskočila na pomoč naslednja društva:

PD Prevalje 1000 din; PD Tomos Koper 1000 din; PD Kum Trbovlje 500 din; PD Rogaška Slatina 1000 din; PD Prebold 1000 din; PD Velenje 1000 din; PD Zabukovca 1000 din; PD Velenje — člani 1480 din; PD Polzela 1000 din; PD Lisca Sevnica 2000 din; PD Dol pri Hrastniku 1000 din; PD Jesenice-Javornik 1000 din; PD Ravne na Koroškem 3000 din; PD Šoštanj 2000 din; PD Mariborski tisk 500 din; PD Mežica 2000 din; PD Železničar Celje 1000 din; PD Ptuj 1000 din; PD Škofja Loka 500 din; PD Javornik

500 din; PD Železniki 500 din; PD Jesenice 500 din; PD Vuzenica 1000 din; PD Žel. Celje — člani 650 din; PD Dravograd 500 din; PD Šmarna gora 1000 din; PD Brežice 1000 din; PD Radeče 500 din; PD Bohinjska Bistrica 200 din; PD Poljčane 300 din; PD Bohor Senovo 1000 din; PD Rimske Toplice 500 din; PD Kočevje 1000 din; PD Hrastnik 500 din; PD Jezersko 1500 din; PD Velenje — člani 1120 din; PD Šentjur 1000 din; PD Mura — Murska Sobota 500 din; PD PTT Maribor 500 din; PD Sovodnj 200 din; PD Celje 10 000 din.

Zahvaljujemo se za materialno in moralno pomoč!

ALPINISTIČNE NOVICE

NORMALNA POT NA NANGA PARBAT

Po »ÖBZ« 1976/10 so se štirje Gradčani (Sieg Gimpel, R. Schauer, H. Schell in H. Sturm), člani graške sekcije ÖAV avgusta 1976 povzpeli na Nanga Parbat po jugo-zahodnem grebenu na vrh (8125 m). Dr. Herrligkoffer je tu s svojo ekspedicijo 1975 prišel do 7500 m. Gradčani so s tem odprli najkrajšo pot, ki nima posebnih težavnih mest, na Nanga Parbat. Gradčani so s tem opravili tudi peti vzpon na ta vrh. Prvi se je tu poskušal A. F. Mummery 1895 in šele po skoraj 60 letih se je Hermannu Buhlu posrečil prvi vzpon na vrh leta 1953 in to v dramatičnih okoliščinah, ki jim je takrat lahko bil kos le Buhl. Gradčane je vodil Schell, zdravnik je bil dr. G. Mayer, ki pa ni prišel na vrh, ker je moral zaradi nove namestitve prej se-stopiti. Poročilo pravi, da so se Gradčani držali posebnega, v glavnem avstrijskega sloga lahke ekspedicije.

T. O.

SHAWAGUNKS

»La Montagne et Alpinisme« 1976/3 poroča tudi, da sta Simone Badier in J. C. Droyer nekaj dni plezala tudi v pečinah Shawagunks, 180 km severozahodno od New Yorka.

Te pečine so kot nalašč za prosto plezanje. Varovanje je zares zanesljivo. Tamkajšnji plezalci so zato potisnili meje prostega plezanja zelo navzgor, vendar težavnost zato ne presega V+ ali VI v Fontainebleauju. Droyer je plezal »Foops«, v katerem je streha, ki štrli 3 metre iz vertikale. Drojer je to 3 metrsko streho splezal prosto.

T. O.

ČEHI NA NORVEŠKEM

Marca 1976 je pet čeških alpinistov (Janis, Plachecky, Rakoncaj, Sirl in Schmid) preplezalo angleško smer v Trollrygen. O smeri smo že poročali kot o mojstrovini angleških plezalskih prvakov. Čehi so to smer prvi zmogli pozimi.

T. O.

HAN TENGRI

O severni steni Han Tengri smo natančneje poročali leta 1976, po sovjetskem obširnem in tehnično zelo natančnem poročilu, ki je izšlo v »Alpinismusu« 1976/2. Moskovsko ekipo je vodil E. Mislovski, pet alpinistov iz Alma Ate pa B. Studenin. Han Tengri je visok 6955 m, severna stena 2600 m. Naskakovali so jo leta 1972 in 1973, vdala pa se je leta 1974 v desetih

dneh. Na vrh so prišli 1. avg. Zapis o tem in posnetek stene (L. Opahovski) je objavila tudi »La Montagne et Alpinisme« 1976/3. Sovjetska ekipa je z ono iz Alma Ate štela 13 mož, osnovni tabor so imeli v višini 4000 m, sicer pa so zaradi izredno trdih razmer postavili v steni tabore v višini 5100, 5250, 5350, 5550, 5900, 6200, 6500 in še 6700 m, torej osem višinskih taborov. Rusi imenujejo to goro Han-Tengri. Več o tem bomo zvedeli iz poročila, ki nam ga je poslal Rototajev, zaslužni mojster športa SZ. Tuji viri imenujejo goro Čan-Tengri.

T. O.

DVE V DAUPHINEJI

V La Meiji (Couloir des Corridors, 3370 m), v severni steni je ta smer v Pic Central de la Meije od l. 1879 čakala na zimskega obiskovalca. Smer je bila ves čas na glasu kot izredno težka, včasih zaradi ledu nepreplezljiva. 29. in 30. dec. 1973 sta zimsko prvenstveno naredila dva plezalca iz Grenobla.

Druga smer ni čakala toliko časa na zimskega junaka, kajti julija 1950 sta jo preplezala Victor Chaud in vodniški aspirant Emil Cortial. Smer teče po Chaud Couloir, po »vročem« ozebniku v Dent Nord del Pelvoux (3680 m). »Vroči ozebnik« je na glasu kot najbolj strmi ozebnik v Zahodnih Alpah. Po 25 letih sta januarja 1974 v Couloir z nagibom 70° vstopila Jean-Marc Boivin in André Berry ter v 18 urah plezanja z dvema bivakoma stvar opravila.

T. O.

ALPINIZEM V ROMUNIJI

Vlad Petcu je v Bicazu v Bicegih splezal solo dve smeri z oceno VI+. Radu Slavoaica je sam opravil z »Veliko počjo« v Bucegih, ocena V+. »Modro poč« (VI+) so večkrat preplezali tudi pozimi 1973/74. Kaže, da alpinizem dobro poganja svoje korenine tudi v Karpatih.

T. O.

PIT SCHUBERT

O tem vrhunskem münchenskem plezalcu smo poročali v zvezi z njegovim vzponom na Annapurno IV. Vsi so ga imeli že za izgubljenega, prestal je neverjetno kalvarijo, prišel na vrh z že načetimi nogami, sestopil kakor v transu, ves spremenjen od nadčloveške preizkušnje. Dolgo je bil v bolnici. Kirurg mu je rešil noge, prste pa so mu morali amputirati. Avto bo lahko vozil, plezati pa ne bo mogel več.

T. O.

MEDNARODNI SEJEM ŠPORTNIH POTREBŠČIN

Sejem v Münchenu je največji te vrste na svetu. V l. 1976 je bil odprt od 26. do 29. februarja, torej vsega skupaj štiri dni. Dostop imajo samo proizvajalci in trgovci. Tu se usmerja proizvodnja in prodaja za naslednje leto, tu se razstavljajo novosti, tu se po trgovskih interesih proizvodnja uvaja ali ustavlja. Novosti v l. 1976 so zajele tudi mnoge alpinistične in smučarske rekvizite.

Pri smučeh ni bistveno novih stvari — že nekaj časa je »design« zelo pomembna atrakcija, »kompakt-ski« prevladuje, iz varnostnih razlogov so se uveljavili gumijasti zgornji robovi, vezli so take, da niso več odvisne od čevlja in podplata, tako se prilagajo tudi na škornju, plastični čevlji so zdaj taki, da se z njimi tudi »lahko hodi«. — Zadnja ura, res je čas!

Med vrvmi se je najbolj odrezala »Edelweiss«. Nova 10,5 mm »Edelweiss« zdrži štiri sunke po UIAA, dolga je 40 m in je 20 % cenejša kot druge take s premerom 11 mm. Stane 1090 avstr. šilingov. Najbolj

so iskane rdeče vrvi. Plezalna lestvica »Edelweiss« ima samo zgornjo deščico iz aluminija, vse drugo je iz istega materiala kot vrvi (215 ÖS). Nov je »rekvizitni pas« za obešanje vponk in klinov, nov tudi totalni plezalski pas iz enega samega kosa (652 ÖS), nov je tudi model plezalnikov »Klaus Hoi« z jeklenim vložkom v podplatu (ca. 1000 ÖS) in težji model imenovan po istem plezalcu. Na ta model je možno navezati dereze (1500 ÖS). Nova je angleška čelada »Joe Brown« (65 DM). Pozornost je vzbujala švedska spalna vreča »Tagoss«: 1 kg teška, z zadrgo ob strani, vrhnja prevleka lakasti najlon. Dalje 1,7 kg težki šotor z dvojno streho, 120 cm visok, 120 cm širok, 210 cm dolg.

»Salewa« kani prodreti z derezami iz železa »wida«, ki so izredno odporne in jih ni treba brusiti (87 DM). Veliko zanimanje je trgovina pokazala za votlo vponko s skoraj enako vzdržljivostjo: kakšen prihranek pri teži! Dve leti so pripravljali cepin iz titana, 500 gr (400 DM). Je sicer drag, toda producent »Interalp« meni, da ga bodo specialisti kupili.

T. O.

VARSTVO NARAVE

NARODNI PARK VISOKE TURE — MRTVOROJENEC?

V »Der Bergsteiger« 1976/7 beremo: Leta 1971 so deželni glavarji Koroške, Tirolske in Salzburške v Heiligenblutu podpisali listino, po kateri naj bi se ustanovil avstrijski nacionalni park Hohe Tauern. Tako naj bi se za prihodnost ohranila pokrajina, ki je za Avstrijo zelo reprezentativna zaradi svoje lepote in prvobitnosti.

Zdaj se v tem področju načrtuje energetski veleprojekt, ki spreminja zgoraj omenjeno listino o narodnem parku v farso. Konec februarja 1976 so planerji elektrocentral predstavili končni projekt za ogromno zajetje v Dorfertalu pri Kalsu. 18 potokov naj bi ga zalilo s tisto vodo, ki naj bi pomenila bistveno sestavino osrednjega področja načrtovanega nacionalnega parka. Jeseni 1975 je ÖAV na svoji skupščini zahteval, naj bi se ohranili vsaj nekateri potoki v njihovi prvobitnosti. Elektroplanerji pa so kljub temu izjavili, da tehnično in gospodarsko najboljša rešitev terja za pridobivanje energije sleherni potoček, ki se da napeljati v zajetje. ÖAV sodi, da se o najboljši rešitvi lahko govori šele tedaj, če bi se energetske gospodar-

stvo odreklo nekaterim potokom (Isel v dolini Umbal, Tauernbach, Innerschlöss, Gössnitz pri Heiligenblutu). Predloženi projekt je kvečjemu maksimalen, ne pa optimalen. Načrt o nacionalnem parku je torej spodbit.

Člankar v »Der Bergsteiger« končuje: »Čas je, da politiki Koroške, Salzburške in Tirolske povedo, če so še za izjavo iz leta 1971.« Z njo so se zavzeli za ustanovitev nacionalnega parka Visoke Ture.

T. O.

ZOPER HELIKOPTERJE IN SMUČARSKO MOTORNE VLAČILCE

Nemški in avstrijski AV sta se po zgledu Bavarske uprla zoper izkrcavanje smučarjev na snežnih progah in zoper vsako motorno prevažanje smučarjev na starte. Zoper ta način smučarske »industrije« se je izrekel tudi UIAA in se pri tem skliceval tudi na ukrep bavarske vlade. Na Bavarskem smučarji ne smejo uporabljati niti helikopterjev niti motornih vozil za vzpon na smučarski start. Dovolj je že druge mehanizacije!

T. O.

IZ PLANINSKE LITERATURE

75 LET PODRAVSKE PODRUŽNICE SPD S SEDEŽEM V RUŠAH

PD Ruše je ob svoji 75-letnici izdal brošuro z gornjim naslovom. Napisal jo je ing. Josip Teržan, po rodu Savinjčan iz Petrovč, po srcu in delu pa Rušan in Pohorec, ki planinstvu in posebej Ruški koči že petdeset let posveča ves svoj prosti čas. Z društvom in z razvojem Ruške kočje je srčno povezan, napredek društva in kočje mu je edina veljavna nagrada. V tej brošuri nas na kratko informira o Pohorju in Ruški koči, o PD Ruše, o dostopih do Areha, o zgodovini tega častitljivega spomenika, o podravski planinski podružnici v Rušah (1901) in njeni zgodovini (1901 do danes), o partizanskem Pohorju in o novem Arehu, zimsko-športnem središču, ki je v načrtu. Kratko, jedrnato, z izbranim tekstom! Priložen je zemljevid »Iz Maribora čez Pohorje v Slovenj Gradec« — po transverzali 1.

Jedrnata informacija v okusno opremljeni, mikavni brošurici!

T. O.

PLANINSKI BILTEN PD »DELO« LJUBLJANA 1977/14

O planinskem glasilu delavnega PD »Delo« smo že poročali. Takih glasil se po družtvih poraja vsako leto več v različnem obsegu, obliki in opremljenosti, kajpada tudi po vsebini. Bilten tako velike hiše, kot je »Delo«, se med temi glasil posebej odraža in kaže, da je veselje do pismenega sporočanja ena od pomembnih sestavin planinstva, da kulturne strani planinstva ne moremo odstraniti, tajiti ali omalovaževati. Ogronna je znanstvena, poljudnoznanstvena, kronološka, zgodovinska in dopisno-publicistična literatura o planinstvu in alpinizmu, ki skoraj vsa zadovoljuje najrazličnejše interese: športne, vzgojne, raziskovalne, romantične itd. To je edina fizična spretnost in izurjenost v naravi, ki se po tej literaturi združuje z duhovnim, razumskim in čustvenim doživljanjem. Taka rekreativna dejavnost je pravi in potreben korektiv v moderni človeški družbi. Zato ima planinstvo zelo pomembno socialno vsebino. Prebiranje biltena, ki ga imam v rokah, nam to na prvi pogled dopoveduje:

V »Planinskem leksikonu« so objavljene Titove ilegalne poti čez Karavanke, Partizanski kanali čez planine, Naše planinke ob Dnevu žena, v rubriki »Z naših izletov« se sprehodimo od Stola in Dražgoš do Golt, barvna karta Durmitora opozarja na izlete PD Delo v letu 1977, srečanje z zamejskimi planinci potrjuje programsko na-

rodnoobrambno orientacijo slovenskega planinstva vse od ustanovitve l. 1893, športni strani planinstva sta posvečena članka o orientaciji, rubrika GRS spominja na dve nedavni tragediji, na belo smrt na Zelenici in na slovo od idealnega človeka Milana Ciglarja. Blesteča barvna priloga prikazuje »Zavarovano rastje«. Slede še »Društvena poročila« in »Dokumentacija«. Urednik PB je Jože Gašparič, tipka in razmnožuje jih Pavla Korošec, za odtise skrbi Hašim Redžepi, za tisk Jože Liberšar, za nalepke Franc Škerjanec, za vezavo Tončka Lipovšek.

Na ovitku pritegne oči mogočna slika Mojstrove, Slemena in Travnika. Skratka, publikacija, ki je v čast delovni organizaciji, njenim planincem in posebej vsem, ki pri njej sodelujejo.

T. O.

P. S.

Prispevam naj k temu poročilu še popravek k članku »Naše planinke« na str. 4 biltena »Delo«. Avtor v glavnem navaja tiste članice delovne organizacije »Delo«, ki so že bile na Triglavu (kar 40 jih je), ali imajo za seboj pomembne vzpone (na Mt. Blanc, Monte Rosa, Grossglockner itd.), v uvodu pa govori o pomembnih tujih in domačih alpinistkah. Pri tem seveda mora priti do neke razporeditve, klasifikacije. Avtor je — gotovo nehote — uvrstil Barbko Lipovšek-Ščetinino, profesorico geografije in alpinistko vrhunskega razreda, med »znane« alpinistke, ne da bi, kakor pri drugih, povedal, zakaj je bila znana.

Pokojna Barbka je bila res predvsem skromna, a prav zato navedimo še enkrat: Barbka je 14 let stara prvič preplezala slovensko smer v Triglavu in to z očetom, velikim glasbenikom in alpinistom; z 18 leti je imela za seboj že 21 vzponov, med njimi take, kot so Čopov steber in Jugov steber v Triglavski in Herletova v Ojstrici, 20 let stara je preplezala Skalaško smer (kar štirikrat), Aschenbrennerjevo v Travniku, direktno v Špiku, s Heleno Lužarjevo — kot prva ženska naveza — je ponovila Čopov steber. To so sami veliki plezalni uspehi za izurjenega, starejšega plezalca. 21 let stara je sama preplezala Hornovo smer v Jalovcu, s Petrom Ščetininom pa sedem vzponov v Treh Cinah, med drugim direttissimo v Veliki Cini, kot prva ženska na svetu. Čeprav v hribih tako zagnana, je leto nato, pri 21 letih, že diplomirala na l. stopnji. In potem leto za letom po 15 do 25 velikih vzponov. Bila je prva ženska, ki je preplezala Gruzinski steber in oprabila malo prečenje orjaške stene Bezengi

v Kavkazu. Ponovno je s soplezalko preplezala Čopov steber, s Ščetininom kot prva ponovila vrsto naših najtežjih smeri, plezala ponovno v Cinah, v Petit Dru in dosegla tudi uspeh, ki v svetovnem merilu še vedno mnogo pomeni: V Pamirju je z možem Petrom Ščetininom prečila Pik Lenin in dosegla naš ženski rekord, stopila je na teme 7134 m visokega Pik Lenina. Delala je za planinstvo tudi kot predsednik Akademskega planinskega društva, bila tajnik GRS, član alpinistične komisije PZS, povrh pa še diplomirala na ljubljanski univerzi in se zaposlila na pedagoški gimnaziji, zraven še vpisala zgodovino in diplomirala iz I. stopnje, napisala »Zgodovino planinstva do prve svetovne vojne«, vmes plezala v švicarskih, avstrijskih, italijanskih gorah same velike smeri, ki so v čast najboljšim plezalcem na svetu. Mednarodna zveza alpinistk »Rendez-vous de Haute Montagne« jo je sprejela v svoje članstvo. Kot taka je za knjigo, ki jo

je napisala predsednica te zveze Reznicek leta 1967, prispevala poglavje o slovenskih alpinistkah. Torej: alpinistka svetovnega formata, naša »najvišja« ženska, profesorica zemljepisa in zgodovine, planinska aktivistka — organizatorica, zraven pa še skrbna, dobra mati, žena, gospodinja — edinstvena ženska, povrh pa res tako skromna, da se mi ne zdi nič presenetljivega, če je med alpinistkami v zgoraj omenjenem članku zdrknila samo med »znane« alpinistke. Zato naj se mi ne zameri, če izrabljam priložnost in na kratko ponovim, kar je obširneje o njej z občutkom in prisrčno povedala pesnica in alpinistka Darinka Petkovšek (gl. Planinski Vestnik 1975, str. 453—455). In kar mnogi vedo. Toda — živi kaj hitro pozabijo na velika dela tistih, ki jih ni več. Na Barbkina ne bi smeli pozabiti: spadajo v vrh slovenskega in jugoslovanskega alpinizma.

Tine Orel

RAZGLED PO SVETU

KONFERENCA O VELIKIH IN MALIH EKSPEDICIJAH

Anglija, domovina ekspedicij, je po Messnerjevem in Habelerjevem Hidden Peaku priredila razpravo o tem, katera vrsta ekspedicije je boljša. Messnerjevo tezo o malih ekspedicijah je dve uri in pol zagovarjal Messnerjev prijatelj in soplezalec Peter Habeler, Christian Bonington pa je bil na strani velikih. Strokovnjaki, ki jih je na zborovanju zbrala »National British Mountaineering Conference«, pa so bili za salomonsko rešitev, češ da za najvišje gore na zemlji ni recepta. (Bonington je leta 1970 s tovariši preplezal južno steno Annapurne I, leta 1975 pa je vodil ekspedicijo na Everest, ki se ji je posrečilo premagati jugozahodno steno Everesta. Kraljica Elizabeta ga je zato odlikovala z naslovom »commander« britanskega kraljestva.)

T. O.

TIRIČ-MIR JE ZAHTEVAL ŽRTEV

Jeseni leta 1975 je odšel v Hindukuš Fritz Stammberger, 36 letni alpinist, ki smo ga v tej rubriki večkrat imenovali, da bi še enkrat poskusil priti na Tirič Mir. Gora ga je zavrnila leta 1962 v višini 7200 m. 27. septembra 1975 je sam odšel iz doline Barun in si izbral jugovzhodni greben. Nobeden ne ve, ali je drzni samotar vrh

dosegel ali ne. 6. okt. je meteorološka postaja v Ravalpindiju napovedala skrajno slabo vreme. Stammberger se ni vrnil. Vzdignil se je helikopter, seveda brez uspeha.

Stammberger je bil gotovo eden od zelo vidnih alpinistov v zadnjem desetletju. Po rodu Monarkovčan, star 36 let, po poklicu tiskar, od l. 1968 lastnik tiskarne v Aspen (ZDA). L. 1961 je potoval okoli sveta in se mimogrede povzpел na visoke vrhove v Kašmiru, Hindukušu, Nepal, Burmi, Vietnamu, na Japonskem in na Alaski. Bil je tudi na Araratu (5165 m) na Demavendu (5654 m) leta 1962 sam na Tirich-Miru (7708 m), 500 m pod vrhom. Leta 1963 je bil v prvi nemški smučarski ekspediciji na Čo-Oju, o čemer smo obširno pisali. Leta 1964 je sam z enim Šerpo prišel na vrh Čo-Oja. Tovariši — po mnenju dr. Herrligkofferja niso bili dovolj aklimatizirani — so v taboru pod vrhom podlegli težavam. Leta 1969 je Stammberger poskušal priti na Aconcagua (6958 m), vendar se mu je to posrečilo šele naslednje leto. Prišel je na vrh čez južno steno — sam. Leta 1972 si je ogledoval južno steno Makaluja in pri tem prišel precej visoko. Od l. 1970 je imel v načrtu tudi Južni tečaj — s smučmi. Avanturist, ki se je neverjetno zanašal na svojo moč in sposobnosti! Imel pa je res tudi nekaj pokazati.

T. O.

TELESNE POŠKODBE ZAVOLJO MRAZA IN PLAZOV

ING. PAVLE ŠEGULA

1. Uvod

Plazovi so terjali žrtve, odkar ljudje hodijo po zasneženih strminah. Pri tem seveda ni važno, kakšni razlogi jih vodijo k temu: delo, šport, lov, vojaške dolžnosti in podobno. Pogosto so plazovi zasuli cele vasi; staro in mlado je pomrlo zaradi smrtonosnega objema nezaustavljivih snežnih gmot. Priznati moramo, da je bera smrti odločno narasla z organiziranim planinstvom, smučanjem in alpinizmom. Hkrati se je tudi povečalo naše znanje o vzrokih smrti, zlasti o poškodbah in smrti zaradi ohladitve, o vlogi vremenskih okoliščin, o omrzlinah, še prav posebno pa o vzrokih smrti in poškodb v plazovih.

Opazen je velik napredek metod oživljanja, znani so odlični posegi, s pomočjo katerih zasutega spravimo k zavesti, mu rešimo omrle ude in druge dele telesa ter mu pomagamo premagati nenadne in nepričakovane zaplete, ki se pogosto pojavijo pri nesrečah v plazovih in zavoljo mraza.

Uvodoma naj poudarimo, da morajo nekaj teh koristnih podatkov vedeti vsi tisti, ki usmerjajo svoje delo v korist trpečim. Korak med življenjem in smrtjo je pogosto tako neopazen, da se moramo vsak hip, ob vsakem zasutem in omrzlem človeku potruditi do skrajnih meja. Pogosto se je namreč že izkazalo, da so navidez mrtvi oživeli in živeli dalje mnogo desetletij. Nasprotno pa tudi ni malo primerov, da so nepričakovano umrli varovanci, za katere smo bili prepričani, da se jim ni česa bati. Če torej pišemo nekaj odstavkov o smrti in poškodbah zavoljo mraza in plazov, imamo za to svojo utemeljitev; predvsem pa velja ugotovitev, da mora osnovno znanje in veščine obvladati vsakdo, ki ima opravka na organiziranih smučiščih, ki hodi v gore tudi v hladnih letnih časih in pozimi in zlasti tisti, v čigar rokah bo morda že kmalu tuje življenje, življenje delovnega tovariša, sodelavca, gosta, turista.

Marsikaj tega, o čemer bomo pisali je že precej dognanega, še mnogo pa je tudi skrivnosti. Iz plazov so že odkopali zasutega, ki je preživel teden dni strašne samote v belem grobu, kaj pogosto pa ni pomoči žrtvam, ki jih je plaz komaj zasul in so jih našli po nekaj minutah. To pomeni, da je težko z zanesljivostjo reči, koliko časa živi zasuti v snegu. Tabela, ki smo jo predstavili v poglavju o reševanju s tehničnimi pripomočki, je samo pogojno pravilna, v celoti pa velja nauk, ki izhaja iz nje: rešujemo sistematično in preudarno, ne zamudimo niti sekunde. In še tole: bodimo strokovno kar najbolje pripravljeni na preizkušnjo. Znanje bomo hudo potrebovali.

Poglejmo, na hitro, s kakšnimi poškodbami in okvarami imamo opravka.

- Psihični šok
- Poškodbe zavoljo zračnega pritiska
- Rane in zlomi
- Zadušitev
- Poškodbe zaradi mraza in ohladitve
- Poškodbe zaradi oživljanja in reševanja

Našteli smo šest poglavitnih poškodb oziroma okvar telesa, ki jih lahko dobi žrtev plazov. Jasno je, da do poškodb zaradi mraza pride tudi izven plazov, dostikrat je zasuti zavoljo izolacijskih lastnosti snega v plazov celo do neke mere zaščiten pred mrazom in v celoti pred vetrom. Zato morajo reševalci dobro paziti, da ne nastanejo dodatne poškodbe, ko zasutega odkopljejo iz plazov. Očitno je mnogo priložnosti, da trpimo škodo. Od trenutka, ko se zavemo, da nam resno grozi plaz, ko vidimo, da nas je zajel in da nas nosi, ko smo v njem in ko pride rešitev se zgodi marsikaj neprijetnega, da ne rečemo usodnega. Vse to je odvisno od nas samih, od preudarnosti, od velikosti in globine plazov, od tega, kje nas plaz nosi, kakšen je način gibanja plazov, kakšen je sneg, koliko je v njem kamenja in drugih primesi ter od drugega.

2. Podrobnosti o telesnih poškodbah

Vzroke poškodb po gornji razčlenitvi si bomo ogledali podrobneje v naslednjih odstavkih. Če nevarnost poznamo, se je lažje ubranimo in vplivamo na varovance.

Psihični šok

Ob pogledu na bližajoči se plaz marsikoga popade groza. Neukega že zavoljo nenavadnega dogajanja, poučenega zato, ker ve, kaj vse se mu lahko primeri. Strah in groza sta torej pogosto prva občutka, ki sta od primera do primera različno močna in povezana z nehotenimi ugodnimi ali neugodnimi posledicami. V skrajno neugodnih okoliščinah prizadeti umre hitre smrti, sicer nepoškodovan in nedotaknjen. Smrt zavoljo psihičnega šoka je po vsem videzu pogost pojav. Iz dosedaj znanih površnih podatkov, ki ne temelje na izsledkih raztelesenja bi utegnili reči, da pobere šok 20 % vseh žrtev. Te so sive ali sivobele v obraz, barva ustnic pa je normalna in ne plava, kot pri zadužitvah. Te zunanje znake večidel tudi slučajno navzoči zdravniki jemljejo kot znamenje smrti zaradi šoka. Diagnoza pa ni povsem zanesljiva, saj kažejo podobne znake še ljudje v globoki nezavesti in ljudje, ki so umrli zaradi izčrpanosti ali pa so zmrznili in se ohladili.

Zahtevnejši zdravniki, ki bi radi nekoliko temeljiteje obdelati to vprašanje, so prepričani, da so čisti psihični vzroki le poredkoma vzrok smrti. Skoro vedno delujejo hkrati še drugi pojavi. Tako je npr. možen povod smrti krč v grlu zavoljo nenadnega mraza ali mehničnega draženja občutljivih organov v govtancu, glasilk, sapnika ali pa nenadnega stisnjenega prsnega koša in trebuha.

Seveda se žrtev zavoljo strahu lahko onesvesti in tako posredno ne more ukrepati, se upirati uničenju. Zadosti je že, da ji jezik, izbljvki in podobno zapro vhod v sapnik.

Še pomembnejše za reševalce je pravilno ukrepanje po nesreči, saj takrat lahko bolj vplivamo na potek dogodkov.

Znano je, da številne žrtve plazov doživljajo kritična obdobja, dneve ali celo tedne potem, ko so že v varnem in normalnem življenjskem okolju. Tlačí

jih mora, nemirno spe, imajo občutek strahu, so nespečni pa spet pogosto zaspani, boje se zaprtih prostorov, težnje v dvigalu. Semkaj sodijo še raztresenost, pozabljivost, hitra utrujenost, grozljive sanje, v nekaterih primerih smrt.

Poškodbe zavoljo zračnega pritiska

Podobno kot strah in presenečenje negativno deluje na žrtev, še predno jo zagrnejo snežne gmote, tudi povečani zračni tlak povzroči hude posledice že v času, ko je plaz še sploh ni dosegel. Opravka imamo z nad pritiskom, ki se ustvarja na čelu plazov in s tlačnim valovanjem, ki je po svojem bistvu podoben valovom ob eksploziji bombe ter reden znanilec in spremljevalec vseh pršnih plazov. Povečani tlak deluje na čelu plazov ter je odvisen od gostote snega oziroma mešanice snežnega prahu in zraka ter hitrosti plazu. Vrednosti so zelo različne, zato tudi nad pritisk doseže 0,02 do 0,12 atmosfere. Znano je, da ta tlak ne more povzročiti smrtnonevarnih poškodb, dosti hujše pa je tlačno valovanje.

Dogajanje je fizikalno še dokaj neraziskano. Domneva, da gre za pojave, ki se odvijajo z nadzvočno hitrostjo in hudim vrtnčenjem. Udarni valovi imajo za ljudi zelo škodljive učinke, po katerih posredno in v primerjavi z učinki eksplozij znane moči sklepamo na pritisk, ki izdatno naraste prek normale. Posledice so zelo obsežne: od počenega bobniča (1,16 a) do raztrganih pljuč (1,44 a). Bistvena za nastanek škode je hitra sprememba pritiska.

Posebno nevarni so pršni plazovi zategadelj, ker se v takem plazu in pred njimi zvrtniči mešanica zraka in snežnega prahu, gostote 2 do 20 kg/m³. Če ta mešanica zaide v pljuča, se snežni delci stale in žrtev takorekoč utone! Kot varnostni ukrep priporočajo, da si v nevarnosti zatisnemo usta in nos s puloverjem ali kako drugo tkanino, ki deluje kot filter.

Rane in zlomi

Človek, ki ga nosi plaz, ima malo možnosti, da bi odločal o svoji usodi. Zato se mu spotoma primeri vse mogoče, zlasti če se ob nesreči ni mogel znebiti smučī, nahrbtnika, cepina in druge opreme. V snežni gmoti delujejo na zasutega različne sile, stiska in tlačī ga težki sneg, plaz ga pritisne ob skalo, drevo, steno, skupaj s snegom pada prek skokov in skalnih pragov, v prepade.

Nevarno za zasutega je tudi kamenje, ki ga nosi plaz; debela, veje, kosi ledu ga ne ogrožajo nič manj.

Od tega dobi zasuti težke notranje in zunanje poškodbe, zlome rok in nog, rane. Kaj pogosta posledica je pretres možganov. Zelo številne so telesne poškodbe, kadar imamo opravka z žrtvami, ki jih je plaz zasul v zgradbah, avtomobilih, vozilih za teptanje in vzdrževanje smučīšč. Skoro praviloma so te poškodbe tudi največkrat smrtno, medtem ko v drugih primerih niso same po sebi usodne. Podrobnejših podatkov o poškodbah v plazovih ni na voljo. Po neki analizi, ki je zajela 66 nesreč, je imelo zunanje poškodbe 14 posameznikov (21,1 %)

izmed 43 mrtvih in 4 posamezniki (6 %) od 23 preživelih. Dobra tretjina ranjenih je dobila rane v zgradbah.

Zadušitev

Govorimo, da se človek zaduši, če mu manjka kisika in ima v dihalih oziroma v neposrednem okolju preveč ogljikovega dvokisa (CO₂). To se primeri, če zrak ne more do dihal, ker to preprečuje sneg, pa tudi, če je močno prizadet krvni obtok. Najbolj občutljivi so možgani; če ne dobe nič kisika, je prizadeti že po nekaj sekundah v nezavesti, če to traja nekako tri minute, nastane v možganih škoda, ki je v celoti ni več mogoče odpraviti. Po osmih minutah ne moremo več pričakovati, da bi si možgani in telo trajno opomogli, četudi reševalcem kdaj uspe, da nekatere telesne funkcije kratkotrajno ponovno ožive.

K sreči ni v vsakem plazu tako hudo, da bi v hipu zmanjkalo zraka. Rahlo pomanjkanje povzroči padeč telesne temperature, s čimer pa se zmanjšujejo tudi telesne potrebe po kisiku. Zadušitev v plazu pripisujejo trem poglavitnim vzrokom:

Zadušitev zaradi vdihavanja snežnih delcev

Omenili smo že, da je najpogostejši vzrok za zadušitev te vrste pršni plaz. Nevarni pa so tudi tekoči plazovi nesprjetega snega. Če pokrije obraz zasutega prški sneg, ga vdihava skupaj z zrakom in se zaduši zavoljo vdora snega in snežnice v dihalna pota.

Razmere lahko še poslabšajo razne refleksne motnje, draženje sluznice utegne povzročiti zaporo glasilk in krče v goltu.

Zadušitev zaradi stisnjene prsnega koša

Približno petina zasutih trpi zavoljo močno stisnjene prsnega koša. Zožen koš pomeni popolno ali delno omejitev slehernega dotoka zraka in menjave plinov (zlasti CO₂) z vsemi usodnimi posledicami, kar nas toliko bolj spominja na nauke, ki jih označajo praktiki:

»Z rokami v drži borilca, boksarja si po možnosti ustvari življenjski prostor, še predno se plaz ustavi.«

Zadušitev zaradi porabe zraka

V snegu utegne biti takoj po nesreči še zadosti zraka, ki omogoča začetno dihanje. Če se pa sneg seseda, so možnosti za dotok novega kisika vedno manjše. Pogosto se zavoljo toplega zraka, ki ga izdihava zasuti, naredi ledena obloga nad obrazom; ki razmeroma naglo prepreči vsako menjavo plinov: kisik ne doteka, ogljikov dvokis pa se zbira v čedalje večji koncentraciji. Če ta preseže 8 %, je nevarnost zadušitve že zelo velika.

Zadušitev zaradi blokiranih vrhnjih dihalnih poti in vdihavanja izbljuvkov

Pogosto imajo žrtve polna usta in nos snega, kar pomeni hudo oviro za normalno dihanje ali pa celo povsem prepreči možnost, da bi zasuti preživel.

Nič manj nevarni niso izbljuvki, ki iz ustne in nosne votline zaidejo v sapnik. Isto lahko trdimo za sluz in kri, vendar je sluz pogosto že posledica in ne povod zadržitve (pretirano izločanje zavoljo draženja sluznice, pljučni edem). Kot možni vzrok bljuvanja navajajo strokovnjaki med drugim tudi napore zasutega, da bi se rešil.

Poškodbe zaradi mraza (omrzline in ohladitev)

Sleherni reševalec, turni smučar in alpinist, ki zahaja v gore tudi pozimi in zlasti vsak delavec na žičnici oziroma organiziranem smučišču, se bo prej ali slej moral spoprijeti z reševanjem ljudi, ki jih je prizadel mraz, moral bo reševati zasute v plaz. Planinstvo, smučanje in drugi opravki v gorskem svetu jeseni, pozimi in spomladi so vedno povezani z nevarnostjo ohladitve in omrzitve, pri čemer pa ni nujno, da prizadetega zasuje plaz. V resnici je dosti več možnosti, da bo treba pomagati ljudem, ki bodo omagali na poti, se izgubili zavoljo megle, meteža, ki ne bodo pravočasno prišli do zavetja ali bodo poškodovani obležali nekje na smučišču. Vse to so možnosti, na katere moramo biti pripravljeni in usposobljeni, da bomo pomagali hitro in učinkovito. Sleherna zamuda ima lahko usodna posledice. Izraz **poškodbe zaradi mraza** je nekaj skupni imenovalec za vse poškodbe, ki jih utрпи človek pri nizkih temperaturah. Ne gre torej le za posledice temperatur pod 0° C, temveč tudi za telesne poškodbe in smrt, ki nastanejo pri temperaturah nad 0° C in celo pri razmeroma visokih temperaturah okolja. Seveda temperatura sama ni kriva vse nesreče, čeprav je osnovni pogoj za nastanek poškodb; zelo važna je še vlaga in stopnja gibljivosti prizadetega. Upoštevajoč te tri dejavnike obravnava medicina poškodbe zaradi mraza pogosto kar kot MVN poškodbe (**poškodbe zaradi mraza, vlage in negibnosti**). Veda o poškodbah zaradi mraza je razmeroma mlada, bistveno se je razvila v zadnjih treh desetletjih, vzrok je bila, kajpak, vojna vihra, 2. svetovna in korejska vojna. Padle so neštete žrtve: interniranci v nacističnih taboriščih smrti, na katerih so fašisti opravljali poskuse, brodolomci, sestreljeni letalci, civilisti v zakloniščih, vojaki obsojeni na dolgotrajno negibnost v mrzlih strelskih jarkih in vojaške enote, specializirane za bojevanje v gorah. Marsikaj sta pripomogla tudi splošni napredek in tehnični napredek, izboljšani instrumenti, raziskave v laboratorijih za študij snega in ledu kakor tudi študijev problemov v zvezi z astronomiko.

Sodobna medicina deli tovrstno problematiko po naslednji okvirni shemi:

POŠKODBE ZARADI MRAZA SPLOŠNA OHLADITEV

Poškodbe zaradi mraza, vlage, negibnosti
(MVN poškodbe)

- mraz
- vlaga
- negibnost
- temperature nad 0° C

Omrzline 1., 2. in 3. stopnje

- površinske
- globinske
- temperature pod 0° C

Nekateri pomembni dejavniki pri poškodbah zaradi mraza

Kakor bomo še videli, so razmere, ki zadevajo ohlajanje zasutega v plaz, zelo različne. Strokovnjaki pa nasproh navajajo vrsto zunanjih in notranjih pogojev, ki bistveno vplivajo na potek in izid dogodkov, v katerih igrajo poglavitno vlogo nizke temperature okolja. Raziskovalec dr. E. Ericsson loči vrste vrst dejavnikov:

Zunanji vplivi

- Temperatura okolja
- Hitrost vetra
- Vlažnost zraka
- Čas izpostavljenosti

Telesne in duševne lastnosti posameznika

- Prejšnje poškodbe zaradi mraza
- Prilagojenost (aklimatiziranost)
- Nedohranjenost
- Druge (prejšnje) poškodbe zaradi mraza
- Privajenost (training), izkušnje in disciplina
- Psihična odpornost
- Rasa in geografske posebnosti okolja od koder prihaja prizadeti
- Starost in zdravstveno stanje

Drugi dejavniki

- Obleka
- Zaščitnost zoper veter in vremenske nepravilne
- Gibanje
- Delo v mrazu

Oglejmo si posamezne dejavnike nekoliko podrobnejše. Človek je čudovit in neverjetno odporen stroj, ki med drugim zelo dobro »prenese« tudi velike temperaturne razlike. Telo, čigar običajna, delovna temperatura je +37° C, je sposobno obdržati to temperaturo tudi tedaj, ko nas obdaja zrak, segret na +50° C ali ohlajen na -50° C. Stvar seveda ni tako preprosta, kot bi kazalo na prvi pogled, saj vpliva še marsikaj drugega in je končni učinek odvisen tudi od trajanja posameznega vpliva, od tega, kako dolgo se ohlajamo in kako globoko, nizko seže ohladitev telesnega tkiva.

Iz lastne izkušnje vemo, da nam tudi zelo mrzel zimski dan ne seže kdovekak do živega, če ni vetra, če mirujemo, pa tudi pri zmerni hoji.

Gre za zelo preprost pojav: telo, kožo obdaja zaščitna obloga toplega zraka, ki je odlični izolator in preprečuje odvajanje toplote. Čim smo na smučeh, na vozilu, čim se zgame veter, se razmere bistveno spremenijo. Nedolžen mraz 0° C se pri vetru, ki piha s hitrostjo 70 km na uro, spremeni v strupeno Sibirijo, telo čuti isto, kot če bi termometer kazal -19° C. Sicer pa to zelo zgovorno kaže razpredelnica 1, prirejena na normalno absolutno vlažnost zraka.

Vloga vlažnosti ni nič manjša kot vloga vetra, zaradi medsebojnih vplivov pa se razmere tako zapletejo, da si tudi s preglednimi tabelami le malo pomagamo. Stvari bomo lažje razumeli, če pomislimo na strupeni, novembrski mraz, ki reže do kosti, četudi je temperatura zraka komaj 0° C in na raz-

Ohlajanje telesa kot posledica vetra pri stalni vlažnosti zraka Nezaščiteni deli telesa se ohlajajo, kot če bi bila temperatura mirujočega zraka (0° C)*	Hitrost vetra				
	0 m/s brezvet.	5 m/s (18 km/h)	10 m/s (36 km/h)	15 m/s (54 km/h)	20 m/s (72 km/h)
	0	-8	-15	-18	-19
	-10	-21	-30	-34	-36
	-20	-34	-44	-49	-52
	-30	-46	-59	-65	-67
	-40	-59	-74	-80	-83

* Glej še tabelo v PV.

meroma prijetne januarske dni, ko nam je pri brezveterju v suhem zraku nekoliko toplo celo pri -20° C. Količina vlage v zraku je torej dejavnik, ki pri sicer enakih klimatskih pogojih bistveno vpliva na naše počutje in zmogljivost.

Seveda je vse skupaj odvisno tudi od tega, kako dolgo smo na mrazu. Kakor bomo videli kasneje, so posledice zadosti dolge izpostavljenosti težka invalidnost in smrt.

Poprejšnje poškodbe zaradi mraza se maščujejo. Pri zadeti so bolj občutljivi; verjetnost, da ponovno ozebejo, je precejšnja.

Vpliv prilagojenosti je izreden. Prve nizke temperature po obdobju toplega vremena se nam zde strašne, še zlasti nas utegnejo prizadeti siloviti padci temperature pri vremenskih preobratih.

Nasprotno se nam po nekaj dnevih mraza ne zdi nič posebnega, če kaže toplomer nekaj stopinj pod ničlo. Privadili smo se mrazu. Zelo nevarne so v mrazu razne poškodbe, zavoljo katerih se v naravni obrambi telesa oži ožilje, s tem pa zmanjša možnost prekrvavitve krajevnega ali celo splošnega obsega.

Zelo pomembno je, če je smučar, planinec **izkušen, privajen in discipliniran.** Gre za to, da takega človeka tudi nenaden neprijeten dogodek ne preseneti, da se ga ne ustraši in ve, kako bo premagal nevarnost.

Zelo slabo kaže za **psihično nepripravljene** osebe. Član skupine, ki bo zaostajal, si bo skušal opomoči s počitkom. Če ne bo imel nekoga, da bi mu pomagal, se mu kaj lahko primeri, da ga tovariši ne bodo več videli živega. Delavci na območju organiziranih smučišč morajo biti na take primere nenehno pripravljani, kajti nesreče te vrste so značilne za masovni turizem in slabo pripravljene posameznike.

Rasni vplivi so nesporni. Prebivalci toplih krajev so bolj ogroženi kot tisti iz predelov, ki so navajeni mraza. Na srečo to ne velja brez omejitev, spremenjenim pogojem se je mogoče privaditi. Če gosti žičnice prihajajo iz širokega zaledja, moramo upoštevati, da je med njimi mnogo takih iz toplih, ravninskih predelov.

Govoriti o vplivu starosti je skoraj odveč. S starostjo telesna sposobnost upada, prekrvavitvev ožilja je slabša, dovzetnost za poškodbe zavoljo mraza pa čedalje večja. Izjeme — samo potrjujejo pravilo,

zato bo dober preventivni delavec na žičnici starejšim osebam z nasveti in s prepričevanjem odsvetoval težje in daljše smučarske podvige. **Od dobre obleke** je odvisno marsikaj. Že dolgo je znano, da težka, debela oblačila niso tudi najboljše, da je najbolje, če oblečemo več tanjših oblačil drugo na drugo. Tako se med posameznimi plastmi ustvari zaščitni sloj zraka, ki je najboljši izolator. Ne bomo se spuščali v podrobnosti, toda vedeti velja, da volna greje, ne ščiti pa zoper veter. Zoper tega je najboljše platno, da ne govorimo o najlonu, perlonu in podobnih umetnih vlaknih, ki so hkrati tudi lahka.

V vetrovnem vremenu brez tega ne gre, od oblike in vrste zaščitnega sredstva pa je odvisno, koliko si z njim pomagamo. Najboljši so vetrni jopiči in hlače, na švedskem zelo cenijo vetrne vreče, pri nas so znane bivak vreče. Znano je, da švedska vetrna vreča preprečuje izgubo telesne toplote, saj je v njej temperatura višja od 0° C celo tedaj, ko zunaj razsaja veter pri temperaturah do -20° C. Taka vreča ni pripomoček le za posameznika. Nujno potrebna je reševalcem za oskrbo ponesrečenca; vemo namreč, da rešene žrtve plazov pogosto hudo zmrzujejo; čim jih spravimo iz plazu se na vetru začno silovito ohlajati, česar jih je popreje varoval sneg. Sleherni varnostnik, pa tudi planinec, smučar, delavec žičnice bi moral znati izdelati iglu, snežno luknjo in podobno. V takem zavetju je temperatura, neodvisno od zunanje temperature in okoliščin, ponavadi okrog 0° C in tudi več. Iglu ima še druge dobre strani, ker je prostoren, najde v njem lahko zavetje več oseb, to pa pomeni večjo psihično in fizično varnost.

Pasivnost in negibnost sta vedno usodni. V mrazu ne smemo obmirovati, temveč se smotno, načrtno gibljemo, če le nismo ukleščeni v plazu. Z gibanjem se ogrevamo, načrtno gibanje je dosti boljše kot drhtenje mišic, s katerim se telo skuša ubraniti pred izgubljanjem telesne toplote. V ugodnih primerih, **kadar vemo, da je pomoč blizu,** je izdatnejše tekanje po snegu, kepanje in podobno zelo učinkoviti pripomoček zoper mraz.

Od dela oziroma opravkov, ki jih moramo izvršiti je odvisno marsikaj. Delo z golimi rokami utegne biti marsikomu usodno; plezanje v zaledeneli steni, s prijemanjem kovinskih predmetov, klinov, cepina, sond, smučí, celo jedilnega pribora, orodja itd. si

lahko nakopljemo nepopravljivo škodo, preprečimo umik iz stene. Delavce žičniki, ki imajo opravka z motorji z notranjim izgorevanjem, opozarjajo na nevarnost dela z bencinom, ki more povzročiti težke ozebljine.

Kaj lahko vpliva na poškodbe zaradi mraza v plazju?

Številnim nevarnostim, ki groze zasutemu v plazju, se skoro brez izjeme pridruži še mraz z dvema hudima, pogosto usodnima posledicama: splošno ohladitvijo in omrzlinami. Vsak človek, ki ga zasuje plaz, se v njem bolj ali manj izdatno ohlaja, kar je odvisno od številnih okoliščin, fizikalno gledano pa od tega, kako izdatno je telo zavarovano proti mrazu, kako dolgo lahko ohrani toploto.

Zelo pomembna za usodo zasutega je njegova trdnost in telesna odpornost v trenutku, ko ga zajame in zasuje plaz.

Smučar, ki je še pri polnih močeh, je na boljšem kot turist, ki ga je že izčrpala dolgotrajna naporna hoja. Suho telo in perilo sta neprimerno ugodnejša, kot preznojeno perilo in zavoljo meteža premočena oblačila.

Suh sneg je priznani dober toplotni izolator; vlažen, moker sneg izredno naglo odvaja toploto.

Zelo ugodne so okoliščine, če se okrog ponesrečenca ustvari prazen prostor brez snega, v katerem se neodvisno od zunanjih razmer vzpostavi temperatura okrog 10° C ter prepreči hitro ohlajevanje. Znani pa so tudi drugi primeri, ko mokra oblačila v mokrem snegu pospešeno ohlajajo telo zasutega in je mraz poglaviti vzrok zgodnje smrti.

Med obema mejnima primeroma so najrazličnejše možnosti, odvisne od telesnega in duševnega počutja, kakor tudi od vrste plazju, snega in sploh okoliščin, v kakršnih je zasuti. Poznane so številne nesreče, ko je počasna in zmerna splošna ohladitev celo rešila življenje žrtve s tem, da se je dejavnost organov in predvsem porabe kisika zmanjšala na minimum.

To so primeri preživitve v nezavestnem stanju, ki ga medicina pozna kot posebno stanje, mejo med življenjem in smrtjo (vita minima). Ta nastopi tedaj, ko se telesna temperatura zniža pod 35° C; srce bije počasi, utrip je šibak, s težavo zaznaven, dihanje plitvo in površno, refleksno takorekoč ni. Laiki ob pogledu na takega človeka kaj pogosto napačno ukrepajo misleč, da je mrtev. Medtem pa medicinska znanost uči, da se moramo z vsakim navidezno mrtvim ukvarjati kot s človekom v globoki nezavesti. S prizadevanji nadaljujemo, dokler se varovancu ne vrne zavest ali pa se nedvoumno izkaže, da je preminul.

Za razliko od splošnega ohlajanja so omrzline neposredno življenjsko manj nevarne, čeravno ni malo takih žrtev plazju, ki so po srečni rešitvi imele dolgotrajne težave zaradi omrzlin ter so jim morali odstraniti posamezne omrzle dele telesa, zlasti prste na rokah in nogah. Misel, da huda omrzlina ni življenjsko nevarna, je zmotna, res pa je, da zasutega v plazju prej pobereta pomanjkanje kisika in splošna ohladitev z oslabelostjo srca, kot pa dolgoročno delujoča omrzlina. Odtod tudi pravilo, da

pri oskrbi rešenih najprej odstranimo posledice pomanjkanja kisika, krvavitve in ohladiwe, manj nevarne poškodbe in omrzline pa oskrbimo praviloma šele po končanih najnujnejših ukrepih.

3. Splošna ohladitev

Študij pojavov je pokazal, da moramo razlikovati med hitrim (akutnim) in počasnim (kroničnim) ohlajanjem. Delitev ni naključna, razlika pa ni le v različno dolgem procesu ohlajanja, temveč tudi v nekaterih posledicah. Seveda pa gre v obeh primerih za posledice nizke temperature in prekomerno izgubo telesne toplote.

Praktičen zgled za hitro ohlajanje je padec v mrzlo vodo, pri nesrečah v plazovih tega skoro ni, razen če plaz pahne svojo žrtev v vodo ali če je sneg vseskozi premočen. Tudi tedaj, ko je zasuti preznojen in slabo oblečen, bo ohlajanje ubralo hitro pot. Najčesteže se ponesrečenec ohlaja razmeroma počasi. Če mu ne manjka zraka, se utegne zgoditi, da preživi dolge ure in celo dneve brez vidnih posledic. Razen pojma o hitrem in počasnem ohlajanju moramo za lažje razumevanje dogajanja poznati tudi pojem telesnega jedra in lupine. Ta delitev se je uveljavila v krogih GRS po vsem svetu in posebej v IKAR, ker je preprosta in omogoča pri laičnih prvih pomagalcih zadosti natančno razumevanje dogajanja.

Strokovnjaki za probleme ohlajanja so soglasni, da je najpomembnejše jedro: možgani, jetra, vranica, pljuča, srce, ledvice, želodec in črevesje, torej nasplohi notranji organi. Če temperatura jedra pade na 22° C, pomeni to zanesljiv konec, pri 27° C pa klinično smrt, ki jo lahko prepreči samo zelo strokovna pomoč.

Seveda ne smemo zanemarjati lupine, ki jo sestavljajo kosti, kite, podkožno tkivo in mišice s kožo. V glavnem so s tem zajeti udje ter zunanji deli trupa.

Kot na pomanjkanje kisika so možgani silno občutljivi tudi za mraz, shlajena kri pa skoro neovirano ohlaja njihovo tkivo do temperature, pri kateri je nemogoče normalno delovanje. Posledice se čutijo v splošnem telesnem počutju, ki že zavoljo drugih razlogov ni ugodno za obstoj posameznika. Ob tej ugotovitvi si velja ogledati še tole, nekoliko poenostavljeno shemo:

Denimo, da se je kri v jedru že ohladila na 32° C, zavoljo česar je prizadeti v težkem stanju. Utrip je šibek, bitje počasno, dihanje površno, prizadeti je že brez zavesti. Če vemo, da je vzrok za ohlajanje prišel od zunaj zavoljo neugodnih temperaturnih pogojev, bomo zlahka verjeli, da je lupina v teh pogojih ohlajena že na svojih 22° C. Zavoljo različnih obrambnih ukrepov telesa pa se mrzla kri lupine ne meša s toplejšo v jedru, življenje ni neposredno ogroženo, če ohlajena oseba miruje. Izredno nevarno, če ne usodno, bi bilo v tem stanju karkoli ukrepati, s čimer bi povzročili mešanje krvi in s tem nadaljnje ohlajanje. V tem stanju mora varovanec brezpogojno mirovati, reševalci pa morajo zagotoviti, da se segrejeta jedro in lupina, pri čemer ima po najnovejših dognanjih vso prednost ogrevanje jedra in iz jedra navzven (centrifugalno ogrevanje).

Proces ohlajevanja je moč zajeti v tri značilne faze.

Prva faza (predfaza)

V tem obdobju se telo z vsemi silami upira mrazu. Srce bije hitreje, v žile pošilja več krvi, utrip žile je močan, dihanje se pospeši, poraba kisika je pet do osemkrat večja, pospeši se tudi presnova, ožilje se oži, zato raste tudi pritisk v žilah, ki vračajo srcu porabljeno kri.

Telo se brani in poskuša ustvariti kar največ toplote, poleg kemičnih ukrepov si pomaga z drhtenjem mišic. Prizadeti drhti, trese ga mraz, refleksi so živahni, v rokah in nogah čuti bolečine, koža je bela ali plavkasta.

Če se pogoji ne izboljšajo, če se ne dvigne temperatura okolja ali če ohlajanje ne moremo preprečiti na drug način, preide proces pri nekako 34° C v naslednji stadij.

Druga faza

V začetku je srčna dejavnost še zelo izdatna, potem hitro upada. Število udarcev, jakost se manjša, pojavlja se neredno bitje (aritmija), tlak ožilja pada, barva krvi v odvodnicah in dovodnicah je skoro brez razlike.

Dihanje je neenakomerno, plitvo, število vdihov je komaj šest do osem v minuti, ovirajo ga tudi toge mišice. Drhtenje mišic onemogoča govorjenje, zobje šklepetajo.

Telesne zaloge grozdnega sladkorja gredo h koncu, manjša se poraba kisika, presnova pada.

Prekrvavitev zunanjega ožilja se manjša, ohlajenec je vedno bolj zaspan, brezbrizen in utrujen, pri temperaturi 31° C že nezavesten, približuje se stanju navidezne smrti, ki nastopi pri temperaturi okrog 28° C.

Tretja faza

Če se telo še naprej ohlaja, nastanejo že velike spremembe. Občasna neenakomernost bitja srca (aritmija) od nekako 29° C navzdol, se sprevrže v stalno, pojavi se utripanje srčnih prekatov.

Presnova miruje, dihanje se ustavi; refleksi izginejo, zenice so odprte, vendar še zasledimo kak slaboten odziv. Togost mišic popusti. Ta, zadnja, faza meji na smrt, ki pride z avoljo izgube telesne toplote in zaporednega odpovedovanja posameznih organov. Fizičnih okvar telesnih tkiv, kakršne nastanejo pri krajevnih omrzlinah, ni, saj za kaj takega tudi ni pogojev.

Posamezne faze in znaki so lahko od primera do primera različni, včasih se prepletajo. Dogaja se, da posamezni pojavi izostanejo, se zakasne ali nastopijo predčasno. Ta pojav je značilen zlasti za počasno ohlajanje.

Telo vpreže vse sile, da bi čim bolj zavleklo prvo fazo ter pogosto z orjaškim pospeševanjem presnove začasno tudi uspe. Če se hkrati ne izboljšajo tudi drugi pogoji, pa je prav to usodno; znani so številni primeri, da je ohlajenec umrl potem, ko se je temperatura jedra znižala za dobrih 5° C in bi po vsem, kar vemo o ohlajenosti, lahko še živel in preživel brez nepopravljivih organskih poškodb.

Reševalci nalete na povsem izgubljene osebe, ki s steklenim pogledom in togim obrazom boljše predse, se oglašajo z nerazumljivimi izrazi, ne obvladajo

udov in spontano opravljajo potrebo. Na ustnih je krvava pena, dihanje počasno, plitvo in neredno, mišice so toge, bitje srca neredno. Navidezno nekaka druga faza, ki se najpogosteje konča s smrtnim izidom.

Počasno ohlajanje, to najpogostejše ohlajanje napada potemtakem na zelo široki fronti, upremo se mu lahko le tedaj, če dobro poznamo njegove zunanje znake, in s tem, da varovanca kar najhitreje spravimo v bolnišnico.

Vzroki smrti pri splošnem ohlajanju

Vzroki so različni, pač odvisno od hitrosti ohlajanja. Pri hitrem znižanju telesne temperature opazimo, da se v telesnem tkivu, zlasti v možganih, ledvicah, jetrih in mišicah okostja izloča kalij, ostaja pa natrij. Zavaljo ovir pri pretoku ionov nastanejo motnje v razdelitvi teh električno nabitih delcev. Kalij prehaja v izvencelični prostor in se izloča v serum, natrij prehaja v celice. V možganih se kopiči voda, nastaja oteklina.

Pri počasnem ohlajanju pride do smrti že kar v drugi fazi, kot smo videli v zadnjem odstavku. Upadanje zalog živalskega škroba povzroča nezadostno delovanje (insuficenco) srca. To se razširi na območju desnega prekata, v velikem in malem krvnem obtoku nastanejo zaježitve. Kri iz dovodnic se ustavlja in kopiči v nekaterih organih, zato trpi prekrvavitev važnih notranjih organov, prav tedaj, ko bi jo ti še kako potrebovali zaradi večje presnove. Končni rezultat dolgotrajnega ohlajanja, s kakršnim imamo opravka pri nesreči v plazovih in zimskih nesrečah v gorah, pa tudi pri nenadnih ohladih in vremenskih spremembah, je nezdravnost, neuskajenost delovanja srca. To postane ohlapno in razpotegnjeno.

Reševanje splošno ohlajenih oseb

Po vsem, kar smo doslej zapisali o ohlajanju, najbrže ne bo težko razumeti, da so tudi reševalni ukrepi zahtevnejši, kot bi se to kazalo na prvi pogled. V resnici je potrebna skrajna pazljivost že kar takoj, ko najdemo zasutega.

Prvi ukrepi in zavarovanje

Ko je varovanec v naših rokah, pazimo predvsem na dvoje:

Zavarujemo ga pred mrazom, vetrom, padavinami, da se ne ohlaja še naprej; pri rešenih iz plazu upoštevamo, da je v plazu večinoma bolj toplo kot na prostem.

Ohlajenemu varovancu nikakor ne dovolimo, da hodi; zavaljo gibanja bi se sicer lahko pomešala kri iz jedra in lupine in bi se jedro ohladilo pod kritično temperaturo. V ilustracijo navajamo dva primera.

Plaz je zasul lovca tako, da je ostala zunaj snega le glava. Ko so ga odkopali, se je lovec počutil dobro in je na lastno zahtevo sestopal sam. Zapleteni pojavi v telesnih elektrolitih (mešanje krvi) je naglo opravilo svoje: po dvajsetih minutah se je lovec zgrudil nezavesten.

Smučarski učitelj je v Alpah zašel s skupino v

gosto meglo ter se zavoljo varnosti odločil, da do zjasnitve počakajo na varnem v iglju, ki ga je zgradil skupno s tovariši. Družba je bila velika, Iglu pa tesen, zavoljo mirovanja so se vsi pošteno ohladili in dočakali jutro napol živi.

Še najbolje je preстал preskušnjo učitelj, ki si je vso noč dal opravka okrog igljuja v skrbi, da bi varovance preveč prepihal in premrazilo.

Ob prvem svitu so se zjutraj podali v dolino in doživeli nenadejano katastrofo. Ena izmed udeleženk je dosegla kritično ohladitev in se kmalu po odhodu iz igljuja zgrudila mrtva.

Ohlajenega je treba spraviti do najbližjega zavetja: šotora, kočje, planinskega doma. Najbolje je, če to opravimo s primernim pripomočkom — akia čolnom, vlakami, v oprtniku, pač ustrezno njegovemu stanju, pri čemer upoštevamo tudi druge poškodbe in predvsem nezavest. Idealno je, seveda, če lahko uporabimo helikopter ali avtomobil.

Toplotna terapija

Opustimo sedaj razmišljanje, kako spraviti poškodovanca do prvega zavetja. Menimo, da smo imeli srečo in prišli do kočje, kjer je možno ogrevanje. Zelo primerna je topla kopel. Če je varovanec pri zavesti in prišeben, da lahko govori, začnemo s kopeljo pri 30° C, nakar dodajamo toplo vodo tako, da se temperatura v naslednjih 30 minutah poveča na 40° C. Osnovni napotek poznavalcev je: v začetku naj razlika med temperaturo vode in telesa ne bo večja od 10° C, sicer se varovanec lahko opeče. V tem je tudi razlog, zakaj odklanjamo kopel, ki ima več kot 40° C.

Ogrevanje huje prizadetega, močnejše ohlajenega človeka, ki ne more govoriti ali je v nezavesti, izvajamo počasneje. Topla kopel in hitra otoplitev povzročijo popuščenje krčev ožilja, srce ne more kriti nenadnih povečanih potreb, zavoljo mešanja krvi pa se v začetni fazi ogrevanja temperatura jedra celo zmanjša za par stopinj. Spričo tega je skrajna opreznost še kako potrebna in razumljiva metoda predhodnega ogrevanja trupa.

Pogosto, če že ne večinoma, reševalci nimajo tako zelo ugodnih možnosti, da bi varovancu pripravili pravo toplo kopel. Takrat si morajo pomagati z vročimi rjuhami, odejami, termofori, čutaricami in steklenicami s toplo vodo, s segretim krožniki, opekami, kamni in podobnim.

Hkrati skrbimo za ogrevanje jedra. Varovancu, ki je pri zavesti, dajemo piti vroče sladke pijače, zdravnik si pomaga tudi s toplo infuzijo. Sladkor je sila pomemben, saj mraz — kot vemo — izčrpa zaloge živalskega škroba, ko pa se telo prične ogrevati, se znova pospeši presnova, nastane povečana poraba kisika, drhtenje mišic in potreba po sladkorju. Alkohola prizadeti ne sme uživati, damo mu ga lahko le, če je na toplem v koči, a samo po žlički, kot zdravilo. Prisotnost zdravnika je očitno nujna, saj je življenje ohlajenega odvisno od tistega, ki mu daje prvo pomoč, ta pa zajema zahtevne ukrepe, kot so dajanje zdravil, injekcij in poživil, na primer:

— sladkorja, po možnosti v infuziji, ogreti na telesno temperaturo;

— raznih preparatov, pripomočkov zoper aritmijo srca, analeptikov in drugih.

Napotki za laične reševalce

V večini primerov bodo prvi pri ohlajenem priložnostni pomaganci, gorski reševalci ali tovariši zasutega, ohlajenega. Ti ne obvladajo prijemov, ki jih lahko rabi zdravnik, kljub temu pa s svojimi ukrepi, če so pravilni, bistveno pripomorejo, da varovanec ostane živ.

Na kraju nesreče oziroma, kjer smo našli varovanca, s toplo kopeljo pivoloma ne bo nič, tudi če imamo šotor in kuhalnice. V prvem hipu je še najboljša uporaba ogrevalnih vrečk. Moštvo je treba opremiti z rjuhami in odejami. Rjuhe namočimo v topli vodi in uporabimo za obkladke. Če prek rjuhe povijemo odeje, ostane obkladek topel neverjetno dolgo; skoro vedno zdrži prenos do bližnje kočje.

Če rešujejo in ukrepajo tovariši zasutega ali slučajno navzoči pomaganci, so skoro zanesljivo brez ustrezne opreme. Pomagati si je treba s tem, kar je na voljo. Ohlajenega stisnejo v objem z nogami ter si ga prižmejo na prsi. Drugi reševalec se namesti med noge in se nagne proti prsim ohlajenega. S tem preprečimo, da bi se še bolj ohladil, prizadetemu pa damo tudi moralno oporo s tem, da vidi, da je na varnem. Reševalci morajo imeti s seboj termosteklenice z vročo, močno oslajeno pijačo. Dober pripomoček je astronavska folija. Raztegnjena meri 1,4 × 2,2 m², zvita in zložena pa ne zavzame več prostora kot škatlica cigaret ali robec. Če jo prav uporabljamo, vrača telesu 80 % telesne toplote.

Reševalci, bodisi organizirani, bodisi naključni, tako oskrbljeno žrtev mraza prenesejo do prvega zavetja, kočje, doma, kjer ga lahko učinkovito ogrevajo in kjer stvar prevzame v roke zdravnik. Če jim to uspe, se stanje ohlajenega začne kmalu popravljati, z nadaljnjim transportom se ne mudi, dokler se zdravstveno stanje ne popravi in ustali. Izjema je, seveda, če je pri roki možnost hitrega, naglega prevoza v zdravstveno varstvo.

Ukrepi za ohlajenega tudi v bolnišnici niso drugačni od tistih, ki smo jih dolžni dati na kraju, kjer smo ga našli. Prva je topla kopel, dati je treba infuzijo, ogreto na telesno temperaturo ter zdravila. S kontrolo elektrolita oskrbovanca zdravnik lahko zelo natančno in uspešno usmerja svoje ukrepe.

4. Omrzline

Splošno o omrzlinah

Kadar govorimo o omrzlinah imamo v mislih telesne poškodbe, ki nastanejo pri temperaturah pod 0° C. Te najbolj ogrožajo tiste dele telesa, ki so najbolj oddaljeni od srca, najbolj izpostavljeni mrazu in najmanj prekravljeni: roke, noge, nos, stopala, brada, tudi spolovila, pri ženskah zlasti dojkje.

Dodatno pripomore k ozeblinam tesna in predvsem mokra obutev (ozebline alpinistov, smučarjev zaradi neprimerne obutev, derez itd.), negibnost na stojišču ali v plazu, sedenje v bivaku, ki preprečuje gibanje, zavoljo česar noge ali roke negibno visijo. Omenili smo že, da omrzline ločimo v površinske in globinske, kar je odvisno od stopnje okvare, ki se v začetku javlja z bolečino v ogroženem udu oziroma delu telesa. Če je ta omejena na kožna

tkiva, je ozeblina površinska, če seže globlje v mišice ali celo kosti, govorimo o globinski ozeblini.

Na tem mestu moramo povedati nekaj besed o vzroku, zavoljo katerega mraz poškoduje telesno tkivo.

Nizke temperature povzročajo zaledenitev, tvorbo lednih kristalov. Ti nastajajo počasi v prostoru, ki obdaja celice, posledica pa je, da se poveča ozmotski tlak in celice izgubljajo vodo, dehidrirajo. Pri tem nastanejo tudi okvare celičnih sten, ki niso več sposobne selektivno prepuščati natrija in kalija, to pa ima tudi hude splošne posledice in važno vlogo pri ohlajanju telesa kot celote. Končno obdajajo osušeno celico sami ledni kristali, bolečine se izgube, ud postane neobčutljiv. Zanesljivo znanje, da je nekaj hudo narobe.

Podobno kot pri opeklinah ločimo tudi pri ozeblinah tri stopnje. V stanju omrznitve na videz ni razlik. Ozebli del telesa je hladen, neobčutljiv, trd in bel.

Ko ga otajamo in ogrejemo, se šele pokaže, kako daleč je segla poškodba.

1. stopnja: koža je rdeča in otekla;
2. stopnja: rdeča in otekla koža, čez nekaj časa se pojavijo mehurji;
3. stopnja: ozebli deli bole, na dotik so neobčutljivi in modre barve. Kasneje počrne.

Omrzline so huda in neprijetna poškodba, zlasti, če so tretje stopnje. Zahtevajo dolgotrajno zdravljenje, ki pa je večinoma zelo učinkovito in so posledice manjše, kot bi človek sodil po prvih vtisih.

Prva pomoč in oskrbovanje omrzlega

Že takoj na začetku je treba povedati, da so stara navodila, ki priporočajo masiranje ozeblega dela telesa, drgnjenje s snegom, dolgotrajno namakanje v mrzlo vodo, neumestna, brez koristi in škodljiva. Kdor se ozeblina loti s snegom, počenja isto, kot če bi oparjeno roko zdravil v vroči pečici.

Smotni so tisti ukrepi, ki omogočijo **počasno ogrevanje**. Izogibati se je treba nadaljnjemu ohlajanju, poiskati zavetje pred vetrom. Ozebel nos, ušesa lahko grejemo s prsti, ne smemo pa ga masirati, tretji, saj so tkiva zelo občutljiva. S silo jih lahko še bolj poškodujemo. Če sumimo, da nam je ozebla noga, si jo oglejmo šele tedaj, ko smo poskrbeli, da bo v zavetju, zadelamo jo z vetrovko, vetrovno vrečo ali podobnim.

Že takoj, ko se lotimo dajanja prve pomoči, upoštevamo, da je ozebli tovariš skoro gotovo tudi bolj ali manj ohlajen. Če je le mogoče in čim prej, ga prenesimo v toplo zavetje, kočo, ogrevan šotor ter ukrepajmo, kot smo opisali v prejšnjih poglavjih.

Za omrzline na udih že sobna temperatura ni priporočljiva; ker je previsoka, položimo omrzle dele telesa v hladno vodo, ki naj na začetku ne bo toplejša od 6°C. Nato počasi dodajamo toplo vodo tako, da po treh, štirih urah kopel doseže telesno temperaturo. Upoštevati velja, da ozebli ud dobiva pomoč tudi iz notranjosti telesa s krvnim obtokom. Ko se ta zlagoma krepi, doteka v ozeblo tkivo topla kri iz jedra. Sladke, tople pijače to ugodno

pospešijo. Ko je kopel opravila svoje, poskrbimo, da se mokri ud posuši. Ne uporabljajmo sile; brisača, gaza, vata naj bo čista, po možnosti sterilna, da ne povzroči okužb. Mehurji so najboljša zaščita, zato jih ne prediramo.

Ko je ozebli del telesa suh, ga obvezemo s sterilno gazo in rahlo povijemo s povojem. Oteklino preprečujemo ali vsaj zmanjšamo tako, da dotični ud dvignemo.

Kot že omenjeno, je ozebli ponavadi tudi ohlajen, to reševalcem nalaga posebno skrb. Važnejše je, da ga najprej oskrbimo kot ohlajenca in zagotovimo, da preživi. Ozeblina se lotimo kasneje, v ugodnih okoliščinah pa tudi hkrati. Če ima ohlajen varovanec tudi ozeble ude, bomo s toplo kopeljo intenzivno ogrevali le trup in vrat, ozeble ude pa odtajali počasi, kot opisano.

V okviru laične pomoči pomagamo ozeblemu s toplimi pijačami, vzpodbujamo ga, da ne miruje in da z gibanjem ozeblega uda zdravi samoobrambne mehanizme. Sicer pa poskrbimo, da ga čimprej spravimo na varno v roke zdravnika in specializirano oskrbo.

5. Poškodbe zaradi oživljanja in reševanja

Razen že obravnavanih prvotnih nevarnosti, ki lahko dolete in škodijo zasutim v plazju, obstaja še nekaj, česar se je treba nenehno zavedati. Žrtev plazju utegnejo poškodovati tudi reševalci. To se more zgoditi med iskanjem in odkopavanjem ali pa kasneje pri dajanju prve pomoči.

Poškodbe pri odkopavanju

Priznati moramo, da o tem ni mnogo podatkov; tudi tisto, kar nam je na voljo, ni prav zanesljivo. Točno je le to, da so po navedbah Markwalderja fizične poškodbe zelo redke, pa še te omejene na priložnostne sunke z lopato ali sondo. Znan ni niti en primer, da bi rešenec trpel škodo.

Reševalci morajo seveda biti zelo pazljivi, ko iščejo in najdejo zasutega in ko ga osvobajajo objema plazju. Kaj lahko bi se zgodilo, da je ta poškodovan, da ima težje zunanje ali notranje poškodbe, npr. poškodovano hrbtenico, pa bi mu z nesmotrnim in nepremišljenim ravnanjem prizadeli nepopravljivo škodo.

Bilo bi prezamudno, če bi se spuščali v razmišljanje o tem, kaj vse bi se utegnilo primeriti ponesrečencu zavoljo naše nepazljivosti. Nujno pa si velja zapomniti tole:

Z zasutim delamo, kot da je težko poškodovan in nadvse previdno, pri čemer dopuščamo možnost težjih notranjih poškodb, všteti poškodbe notranjih organov, okostja prsnega koša in hrbtenice kakor tudi težak pretres možganov.

Poškodbe pri oživljanju

V zvrsteh poškodb oziroma posledic, ki jih utegne trpeti varovanec zavoljo neprimernih ukrepov med dajanjem prve pomoči, so med prvimi poškodbe zavoljo umetnega dihanja.

Umetno dihanje

Izkazalo se je, da je umetno dihanje usta-usta ali usta-nos daleč uspešnejše in varnejše kot stari načini.

Prednosti so dvojne: poškodovanega fizično ne obremenjuje in v najmanjši meri ogroža njegovo stanje, če ima ta zlomljena rebra, sklepe, roke, hrbtnico ali sploh poškodbe okostja ali poškodovan kak drug notranji organ. Po drugi strani vdihavanje zraka povzroča prezračevanje dihalnih organov v največji možni meri in aktivira tudi trebušno prepono. Med nezaželenimi stranskimi posledicami umetnega dihanja usta-usta oziroma usta-nos ali oživiljanje z ambu aparatom navajajo dražljaje, ki sprožijo bruhanje, to pa je, zlasti pri nezavestnem kaj lahko vzrok zadušitve.

Masaža srca

Zunanja masaža srca je pogosta tema, kajti če je ne dajemo z občutkom in znanjem, lahko povzroči težje poškodbe pljuč in drugih organov. Nekateri navajajo med možnostmi tudi poškodbe jeter in drugih organov, vendar dokaznega gradiva o tem ni na voljo.

Druge nevarnosti

Reševalci, zlasti laiki in tovariši zasutega pogosto pozabljajo, da je treba varovanca namestiti v bočni legi, s čimer izdatno zmanjšamo možnost, da bi se zadušil zavoljo bruhanja.

Organizirani reševalci tu in tam opravijo transport ponesrečenca z akia čolnom ali kanadkami s pre-

tirano naglo in neoprezno vožnjo, ki bolniku ni v korist, temveč mu lahko zelo škoduje. Zmerna in varna vožnja ima prednost pred vsem drugim.

O nevarnosti pri oskrbovanju ohlajenih smo več povedali v 3. poglavju (3, 3.5). Isto velja za ponesrečene z omrzlinami (4).

Literatura

1. Mirko Derganc: **Poškodbe zaradi mraza**. Priročnik za reševalce GRS-72, 3.6.0.
2. Mirko Derganc: **Poškodbe zaradi mraza**. Osnove prve pomoči za vsakogar (stran 242 do 245).
3. Kurt Markwalder: **Medizinische Aspekte bei Lawinenunfällen** (Zürich, 1969, City-Druck AG Zürich).
4. E. Erikson: **Pathophysiologie und Prophylaxe der Kälteschaden**. Aertzliche Praxis, Werk-Verlag, München Crafelfing in Berg-Echo 12/1973, stran 298—299.
5. Georg Neureuther: **Allgemeine Unterkühlung**. Berg-Echo, 2/1974, stran 42—44.
6. Rudolf Campell: **Taktični postopek pri nesrečah zaradi plazov**. Simpozij o nujnih ukrepih za reševanje zasutih pod plazovi. Planinska založba PZS, št. 17, stran 6—12.
7. G. Hössli: **Ukrepji za oživiljanje zasutih**. Simpozij (glej 6), stran 28—33.
8. P. Šegula: **Zapiski in poročila o zasedanjih IKAR ter podkomisij za reševanje iz plazov**. Arhiv komisije za GRS pri PZS, članki v PV.
9. A. Gayl: **Plazovi**. Planinska založba PZS, št. 36, Prva pomoč pri nesrečah v plazovih, stran 111 do 120.

IZREDNI PRISPEVEK ZA PLANINSKI VESTNIK (27. 5.—1. 8. 1977)

Po 30 din

Drago Novak — Dol pri Ljubljani, ing. Mirko Meglič — Dubrovnik, Drago Škoflek — Črna, Zofija Mehle — Novo mesto, Boris Petrič — Rijeka, Majda Perpar — Planina, Franc Vesel — Domžale, Janez Breznik — Črnuče, Jože Lovrenčak — Rog. Slatina. Skupaj 270 din.

Po 47,50 din

Peter Leban — Kranj.

Po 50 din

Tomo Grgič — Ljubljana.

Po 58,40 din

Štefan Furlan — Boblgen.

Po 67,75 din

Nerbert Ogrin — Berlin.

Po 80 din

Pavla Maroh — Brestanica, Roža Zabret — Kranj, Smiljana Škerjanc. Skupaj 240 din.

Po 100 din

Prof. Viktor Gruntar — Maribor, Dušan Vodeb — Maribor, Mirko Zinauer — Maribor. Skupaj 300 din.

Po 120 din

Srečko Ustar — Nova Gorica.

Skupaj 1153,65 din.

HONORAR SO ODPSTOPILI:

Minka Mali — Ljubljana, 140 din.

Franci Savenc — Ljubljana, 160 din.

Dr. Ervin Mejak — Celje, 160 dn.

Drago Peršl — Ljubljana, 320 din.

Dr. Stane Jurca — Ljubljana, 1520 din.

Janez Šeme — Kranj, 840 din.

Skupaj 3140 din.

Skupni prispevek 4293,65 din.

Uredništvo in uprava PV se vsem prisrčno zahvaljujeta!

ljubljska banka

S tekočim računom je vaša banka vedno odprta

TOVARNA DOKUMENTNEGA IN KARTNEGA PAPIRJA RADEČE PRI ZIDANEM MOSTU

Pošta: 61433 Radeče — Tel.: Radeče 819-050, 819-051, 819-111, 819-112 — Telex: 35136 yu pap — Brzjav: Papirnica Radeče — Tek. rač. pri SDK Laško: 50710-601-16039 — Železniška postaja: Zidani most

Proizvaja: vse vrste brezlesnih papirjev in kartonov, specialne papirje, surovi heliografski papir, paus papir, kartografski papir, specialni risalni »Radeče«, premazne kartone, papirje za filtre itd.

Izdeluje: vse vrste kartic za luknjanje v standardni velikosti in tisku. Po želji izdeluje kartice v posebnem tisku v rdeči, modri ali sivi barvi

GREJE

KUHA

OSVETLJUJE

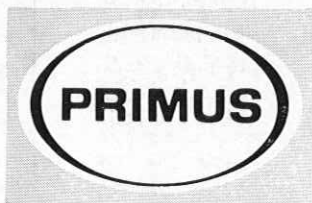
PEČE NA ŽARU

zato je vedno
sestavni del
opreme mnogih
alpinističnih odprav

Primeren je tudi
za krajše izlete
v gore,
za kampiranje
in uporabo doma

Konsignacijska prodaja:

Generalni zastopnik za Jugoslavijo

težno union

Ljubljana, Vošnjakova 5

Telefon (061) 320 855